

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ VE
AVRUPALILAŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

RUHAN ŞEN

ANKARA-2020

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ VE
AVRUPALILAŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

RUHAN ŞEN

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi NAZLI ŞENSES ÖZCAN

ANKARA-2020

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Avrupa Birliği Tezli Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Ruhan ŞEN tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 31 / 01 / 2020

Tez Adı: Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi ve Avrupalılaşma

Tez Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı - Soyadı, Kurumu)

İmza

Dr. Öğretim Üyesi Nazlı Şenses ÖZCAN

.....
Nazlı Şenses ÖZCAN

Dr. Öğretim Üyesi Sezgin Mercan.

.....
Sezgin Mercan

Dr. Öğretim Üyesi Gülriz ŞEN

.....
Gülriz ŞEN

.....
ONAY

Prof. Dr. Menderes Çınar
Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler
Enstitüsü Müdürü
Tarih: 25 / 02 / 2020..

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 26 / 2 / 2020

Öğrencinin Adı, Soyadı : Ruhan Şen
Öğrencinin Numarası : 21510132
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Programı :
Danışmanın Adı, Soyadı : Nahi Şenses Özcan
Tez Başlığı : Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi ve Avrupalılaştırma

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam sayfalık kısmına ilişkin, 26 / 2 / 2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esasları”nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası

Onay

26 / 2 / 2020

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad,

Dr. Öğr. Üyesi Nahi Şenses Özcan

İmza

ADAMA

*Anneme...
Anneanneme...
Babaanneme...
Işıklar içinde uyuyun...*

TEŞEKKÜR

Tez hazırlama sürecimin başından son anına kadar beni hiç yalnız bırakmayan, desteğini ve engin bilgilerini benimle paylaşan, azimli ve dzenli çalışmaya teşvikiyle beni rahatlatan çok değerli danışman hocam Nazlı Şenses Özcan'a, gerek savunma jürimde gerekse diğer zamanlarda ne zaman ihtiyaç duysam rahatlıkla ulaşabildiğim, pozitif enerjileri ve gülen yüzleriyle, aynı zamanda verdikleri geribildirimlerle tezimin ilerlemesinde büyük katkıları olan değerli hocalarım Sezgin Mercan ve Gülriz Şen'e, yüksek lisans eğitimim boyunca aldığım derslerde, bilgi zenginliği ve bilgilerini aktarmadaki cömertlikleriyle kendilerine hayran bırakan ve "İyi ki Başkent Üniversitesi'nin bir ferdiyim" dememi sağlayan çok kıymetli hocalarım Menderes ınar ve İsmail Aydınęün'e teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca en büyük destekçim olan, bana inanmaktan asla vazgeçmeyen ve sevgisini derinden hissettiğim canım babam Selamet Şen'e sonsuz teşekkür ederim...

ÖZET

Bu çalışma, Suriyeli mülteci çocukların eğitim ihtiyaçlarını ve Türkiye'nin sunduğu eğitim hizmetlerini analiz ederek, literatürde önemli bir kavram olan Avrupalılaşma çerçevesinde eğitim hizmetlerinin yeterli düzeyde gerçekleşip gerçekleşmediğini tartışmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Avrupalılaşma bağlamı ile tezin ana sorusu ve alt soruları aktarılacaktır. Tezin ikinci bölümünde Avrupalılaşma kavramının kuramsal çerçevesi ile birlikte, Avrupalılaşmanın AB kurumlarına ve politikalarına nasıl yansıdığı anlatılmıştır. Üçüncü bölüm; Avrupalılaşmanın kurumsal ve mali etkilerine odaklanmıştır. Türkiye’de kamu kurumlarında ve STK’larda AB kurumlarının ve AB fonlarının görünürlüğü incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca Türkiye’de göç ve eğitim alanlarındaki Avrupalılaşma çalışmaları incelenmiştir. Dördüncü bölümde; Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısal verilerle genel durumu özetlenmiş ve Türkiye’deki Suriyeli mültecilere yönelik eğitimin Avrupalılaşması ile birlikte MEB ve ilgili kamu kurumları ve STK’larda Avrupalılaşmaya yönelik projeler incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’nin mülteci çocuklara yönelik eğitim politikaları, Avrupa normlarıyla kıyaslanarak anlatılmıştır. Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise; 2011-2019 yılları arasında Avrupa Komisyonu raporlarının bulguları incelenmiştir. Son olarak ‘Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocukların eğitiminde Avrupalılaşma var mıdır?’ sorusuna cevap aranmış ve Türkiye’de mültecilere yönelik düzenlenen eğitim politikalarının Avrupalılaşma mantığıyla kurumsallaşma düzeyine çıkamadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupalılaşma, Türkiye’de Suriyeli Mültecilerin Eğitimi

ABSTRACT

This study analyzes the educational needs of Syrian refugee children and educational services that Turkey offers, also discusses whether services are provided at a sufficient level in the context of Europeanization which is an important concept in the literature. In the first part of the study, the main and sub-questions of the thesis have been stated within the context of Europeanization. In the second chapter of the study, theoretical framework of Europeanization and how it is reflected in EU institutions and policies have been explained. The third chapter focuses on institutional and financial implications of Europeanization. Visibility of the EU institutions and EU funds in public institutions and Non-Governmental Organisations (NGOs) in Turkey have been examined. Also in this section, Europeanization studies on migration and education in Turkey have been examined. In the fourth chapter, the situation of Syrian refugees in Turkey has been summarized in general terms with statistical data. Also Europeanization of education for Syrian refugees in Turkey and related projects of Ministry of Education and NGOst have been examined. In addition, education policy for children refugees in Turkey has been described in comparison with European norms. In the conclusion chapter of the thesis, the findings of European Commission reports for the years between 2011-2019 have been examined. Finally, the answer of the main question of the thesis “Is there Europeanization in Syrian refugee children's education in Turkey?” has been sought and it has been concluded that Turkey’s educational policies towards Syrian refugees couldn’t reach institutional level within the logic of Europeanization.

Keywords: Europeanisation, Education of Syrian Refugees in Turkey

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Bağlamı.....	1
1.2. Araştırma Sorusu ve Tezin Bölümleri	3
2. KURAMSAL ÇERÇEVE: AVRUPALILAŞMA.....	6
2.1. Yeni Bir Uluslararası Etki Şekli Olarak Avrupalılaşıma.....	6
2.2. AB Üye Ülkelerinde Avrupalılaşıma	8
2.3. Türkiye’de Avrupalılaşıma Bağlamı	12
3. TÜRKİYE’DE KAMU KURUMLARI VE STK’LARIN AVRUPALILAŞMASINDA AB GÖRÜNÜRLÜĞÜ	16
3.1. Türkiye’deki Kamu Kurumlarının Avrupalılaşmasında AB Görünürlüğü 16	
3.1.1. Türkiye’de göç alanında çalışan kamu kurumlarının Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü	18
3.1.2. Türkiye’de eğitim alanında çalışan kamu kurumlarının Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü	21
3.2. Türkiye’deki STK’ların Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü.....	23
3.2.1. Türkiye’de göç alanında çalışan STK’ların Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü	29
3.2.2. Türkiye’de eğitim alanında çalışan STK’ların Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü	30

4. TÜRKİYE’ DE KAMU KURUMLARINDA VE STK’LARDA AB FONLARININ GÖRÜNÜRLÜĞÜ	33
4.1. Türkiye’deki Kamu Kurumlarının Avrupalılaşmasında AB Fonlarının Görünürlüğü	33
4.1.1. Türkiye’de göç alanında çalışan kamu kurumlarında AB fonlarının görünürlüğü	34
4.1.2. Türkiye’de eğitim alanında çalışan kamu kurumlarında AB fonlarının görünürlüğü	38
4.2. Türkiye’deki STK’larda AB Fonlarının Görünürlüğü	39
4.2.1. Türkiye’de göç alanında çalışan STK’larda AB fonlarının görünürlüğü	41
4.2.2. Türkiye’de eğitim alanında çalışan STK’larda AB fonlarının görünürlüğü	42
5. TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERE YÖNELİK EĞİTİMİN AVRUPALILAŞMASI 44	
5.1. Suriyelilerin Genel Durumu ve Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi Sürecinde Yaşanan Temel Sorunlar	44
5.2. Türkiye’deki Mülteci Çocukların Eğitiminde Avrupalılaşmaya Yönelik Yasal Düzenlemeler	48
5.2.1. Türkiye’deki mülteci çocukların eğitiminde MEB ve ilgili kamu kurumlarında Avrupalılaşmaya yönelik kurumsal düzenlemeler ve projeler	54
5.2.2. Mülteci çocukların eğitimiyle ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarında Avrupalılaşmaya yönelik düzenlemeler ve projeler.....	57
5.3. Türkiye’deki Mülteci Çocukların Eğitiminde Avrupalılaşmaya Yönelik Mali Düzenlemeler	59
6. SONUÇ	62
KAYNAKLAR	70

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 4. 1. GİGM'nin AB Katkısıyla Gerçekleştirdiği Projeler (IPA I Dönemi 2007-2013)	35
Tablo 4. 2. GİGM'nin AB Katkısıyla Gerçekleştirdiği Projelerin Bütçesi (IPA I Dönemi 2007-2013)	35
Tablo 4. 3. GİGM'nin AB Katkısıyla Gerçekleştirdiği Projeler (IPA II Dönemi 2014-2015 Yılları)	37
Tablo 4. 4. GİGM'nin AB Katkısıyla Gerçekleştirdiği Projelerin Bütçesi (IPA II 2014- 2015 Yılları)	37

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3. 1. Avrupa Birliği Başkanlığı Teşkilat Yapısı	17
Şekil 3. 2. GİGM Teşkilat Şeması.....	20
Şekil 3. 3. Kamu Sektörü, Özel Sektör ve Gönüllü Sektör İlişkisi.....	28
Şekil 5. 1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	45
Şekil 5. 2. Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler	45

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABDIGM	AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
ABİS	Avrupa Birliği İletişim Stratejisi
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AMF	İltica ve Göç Fonu
AMIF	İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu
BEKAM	Bilim Eğitim Kültürü Araştırma Merkezi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CIVICUS	Yurttaş Katılımı İçin Dünya İttifakı
ÇED	Çocuk Eğitim Derneği
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği GEM: Geçici Eğitim Merkezi
DİHAA	Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
FRIT	Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı Anlaşması
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HBOGM	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

HYD	Helsinki Yurttaşlar Derneği
IBC	Uluslararası Mavi Hilal Vakfı
IBMF	Entegre Sınır Yönetimi Fonu
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
ISF	İç Güvenlik Fonu
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
KIZILAY	Türkiye Kızılay Derneği
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MPG	AB Göç Politikaları Grubu
MPG	Göç Politikası Grubu
MÜLTECİ-DER	Mültecilerle Dayanışma Derneği
PICTES	Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi
REG	Reform Eylem Grubu
RİG	Reform İzleme Grubu
SGDD	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SİYAK	Siyasi İşler Alt Komitesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞEY	Şartlı Eğitim Yardımı

TED	Türk Eğitim Derneği
TEGV	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TEV	Türk Eğitim Vakfı
TİHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOG	Toplum Gönüllüleri
TURKAB	AB-Türkiye İşbirliği Derneği
TÜRGEV	Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
UA	Ulusal Ajans
UAÖ	Uluslararası Af Örgütü
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YÖBİS	Yabancı Öğrenciler Bilgi İşletim Sistemi
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Bağlamı

Bu çalışma, Avrupalılaşıma teorik çerçevesi ışığında Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci çocukların eğitim ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanamadığı sorusuna değinmektedir.

Geçtiğimiz 8,5 yıl boyunca birçok Suriyeli mülteci Suriye’de devam eden çatışmalardan kaçarak komşu ülkelere sığınmışlardır. Türkiye, krizin başlarında izlediği “açık kapı” politikası ile ülkeye sığınmak isteyen Suriyeli sığınmacılara sınır geçişlerini açmıştır. Zamanla Suriye’deki çatışmalar yoğunlaşmış, uluslararası toplum Suriyelilerin zorunlu göçüne uzun vadeli ve kalıcı bir çözüm bulamamıştır. Bu süre zarfında da Türkiye’ye yönelik göç hareketleri kademeli olarak artmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)’nin 2020 yılı 10 Ocak verilerine göre Türkiye’de 3 milyon 576 bin 659 Suriyeli mülteci vardır. Bunların 63 bin 247’si Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)’ın 5 ilde kurduğu 7 barınma merkezinde yaşamakta, 3 milyon 576 bin 659’u ise kamp dışında yaşamaktadır¹.

Suriyelilerin ülkemizde yaşamaya başladığı yıllardan günümüze kadar geçen süre zarfında Suriyeli mülteciler üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalar, 2011’den itibaren Suriye’de iç savaş ve şiddetin devam etmesi nedeniyle mültecilerin² uzun bir süre daha ülkemizde kalacaklarını göstermektedir. ³ Bugüne kadar, çoğu sivil toplum kuruluşu (STK) , Suriyeli mültecilere yönelik yiyecek, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçların belirlenmesi ve temini, can ve mal güvenliği gibi çoğunlukla kısa vadeli çalışmalar yürütmüştür. Ancak, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin kısa vadede geri dönemeyecekleri anlaşıldığında, mültecilerin ülkeye uyumu ve sosyal düzene entegrasyonunu sağlamak için

¹ “Geçici Koruma”, T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 20 Ocak,2020, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

² Bu tez boyunca Suriyeliler için devletin kendilerine verdikleri geçici koruma statüsü sahibi olarak değil fiili durumlarını daha iyi anlattığı düşüncesiyle mülteci kavramı kullanılacaktır. Farklı bölümler de, tartışmanın değişen bağlamına göre ya da farklı aktörlerin söylemlerini aktarırken sığınmacı ve benzeri kavramlar da kullanılmaktadır.

³ Ahmet İçduygu, “*Syrian refugees in Turkey: The Long Road Ahead*”, Washington DC: Migration Policy Institute, 2015, s.6-23.

uzun vadeli sorunlara yönelik politikalar oluşturulmasının önemi ortaya çıkmıştır. Bu politika alanlarından biri, belki de en önemlisi, Suriyeli mülteci çocukların eğitimidir.

Türkiye’de okul çağında, yani; 5-18 yaş aralığında 1 milyon 175 bin 41 Suriyeli çocuk bulunmaktadır.⁴ Bu çocuklardan 2018-2019 eğitim-öğretim yılında devlet okullarında eğitime devam edebilen sayısı 645.231dir. Kayıtlı öğrencilerin okullaşma oranını yıllar içerisinde incelersek; 2014-2015 eğitim-öğretim yılında oran % 30 iken, 2015-2016’da %37, 2016-2017’de % 62.52 ve 2017-2018’de %61,69’dur. Bu verilerden hareketle 2017-2018’de bir önceki yıla göre az da olsa düşüş meydana geldiği görülmektedir. Bununla birlikte 2017 yılında sayısı 280 olan geçici eğitim merkezlerinin 2018’de sayısının 213’e düşmesi ve 2019-2020 eğitim öğretim yılı sonunda da kapatılarak okul çağındaki çocukların tamamının kayıtlarının devlet okullarına yapılacağı⁵ bilgisi yüreklere su serpmemiştir. Bunun sebebi de şudur; esas önemli nokta, bu çocukların okullarda kayıtlı olması değil, akademik ve sosyal olarak gösterecekleri performansta yükseliş olup olmayacağıdır. Devlet okullarına kaydı yapılan öğrencilerin performanslarının değerlendirildiği istatistiksel bir veri yayınlanmadığı için, okula kaydı yapılan öğrencilerde öğrenmenin ne oranda gerçekleştiğini tespit etmek mümkün görünmemektedir. Bir başka önemli nokta, Türkiye’de doğan ve büyüyen bebek sayısının her geçen gün artmasıdır. İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada 2018 yılı Kasım ayı verilerine göre Türkiye’de son 8 yılda doğan Suriyeli bebek sayısı 405 bin 521’e ulaşmıştır.⁶ 2019 verilerine ulaşılammıştır fakat 2018 verilerini dikkate alacak olursak, hali hazırda ülkemizde yaşayan ve gelecek yıllarda sayısı artacak okul çağına yaklaşan büyük bir Suriyeli mülteci nüfusu vardır. Türkiye’de uzun vadeli olarak kalacakları kesinleşen Suriyeli çocuk sayısının artmasıyla, Suriyeli mülteci çocukların eğitimi alanında büyük bir çıkmaza girilmiştir.

Hiç şüphe yok ki eğitim temel insan haklarından biridir. Dolayısıyla, öğrenim hayatını ülkemizde devam ettirecek olan bu çocuklar için son derece acil ve zaruri olan şey; uzun vadeli ve sağlam bir temele oturan eğitim politikaları geliştirilmesidir.

⁴ “Geçici Koruma” T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 20 Ocak ,2020, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

⁵ “2018 Eğitim Değerlendirme Raporu”, Tedmem, erişim 15 Ağustos, 2019, <https://tedmem.org/yayin/2018-egitim-degerlendirme-raporu>

⁶ “Türkiye’deki Suriyeli Sayısı”, Mülteciler Derneği, erişim 20 Ocak,2020 , <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi>

1.2. Araştırma Sorusu ve Tezin Bölümleri

Avrupalılaşıma olgusu, akademik araştırmalarda önemli bir ilgiye sahiptir. Bunun yanında kavrama yüklenen anlamın araştırmacıdan araştırmacıya ve çalışılan konudan konuya da farklılık gösterdiği söylenebilir. Örneğin, Canan Balkır ve Diğdem Soyaltın Avrupalılaşıma kavramını, “Avrupa Birliği (AB)’nin siyasal, sosyal ve ekonomik dinamiklerinin ulusal söylemlere, kimliklere, siyasal yapılara ve kamu politikalarına egemen olan mantığın bir parçası haline gelme süreci” olarak tanımlamaktadır.⁷

Yukarıdakine benzer tanımlardan hareketle, Avrupalılaşımayı özellikle üç olgu etrafında gözlemleyebilmek mümkün görünmektedir. Bunlar; politika inşa etme, bu politikaları uygulama ve ilgili yapısal düzenlemelerdir. Bu çalışmada da, Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocukların eğitimlerine yönelik Avrupalılaşıma bu üç süreç üzerinden analiz edilecektir fakat Türkiye’de Avrupalılaşımanın gözlemlenebileceği diğer kurumlar ve politikalarından ziyade göç ve eğitim alanlarında çalışan kamu kurumlarına ve STK’lara odaklanılmıştır. Yani, bu tez açısından Avrupalılaşımanın gözlemlenebileceği esas alan olarak kamu kurumlarında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)’dir. Buna ek olarak, bu süreçlerin somutlaştıkları durumları gözlemleyebilmek için STK’lar üzerinden de inceleme yapılacaktır.

Tezin ikinci bölümünde Avrupalılaşıma kuramsal çerçevesi ışığında AB üye ülkelerinde ve aday ülkelerde Avrupalılaşıma incelenerek, aday ülke statüsüne sahip olan Türkiye’nin Avrupalılaşıma bağlamına da kısaca değinilecektir.

AB normlarının yayılması, Avrupalılaşımanın temel mekanizmalarındandır. Avrupalılaşımanın gözlemleneceği ilk zemin ise kamu kurumlarıdır. Bu çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda kamu kurumlarındaki Avrupalılaşımanın, AB politikalarını ve normlarını yaygınlaştırmada etkili olup olmadığı sorusuna değinilmektedir. Avrupalılaşımanın gözlemleneceği diğer zemin olarak STK’lar görünmektedir; çünkü AB’nin demokrasi ve insan hakları gibi normlarını STK’lar aracılığıyla yaydığı da iddia edilebilir. Yani AB, demokratikleşme aracı olarak beklenti ve hedeflerini, dolayısıyla da

⁷ Canan Balkır ve Diğdem Soyaltın, “Avrupalılaşıma: Tarih, kavram, kuram ve Türkiye uygulaması”, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018, s.25.

Avrupalılaşmayı STK'lar üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır ve bunun için de Türkiye'deki STK'ları glendirenerek bu değişime aracı olarak kullanmaktadır.⁸ Bu bağlamda tezin üçüncü bölümünde, Türkiye'de Avrupalılaşmanın gözlemleneceği zeminler olarak kamu kurumları ve STK'larda Avrupalılaşma göstergeleri incelenmiştir.

AB, kamu kurumlarında ve STK'larda teknik kapasite güçlendirme ve örgütlenme bilincini güçlendirmenin yanı sıra, mali yönden güçlendirme misyonunu da gerçekleştirmeye çalışmaktadır.⁹ Bu nedenle değişim için kamu kurumlarının ve STK'ların mali yardım programlarından faydalanmasına olanak sağlamakta ve teşviklerden yararlandırmaktadır. Bu bağlamda tezin dördüncü bölümünde, araştırılan konu açısından AB teşvikleri, kamu kurumlarında ve STK'larda Avrupalılaşmayı sağlamada aracı olarak kullanılabilmiş mi, sorusuna cevap aranmaktadır.

Tez çalışmasının temelinde Suriyeli mülteci çocukların eğitimi olduğu için, beşinci bölümde, mültecilerin eğitimi ve özellikle son yıllarda yaşanan gelişmeler neticesinde Suriyeli mülteci çocukların eğitimine yönelik yapılan yasal düzenlemeler, özellikle MEB bünyesinde ve STK'lar tarafından yapılan yasal ve mali düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bölümde Milli Eğitim Bakanlığı'nın Suriyeli mülteci çocukların eğitimine yönelik çabalarına AB'nin destek amaçlı verdiği hibelerin Avrupalılaşma kavramı çerçevesinde değerlendirilmesine de yer verilmiştir. Uluslararası platformda çalışmalar yürüten Birleşmiş Milletler ocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Kızılay gibi kuruluşlar aracılığıyla sağlanan operasyonel destekten bahsedilmiştir.¹⁰ Mali Yardım Programı kapsamında eğitime ayrılan 650 milyon avroluk bte sayesinde başlatılan "Suriyeli ocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi" (PICLES), bu tezde Avrupalılaşmanın gözlemlenebileceği somut bir alan olarak incelenmektedir.

⁸ zge Zihnioğlu, "Avrupa Birliği'ne Katılım ve Türkiye'de Demokratikleşme: Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, 2013: s.169-180.

⁹ Zihnioğlu, "Avrupa Birliği'ne" 170.

¹⁰ "AB ve Milli Eğitim Bakanlığı Suriyeli ocukların eğitim sistemine entegrasyonunu arttırmak amacıyla 300 milyon avro bteli projeyi hayata geçiriyor", Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim 21 Aralık, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/ab-ve-milli-egitim-bakanligi-suriyeli-cocuklarin-egitim-sistemine-entegrasyonunu-arttirmak>

Daha açık bir ifadeyle, bu çalışmada aşağıdaki temel soruya ve onunla ilişkili alt sorulara cevap aranacaktır:

Mülteci çocukların eğitimi alanında Türkiye'deki kamu kurumlarında ve sivil toplum kuruluşlarında AB politikalarına paralel politikalar inşa edilebilmiş mi?

Alt sorular:

a) Bu alandaki politikalara dahil edilen AB normları var mı; varsa yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması için neler yapılmış?

b) AB'den transfer edilen norm, standart ve yapıların çıktıları Türk eğitim sistemiyle ilişkili kamu kurumlarında ne gibi değişiklikler getirmiştir?

c) AB'den transfer edilen norm, standart ve yapıların çıktıları STK'lara ne gibi değişiklikler getirmiştir?

d) Kamu kurumlarında ve STK'larda bu alanda AB fonlarının görünürlüğü nasıldır; bu fonlar politikaların inşasını nasıl etkilemektedir? Avrupalılaştırmanın gerçekleştiği bir zemin olarak düşünülebilir mi?

Bu sorulara cevap verebilmek için kamu kurumlarının ilgili raporları, Avrupa Komisyonunun ilgili raporları, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) gibi uluslararası kuruluşların bu sorularla ilgili veri toplayabileceğimiz raporları ile STK raporları incelenerek nitel analizleri yapılmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: AVRUPALILAŞMA

2.1. Yeni Bir Uluslararası Etki Şekli Olarak Avrupalılaşma

“Avrupalılaşma” etkileyici fakat aynı zamanda tartışmalı bir kavramdır. Kavram, çeşitli olguları ve değişim süreçlerini tanımlamak için çeşitli şekillerde kullanılmaktadır fakat ortaklaşan bir tanımı henüz ortaya çıkmamıřtır¹¹. 1970’li yıllarda Avrupa çalışmalarında Avrupalılaşma denilen bu görece yeni yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu dönem, Avrupalılaşma kavramının sürekliliğini ve geçerliliğini ispatlayabilmesi açısından kritik bir dönemdir çünkü ekonomik entegrasyonun ötesine geçemeyeceği düşünölen AB, yenilenen parlamentoyla yoluna devam etmiş ve bu da AB’ye olan güvenin artmasını sağlamıştır. Böylece Avrupalılaşma kavramının etki alanı genişlemiştir. Avrupalılaşma kavramının sayısız farklı tanımı yapılmış olsa da, bu alanda kullanılan en yaygın tanımlarından biri, “siyasetin yönünü ve şeklini, AB’nin siyasi ve ekonomik dinamiklerini ulusal politikaya dönüştürme süreci olarak nitelendiren Robert Ladrech’e aittir.¹² Trine Flochart ise Avrupalılaşma olgusunun beş farklı kullanımını belirlemiştir. Bunlar;¹³

- Avrupalılaşmanın, genişleme veya benzeri yollarla dış sınırların değişmesiyle oluşması,
- Avrupa seviyesi ölçütünde kurumların gelişmesi ve kurucu prensiplere dayalı olarak Avrupalılaşma,
- Avrupa çapındaki veya Avrupa siyasi merkezine uygun biçimde ulus ve ulus-altı yönetimlerin uyumlaştırılmasıyla Avrupalılaşma,
- Avrupa bünyesindeki gerek yönetim şekilleri ve gerekse siyasi örgütlerin ihraç edilmesi şeklinde Avrupalılaşma,
- Avrupa'nın bütünleşmesi ve siyasal manada birleşmesi ile Avrupalılaşma şeklindedir.

¹¹ Johan P Olsen, “The many faces of Europeanization”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Cilt:40, Sayı:5, 2002, s.952.

¹² Robert Ladrech, “Europeanization of domestic politics and Institutions: The Case of France”, *Journal of Common Market Studies*, 1994, s.69-88.

¹³ Trine Flochart, "Europeanization of Europe: The Transfer of Norms to Europe, in Europe, from Europe" *DIIS Working Paper no 2008*, Cilt:7, s.3-30.

Cowles vd.¹⁴ ise Avrupalılaşmayı “Avrupa'nın farklı yönetim yapıları düzeyinde, yeni aktörler ve politikalar arasındaki etkileşimleri resmileştiren, problem çözmeye ilişkin politik, yasal ve sosyal kurumlar olarak ortaya çıkması ve gelişimi” olarak tanımlamaktadır.

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak Avrupalılaşmanın iki yönlü sürecinden bahsetmek gerekli olacaktır. Birincisi; aşağıdan yukarıya süreçtir ki bu, AB'nin kuruluş ve kendini ispat etme dönemi olan 1950-1960'lı yıllarda açığa çıkmıştır.¹⁵ Bu süreçte asıl konu; Avrupa'daki yapının ne şekilde örgütleneceği ve üst yapılanmanın nasıl organize edileceğidir. Bazı uzmanlara göre bu sürenin başlangıcı; II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulmaya çalışılan ulus üstü yapının inşa girişimlerine ve günümüzdeki modern AB sistemlerinin ilk oluşumuna değin gitmektedir. Özetle, aşağıdan-yukarıya süreç; Avrupa kurumlarının bir dizi yeni norm, kural ve uygulama olarak ulus üstü düzeyde evrimini vurgular.

İkinci süreç; yukardan-aşağıya Avrupalılaşma sürecidir. Bahsedilen süreç; 1990'lı yıllardan itibaren gündeme gelmiştir. Avrupalılaşmanın ayrı bir kavram olarak ele alınması, Avrupa çalışmaları içerisinde yer edinmesi ve yaygınlık kazanması da esasen 1990'lı yıllarda başlamıştır.¹⁶ Yukardan-aşağıya Avrupalılaşma AB kurumlarının, üye devletlerin politik yapıları ve süreçleri üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Yukardan- aşağıya süreçte AB'nin üye ülkeler üzerindeki etkisi, politik alanlarda açık bir şekilde görülür. AB kurumları, üye devletlerin politik yapılarını sadece etkilemekle kalmaz, bununla beraber tüm ulusal yapıyı ve ulusal politika yapımı süreçlerini de belirler; çünkü tüm üye devletler, “Topluluk Müktesebatı” nedeniyle bir-çok alanda ortak bir politika izlemek zorundadırlar. Buradan yola çıkarak da Avrupalılaşma çalışmaları, genel olarak Avrupa entegrasyonunun yukardan-aşağıya etkisine yani, Avrupa politikalarının ulusal politikalara indirildiği mekanizmalara odaklanmıştır. Avrupalılaşmanın “yukarıdan aşağı” etkilerine odaklanan çalışmalar, yerel bir değişimin gerekli şartı olarak, Avrupa ile iç politikalar, süreçler ve kurumlar arasında “uyumsuzluk”¹⁷ mevcudiyetini gösterirler¹⁸. Uyumsuzluk derecesi veya

¹⁴ Maria Cowles, vd. “*Transforming Europe: Europeanization and domestic change.*” New York: Cornell University Press, 2001, s. 2.

¹⁵ Gerard Delanty, "Social Integration and Europeanization: The Myth of Cultural Cohesion", *Yearbook of European Studies*, 2000, 14.

¹⁶ Ulrich Sedelmeier, “*Constructing the Path to Eastern Enlargement*”, İspanya: Manchester University Press: 2005.

¹⁷ Tanja A. Börzel, “Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanisation in Germany and Spain.” *Journal of Common Market Studies* December, Cilt:37, 1999, s.573-596.

¹⁸ Adrienne Heritier, “The Accommodation of Diversity in European Policymaking and Its Outcomes: Regulatory Policy as a Patchwork”, *Journal of European Public Policy*, Cilt:3, Sayı:2, 1996.

“uyum iyiliği”¹⁹, Avrupalılaşıma için üye devletlerde gerçekleşecek uyum baskısının derecesini belirlemektedir. Börzel²⁰, “Avrupa ile içsel dinamikler, politikalar ve kurumlar arasındaki uyumluluk ne kadar azsa, Avrupa'nın üye devletlere uyguladığı uyum baskısı da o kadar çoktur” şeklinde yorumlamaktadır.

2.2. AB Üye Ülkelerinde Avrupalılaşıma

Akademik çevreler arasındaki popülaritesinin artması ve konuyla ilgili materyallerin bolluğuna rağmen, Avrupalılaşıma kavramı en tartışmalı ve kaygan kavramlardan biridir. Aynı zamanda Grabbe'nin ifadesiyle “Avrupalılaşıma bir kavram olduğu kadar bir sorgulama alanı”dır²¹. Thomas C. Lawton, Avrupalılaşımanın, egemenliğin AB düzeyine doğru bir aktarma olduğunu ve bu kavramı “devletleşmeden”, yani ulusal hükümetler ve AB arasındaki gücün fiili olarak paylaşılmasından ayırdığını öne sürmektedir.²² Böylece, Avrupalılaşıma ve AB yetkinliklerinin ortaya çıkması iktidar birikmesi ile tanımlanmaktadır. Tanja Börzel, iktidar Brüksel'e devredildikten sonra ne olduğuna dikkat çekmektedir.²³ Avrupalılaşımayı “iç politika alanlarının giderek daha fazla politika yapımına maruz kaldığı bir süreç” olarak tanımlamaktadır²⁴.

Michael Emerson, Senem Aydın, Gergana Noutcheva, Nathalie Tocci, Marius Vahl ve Richard Youngs'ın 2005 yılında hazırladıkları çalışmada²⁵ Avrupalılaşıma ve demokrasinin birbiriyle örtüştüğü fakat aynı anlama gelmediği, Avrupalılaşımanın demokrasiyi kesin olarak benimsediği ancak daha geniş bir kavram olduğu belirtilmiştir. Yazarlar, Avrupalılaşımayı “üç Avrupa dinamiğinin a) demokrasi ve insan haklarına yönelik AB'nin yasal bağlayıcı normlarının, b) entegrasyonun artmasıyla işletmelerin ve bireylerin nesnel çıkarların dönüşümünün, c) öznel değerler ve kimliklerin toplumsal düzeyde dönüşümünün etkileşimi yoluyla Avrupa normları ve değerleri üzerine bir yakınlaşma süreci” şeklinde

¹⁹ Thomas Risse and Maria Green Cowles and James A. Caporaso, “*Europeanization and Domestic Change: Introduction.*” *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Political Change.* New York: Cornell University Press, 2001.

²⁰ Tanja A. Börzel, “*How the European Union Interacts with Its Member States,*” *Political Science Series-93,* Vienna: Institute for Advanced Studies, 2003, s. 6.

²¹ Heather Grabbe “*The EU's Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe.*” Palgrave Studies in European Union Politics Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006, s.4

²² Thomas C. Lawton, “*Governing the Skies: Conditions for the Europeanisation of Airline Policy,*” *Journal of Public Policy,* 1999, s.91-112.

²³ Börzel, “*Towards Convergence in Europe?*”, 574.

²⁴ Börzel, “*Towards Convergence in Europe?*”, 575.

²⁵ Michael Emerson, vd. “*The reluctant debutante: the European Union as promoter of democracy in its neighbourhood.*” *Centre for European Policy Studies Working Documents.* Cilt:223, Sayı:1, 2005, s. 4.

açıklamaktadır. Bu süreci hayata geçirmek, yaşanan dönüşümü açıklamak için de iki temel mekanizma olan “koşulluluk” (AB genişleme politikası çerçevesinde aday ülkelerden beklenen üyelik öncesi koşulları yerine getirme) ve “sosyalizasyon” (yeni üyelerin topluluğun kurallarını, değerlerini ve normlarını kendilerine uyarlayarak içselleştirmeleri)²⁶ söz konusu olduğunu belirtmişlerdir.

Avrupalılaştırmanın karşılıklı niteliğini ortaya koymak için yürütülen çalışmalar, üye devletlerin Avrupa politika sürecinin yükselen (karar alma) ve azalan (uygulama) aşamalarındaki rolünü doğru bir şekilde formüle etmişlerdir. Heritier: “ Üye Devletler, Avrupa politika yapmayı ilgi alanlarına ve kurumsal geleneklerine göre şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, ikincisi yürürlüğe girdikten sonra kurumlarını Avrupa mevzuatına uyarlamaları gerekiyor” der.²⁷

Yararları maksimum seviyeye çıkarmak ve Avrupa politikalarının olası maliyetlerini minimuma indirmek için üye ülkeler ulusal çıkarlarını, tercihlerini ve politikalarını Avrupa düzeyine ihraç etmeye çalışmaktadır. Böyle bir “yükleme”nin, Avrupa politikalarını yerel yapıya dahil ederken (“indirme”) yasal ve idari adaptasyon ihtiyacını azaltması beklenmektedir²⁸. AB üyeliğini “indirirken” üye devletler farklı sosyal, politik ve ekonomik kurumları nedeniyle Avrupa'daki politika tercihlerini ve mevcut düzenlemeleri “yüklemek” veya rekabet etmek için farklı stratejiler kullanmaktadırlar. “Hız belirleme” stratejisi kullanan ülkeler, “indirme” sırasında uygulama maliyetlerini en aza indirmek için politikaları Avrupa düzeyinde aktif olarak zorlayabilirken, bazıları ise tamamen veya en azından uygulama maliyetleri için bir miktar tazminat ödemektedir²⁹. “Yükleme / aşağıdan yukarıya” Avrupalılaştırma ve “indirme / yukarıdan aşağı” Avrupalılaştırmaya ek olarak, diğer bilim insanları, üye devletlerarasında politika transferler anlamına gelen “çapraz yükleme / yatay” Avrupalılaştırmanın varlığından bahseder³⁰. Bu kavramsallaştırmada AB, üye devletlerin fikir ve uygulamaları paylaştığı bir iletişim alanı sağlar.

²⁶ Oğuz Mayda, “Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Sentez Metodu: Avrupa Birliği'nin Doğu Genişlemesi Ve Türkiye” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:68, Sayı:4, 2013, s.185-209.

²⁷ Michel Heritier, “The Accommodation of Diversity in European Policymaking and Its Outcomes: Regulatory Policy as a Patchwork,” *Journal of European Public Policy*, Cilt:3, Sayı:2, 1996, s.149-167.

²⁸Börzel, “How the European Union” 10.

²⁹ Tanja A. Börzel, "Member state responses to Europeanization." *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Cilt:40, Sayı:2, 2002, s. 194.

³⁰ Kerry E. Howell, "[Developing Conceptualisations of Europeanization: Synthesising Methodological Approaches](#)," [Queen's Papers on Europeanisation](#), Queens University Belfast, 2004, s.44

“Ulusal özel adaptasyon” kavramını genişleten, Olsen³¹, Avrupalılaştırmanın etkisinin hem devletler hem de farklı politika alanlarında neden değiştiğine dair bazı ipuçları vermektedir: Üye devletlerin AB'den gelen benzer baskılara maruz kalmasına rağmen, yerel uyum “ulusal renklerle” yapılmaktadır³². Avrupalılaştırma süreci hem yüklenme hem de indirme aşamalarında kurumsal olarak aracılık ettiği için, bazı ülkeler benzer bir politikaya veya yapıya yaklaşırken, diğerleri kurumsallıklarını korumakta ve nihai olarak ayrılmaktadır.³³

Avrupalılaştırmanın tetiklediği uluslararası sosyalleşme sürecinde, Avrupa düzeyinde tanımlanan normlar, bir devletin uluslararası ortamında kurumsallaştırılmış kurucu inançların ve uygulamaların içselleştirilmesiyle, aktörlerin kendilerini görme biçimini de etkilemektedir. Bu, ulusal kimliklerin tek bir Avrupa kimliği ile değiştirileceği anlamına gelmez. Daha ziyade, AB ve Avrupa sosyal kimliklerin oluşturulmasında referans noktalar olur. Kolektif kimliği böyle bir seviyede kavramsallaştırmak ve kendisini ölçümden ziyade kimlik inşasına sokma olasılığı vardır.³⁴

Yukarıda ana hatlarıyla gösterilen Avrupalılaştırma çalışmalarının öne sürdüğü tezlere dayanarak, kavramın ayırt edici özellikleri aşağıdaki gibidir:

İlk olarak, Avrupalılaştırma, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya özellikleri ile çok katmanlıdır. Birlik, üye devletlerin karar vermesini etkilemeye çalışırken, aynı zamanda iç değişime yol açan baskılara maruz kalmaktadır. Çok katmanlı doğası ile ilgili olarak, Avrupalılaştırma “dinamik ve etkileşimli bir süreç” olarak daha iyi anlaşılmaktadır. Claudio Major’un belirttiği gibi, Avrupalılaştırma üye devletlerin entegrasyon sürecine verdiği yanıtların AB kurumlarına ve politika süreçlerine geri döndüğü, bunun tersi durumda, ulusal ve Avrupa düzeylerini birbirine bağlayan, devam eden, etkileşimli ve karşılıklı olarak oluşan

³¹ Johan P. Olsen, “The many faces of Europeanization”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Cilt:40, Sayı.5, 2002, s.952.

³² Maria Cowles, vd. , “*Transforming Europe: Europeanization and domestic change.*” New York: Cornell University Press, 2001, s. 2.

³³ Tanja A Börzel, and Thomas Risse, “When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. European Integration” Online Papers (EIoP), Cilt:4, Sayı.15, November 29, 2000. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=302768> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.302768>

³⁴ Cowles vd. “Transforming Europe” 3.

bir değişim sürecidir. ”³⁵ Başka bir deyişle, bu dinamik süreçte, Avrupa entegrasyon sürecinden etkilenen üye devletler, aynı zamanda süreci etkileyen aktörlerdir.³⁶

İkincisi, Avrupalılaşmayı Avrupa entegrasyonuna atfedilebilecek bir değişim süreci olarak tanımlayanlar da, sürecin “çok katmanlı” ve “çok amaçlı” niteliklerine vurgu yapmıştır. Avrupalılaşma uyumlaştırma süreci yoluyla idari ve politik yapıların değişimi, ulusal ve Avrupa politikalarını uyumlaştırmak için farklı konularda politika değişikliği ve son olarak da gayri resmi veya normatif yapılarda değişiklik gibi çeşitli alanlarda iç değişiklikler gerektirmektedir.

Avrupalılaşmanın üçüncü ayırt edici özelliği, Avrupa kurumları sürecine atfedilebilecek değişimin, benzer baskılara maruz kalan ülkeler arasındaki yakınlaşma derecesini sınırlayan “kurumsal aracılı” olmasıdır. Ulusal adaptasyon, kurumsal kaynakları ve gelenekleri, önceden var olan yerel kurumsal yapı ve gelenek dengesini yansıtmaktadır. Kurumsal veto noktaları gibi arabulucu faktörler veya müdahale deęişkenleri³⁷, iç destek derecesi³⁸, siyasi kültür³⁹, reform kapasitesi ve aynı zamanda üye ülkeler arasındaki farklılıkları da göstermektedir. Bu nedenle, Avrupa entegrasyon süreci başlı başına bağımsız bir değişken değil, değişim için bir katalizör veya kolaylaştırıcıdır. Bu bağlamda aday ülkelerde Avrupalılaşma literatürüne baktığımızda, Frank Schimmelfening’in “Avrupalılaşma, AB’nin dış sınırlarında bitmez.”⁴⁰ Söylemine dikkat çekmek yerinde olacaktır. Yani Avrupalılaşma, yalnızca AB üyesi ülkeleri değil, aday ülkeleri de ilgilendiren bir kavramdır. AB üyeliği gündemde olduğu sürece, AB potansiyel üyeler üzerinde gücünü gösterir. Yani; AB üyeliğine aday ülkeler, üyelik kriterlerini yerine getirmek için -üye devletlerarasında zaten mevcut olan- kapsamlı yasal hükümler, kurallar ve normlar anlamına gelen topluluk müktesebatını benimsemek zorundadırlar.⁴¹ AB ve üyeliğe aday ülkeler

³⁵ Claudia Major, “Europeanization and Foreign and Security Policy: Undermining or Rescuing the Nation state?” *Politics*, Cilt:25, Sayı.3, 2005, s. 177.

³⁶ Michael Emerson and Gergana Noutcheva, “Europeanisation as a Gravity Model of Democratisation,” Centre for European Policy Studies, *Working Document*, Sayı:214, 2004, s. 5.

³⁷ Maria Cowles, vd. “Kappen, eds. *Transforming Europe: Europeanization and domestic change.*” New York: Cornell University Press, 2001, s. 2.

³⁸ Knill, Christoph and Dirk Lehmkuhl. “How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization,” *European Integration Online Papers*, Cilt:37, 1999.

³⁹ Tanja A. Börzel, Thomas Risse “*Conceptualizing the Domestic Impact of Europe*” The politics of Europeanization, Oxford University Press Oxford, 2003.

⁴⁰ Frank Schimmelfening, “Europeanisation Beyond the Member States” *Journal for Comparative Government and European Policy*, 2003. Cilt:8, Sayı:10 s.319-229

⁴¹ Thomas Diez, Apostolos Agnontopoulos&Alper Kaliber “File:Turkey, Europeanization and Civil Society”, *South European Society Politics*, Cilt:10, Sayı:1, 2005, s.1-15.

arasındaki ilişki, AB'nin normatif gücünün bir pratiği olarak tanımlanabilir. Türkiye, bu duruma en iyi örnek olabilecek ülkelerden birisidir.

Son olarak, burada savunulan modele göre, AB Avrupalılaştırıcı kurumlardan yalnızca birisidir. Yani Avrupalılaşma AB üyesi ülkelerle sınırlı değildir, AB üyeliğine aday ülkeleri de kapsamaktadır. Olsen ⁴² sınır ötesi ilişkilerin çeşitli ulus ötesi rejimler ve kurumlar tarafından yönetildiğini ve hala idare edildiğini iddia etmiştir. “Sürmekte olan dönüşümlerin ve iç değişimin yeterince anlaşılması, üye olmayan devletlerin yanı sıra diğer AB ulus ötesi kurumlarına, rejimlerine ve organizasyonlarına da dikkat edilmesini gerektiriyor” demiştir.

2.3. Türkiye’de Avrupalılaşma Bağlamı

Türkiye'nin Avrupalılaşması, AB'deki kurumsal yapıların ve siyasi süreçlerin Türkiye'deki etkileri ve bununla ilişkili olarak sosyo-politik yapının dönüşümü şeklinde ifade edilebilir. Bu kapsama ekonomik entegrasyon da eklenebilir. Ziya Öniş, Birliğe üyelik beklentisinin aday ülkelerde güçlü bir demokratikleşme ve ekonomik dönüşüm motoru olarak işlev gördüğünü savunur.⁴³ Aslında, üyelik müzakereleri aşaması, kurumsal ve politik değişimin en radikal olduğu aşamadır. Üyeliğin kazanılmasından sonraki sosyalleşme süreçlerinin daha yavaş olduğu bilinmektedir. Türkiye de buna iyi bir örnektir. Bahar Rumelili, “Türkiye-AB ilişkileri, Türkiye aday ülke olarak kabul edildikten sonra, iç reformları güçlendirme anlamında yapıcı olmaya başlamıştır.” der.⁴⁴ Bununla bağlantılı olarak, Türkiye’de yaşanan Avrupalılaşmanın en güçlü şekli, özellikle 1999 Helsinki Zirvesi’nde adaylık statüsünün alınmasının ardından meydana gelmiştir. 1999 öncesi dönemde Avrupa, yalnızca hükümetle alakalı reformlarda Türk hükümetlerine değil, aynı zamanda ülkede modernleşme ve politik değişim vizyonunu dile getiren sosyal aktörlere de bir referans noktası olduğunu görürüz. 2000’li yıllarda ise Türkiye-AB literatürü Avrupalılaşmaya odaklanmıştır. 1999 Helsinki Zirvesi’nde üyeliğe adaylık statüsünün verilmesinin ardından, AB ile ilişkiler somut noktaya ulaştığında, Avrupalılaşma fikri derinleşmiş ve hızlı bir değişim süreci başlamıştır. Avrupa Komisyonu’nun 2002 Kopenhag

⁴² Olsen, “The many faces of Europeanization” 927.

⁴³ Ziya Öniş “Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era” (2003) Turkish Studies, 4.1, 9-34, DOI: 10.1080/714005718

⁴⁴ Thomas Diez, Apostolos Agnantopoulos & Alper Kaliber “File: Turkey, Europeanization and Civil Society: Introduction” South European Society and Politics, 2005 10:1, 1-15, DOI: 10.1080/13608740500037890.

Zirvesi'nde, siyasi ölçütleri yerine getirmesi durumunda, Türkiye'nin üyelik görüşmelerinin başlatacağını duyurmasıyla birlikte, tam üyelik ümitleri çoğalmış ve bu doğrultuda bir dizi reform hareketi başlatılmıştır. Helsinki sonrası dönem, "tam üyeliği kolaylaştırmak için gerekli ekonomik ve siyasi reformları yapmaya kararlı olan AB yanlısı bir koalisyonun" ortaya çıkmasına tanık olmuştur.⁴⁵ Fakat "Türkiye-AB ilişkilerinin altın çağı"⁴⁶ olarak adlandırılan bu dönem, çok da uzun sürmemiştir. Bu dönemin uzun sürememesinin nedenlerinden birisi AB'nin koşulluluk politikasıdır.⁴⁷ Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi'nde AB üyeliğine aday olma sürecinin başlamasıyla birlikte AB'nin gerçekleştirilmesi zorunlu tuttuğu koşulları yerine getirmek için bir dizi reformu yerine getirmek üzere yasal düzenlemelere başlamıştır. Bu düzenlemelerde son derece radikal adımlar atılmış; çıkarılan reform paketlerinde ifade özgürlüğünün yanı sıra işkencenin önlenmesi ve demokrasinin güçlendirilmesi gibi pek çok alanda AB kriterlerine uyumlaştırma konularına vurgu yapılmıştır. Fakat bu adımlar halk desteği ile gerçekleşmemiş, reformlarda dış baskı unsurları etkili olmuştur. Kubicek, demokratik normları benimsemek ve içselleştirmek yerine, koşulluluk şartının gerekliliklerine sağlanan uyumun araçsal nitelikte olduğu ve reform sürecinin ciddi halk desteği yerine dış baskı ile gerçekleştiğini belirtmiştir. Buna benzer bir yaklaşımla Mehmet Uğur,⁴⁸ Türk hükümetinin 1990'lı yıllarda ortaya koyduğu anayasal değişikliklerin AB baskısı ile açık bir şekilde ilişkisi olduğunu savunur. Türkiye'nin makro ve mikro ekonomik politikalarını, demokratikleşme ve insan hakları uygulamalarını, Kıbrıs politikası ile birlikte inceleyen Uğur⁴⁹, Türkiye'nin AB standartlarına yetersiz ve sistematik olmayan bir şekilde uyum sağlamaya çalıştığını belirterek, bunun iki nedeni olduğunu vurgular. Birincisi; 1999 Helsinki Zirvesi'ne kadar AB'nin Türkiye'yi reddetmesi yüzünden Türkiye-AB ilişkilerini yöneten sözleşmelerin eksik olması. İkincisi ise; Türkiye'de devletin halk üzerindeki baskısını yansıtan yönetim tarzıdır. Ayrıca, Türkiye-AB ilişkilerindeki yükselişin uzun sürmemesinde yalnızca Türkiye'nin iç politikasından kaynaklı değil, aynı zamanda AB'den kaynaklı faktörlerin (2004'te AB'nin, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin üyeliğini kabul etmesi ve Güney Kıbrıs'a Türkiye'nin

⁴⁵ Senem Aydın-Düzgüt & Alper Kaliber "Encounters with Europe in an Era of Domestic and International Turmoil: Is Turkey a De-Europeanising Candidate Country?" ,*South European Society and Politics*, Cilt:21, Sayı:1, 2016, s. 1-14,

⁴⁶ Aydın ve Kaliber, "Encounters with Europe in an Era of Domestic" 5.

⁴⁷ Tanja. A., Börzel, & Soyaltin, D. (2012). "Europeanization in Turkey: stretching a concept to its limits?"(KFG Working Paper Series, 36)

⁴⁸ Mehmet Uğur, "Europeanization and Convergence via Incomplete Contracts? The Case of Turkey", *South European Society and Politics*, Cilt:5, Sayı:2, 2000, s.217-242, DOI: [10.1080/13608740508539609](https://doi.org/10.1080/13608740508539609)

⁴⁹ Thomas Diez, Apostolos Agnantopoulos & Alper Kaliber "File: Turkey, Europeanization and Civil Society: Introduction" *South European Society and Politics*, s. 1-15

üyeliğini veto etme hakkı doğması, ayrıca Fransa'nın da Türkiye'de açılacak olan fasılları sık sık veto etmesi), ayrıca bölgesel ve uluslararası gelişmelerin (Suriye iç savaşı ve mülteci krizi gibi) de etkisi olmuştur. AB'nin Türkiye ile alakalı yalnızca politik ve ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal endişelerinin de bulunması, Türkiye'nin sınır komşularında meydana gelen siyasi değişimler ve terör kaygılarının çoğalması yüzünden 2005 sonrası Türkiye-AB ilişkilerinde duraklama meydana gelmiştir. 2013 yılında Türkiye'de patlak veren "Gezi" protestolarına hükümetin güç kullanarak müdahale etmesi, AB tarafından demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması olarak nitelendirilmiş, bu gelişmeler Türkiye üzerinde AB'nin etkisinin sorgulanmasına neden olmuş ve akıllarda soru işaretleri oluşturmuştur. AB taleplerine cevap olarak göç ve sığınma gibi anahtar politika alanlarında belli reformlar geliştirilmeye devam edilse de, diğer alanlarda reform yapma mekanizması büyük oranda düşmüştür. Yani, Senem Aydın Düzgit ve Alper Kaliber'in ifade ettiği gibi "Türkiye'de daha azaltılmış ve daha sınırlandırılmış bir Avrupalılaştırma ortaya çıkmıştır." Yani; Türkiye'nin Avrupalılaşması, büyük ölçüde Avrupa'ya has normlar, prosedürler, kurallar ve kurumların ulusal politika ithal ettiği tek yönlü bir sokak olarak tanımlanmaya başlanmıştır.⁵⁰

Yukarıda bahsedilen Avrupalılaştırma araştırmalarının çeşitliliği ve zenginliğine rağmen, "Avrupalılaştırmanın bir kavramdan teoriye ulaşamadığı" iddia edilmektedir.⁵¹ Bunun başlıca sebebi: Avrupalılaştırma kavramının Avrupa'da da tam olarak oturmuş bir kavram olmayışıdır. Her ne kadar AB projesinin temelini, Avrupa ülkelerinin birbirleriyle savaşmasını engellemek oluştursa da, peş peşe yapılan araştırmalar, Avrupalıların Soğuk Savaş'ın bitiminden beri kendilerini güvende hissetmediklerini göstermektedir.⁵² Avrupa Komisyonu tarafından 2018 yılında yayınlanan Eurobarometer 88⁵³ ve 89⁵⁴ sonuçları; göç, terör, iklim değişikliği, sosyo-ekonomik nedenler gibi etkenlerden dolayı AB'ye güvensizliğin ve kaygı seviyesinin yükseldiğini göstermekte ve bu durum da, AB projesine olan güvenin sorgulanmasına neden olmaktadır. Kısaca, Avrupa kamuoyunda, Avrupalılaştırmanın Avrupa'da tam olarak oturmayan bir kavram olduğunu söylemek

⁵⁰ Aydın ve Kaliber, "Encounters with Europe in an Era of Domestic" 7.

⁵¹ Barbara Brink, "Europeanization: New Research Agendas Edited by P. Graziano and M.P. Vink," *Journal of Common Market Studies*, Cilt:46, Sayı:2, 2008, s. 477.

⁵² Marius Ghinea, "The Anxious Union Overcoming The Culture Of Insecurity" *Eastern Focus*, Cilt:2, 2019 s.92-95.

⁵³ "Standard Eurobarometer 88: Standard Eurobarometer 88", EU Open Data Portal, erişim 28 Eylül, 2019, <https://ec.europa.eu/getSurveyDetail/surveyKy>

⁵⁴ "Standard Eurobarometer 89", EU Open Data Portal, erişim 28 Eylül, 2019, https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2180_89_1_STD89_ENG

mümkündür. AB'nin geleceği ise, Avrupa kamusal alanına egemen olan güvensizliği yönetme becerisine bağlıdır. Çünkü Avrupa'nın son yıllarda karşı karşıya kaldığı krizler son derece gerçektir ve Avrupa toplumunun bu sorunlarla baş etme şekli, Avrupa'nın etkinliğini artırma yönünde değil, tam tersi azaltma yönünde olmuştur.⁵⁵Avrupalılaşmayla ilgili yapılan tanımlamalardan ve tespitlerden yola çıkarak bu tezde Avrupalılaşma; hedeflenen Avrupa normlarının AB'ye üye ve aday ülkeler üzerinde kurumsal, politik ve norm düzeyinde etkiler bırakması ve bu etkilerin kendisini, içine dahil olduğu alanlarda göstermesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sebeple, tezin bundan sonraki bölümlerinde AB üyeliği yolunda ilerleyen Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeler ışığında Avrupalılaşma kavramının, kavramdan öteye geçip geçemediği, Avrupalılaşma etkilerinin Türkiye'de beklenen oranda gerçekleşip gerçekleşmediği tartışılacaktır. Ayrıca kamu kurumlarında ve sivil toplumda AB teşviklerinin Avrupalılaşmayı sağlamada aracı olarak kullanılmasının etkili olup olmadığı incelenecektir.

⁵⁵ Marius Ghincea, "The Anxious Union Overcoming The Culture of Insecurity" s.92-95.

3. TÜRKİYE’DE KAMU KURUMLARI VE STK’LARIN AVRUPALILAŞMASINDA AB GÖRÜNÜRLÜĞÜ

3.1. Türkiye’deki Kamu Kurumlarının Avrupalılaşmasında AB Görünürlüğü

Avrupalılaşmanın kaynağında ‘kurumsal transfer etkisi’ ve yönetişimin yerel-bölge-ulusal alanda faaliyet gösteren idari mekanizmalara transfer edilmesi vardır. Avrupalılaşma literatüründeki en temel çalışmalarda, Avrupalılaşma; Avrupa kurumlarının Avrupa’da ve Avrupa’nın ötesinde yaygınlaşması şeklinde tanımlanmaktadır”⁵⁶ Buradan hareketle bu bölümde, Avrupa normlarının kurumsal olarak transfer edilip yaygınlaşması sürecinin gerçekleşip gerçekleşmediği tartışılacaktır.

Türkiye-AB ilişkilerinde AB’ye yönelik örgütlenmenin gerekliliği son derece açıktır fakat yeterli örgütlenmenin gerçekleştiğini söylemek pek mümkün olmamaktadır. Hasan Engin Şener, “Türkçe literatürde AB’ye yönelik örgütlenme yeteri kadar ses getirmiş bir konu değildir”⁵⁷ diyerek kamu kurumlarında Avrupalılaşmasına yönelik yeteri kadar çalışma yapılmadığına vurgu yapmıştır. Kamu kurumlarında örgütlenme doğru şekilde gerçekleşmezse, Avrupalılaşma düzeyi beklenen seviyeye ulaşamamaktadır. Türkiye’nin AB ile ilişkilerde yaşadığı en büyük sorunlardan bir tanesi; kamu kurumlarında AB ile ilişkileri yönetecek “örgütsel liderlik” sorunudur.⁵⁸ 2000 yılında kurulan Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) kurumu yöneticiliği Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık arasında gidip geldikten sonra, 2011 yılında AB Bakanlığı olarak isim değiştirmiş, daha sonra AB Bakanlığı da kapatılarak, 2018 tarihinde Dışişleri Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan AB Başkanlığı kurulmuştur. Bu kurumsal istikrarsızlığın, Türkiye-AB ilişkilerindeki istikrarsızlıktan kaynaklandığı yönünde bir tespit yapmak hiç de yanlış olmayacaktır. Şener’in: “İstikrarlı kurumsal yapılanmanın, tam üyelik perspektifine yakınlığın hissedildiği zamanlarda gelişme gösterdiği” tespitinden yola çıkarak AB üyeliğine soğuk bakıldığı

⁵⁶ Murat Ali Dulupçu, M. Ökmen, B. Özer, “*Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 2006*” “*Yerelleşme- Küreselleşme Sarmalında Türkiye’de Yerel-Bölgesel Kalkınma Süreçleri ve Yerel Yönetimler*”, *Yerel Yönetimlerde Güncel Gelişmeler*, (Edit. M.Ökmen), Bursa: Ekin Yayınevi, 2015, ss. 163-184.

⁵⁷ Hasan Engin Şener, “Türk Kamu Yönetiminde AB Örgütlenmesi: Yapı ve İşleyiş” 2010, ss. 65-88 içinde HE Şener & E. Esen (Editör.) *Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinin Örgütlenmesi: Türkiye, Macaristan ve Polonya*

⁵⁸ Şener, “Türk Kamu Yönetiminde AB Örgütlenmesi”, 66.

dönemlerde, bunun kurumsal yapıya yansıdığını söyleyebiliriz. 2003 yılında oluşturulan Reform İzleme Grubu (RİG) da, 2014 yılında Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı bünyesinde Reform Eylem Grubu (REG) olarak yeniden yapılandırılmıştır. REG; siyasi reformları izlemek, reform tasarısı hazırlamak ve bu tasarıların uygulamaya geçirilmesi gibi görevler üstlenmiştir. REG, AB Başkanlığı bünyesinde halen çalışmalarına devam etmektedir. AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan bir diğer birim de, Siyasi İşler Daire Başkanlığı birimi altında kurulan, Siyasi İşler Alt Komitesi (SİYAK)'dir. SİYAK, kamu kurumlarının üst düzey temsilcilerinin Avrupa Birliği Başkanlığı bünyesinde toplanmasını koordine eden birim olarak halen çalışmalarına devam etmektedir. 2010 yılında uygulanmaya başlanan ve 2014 yılında güncellenen Avrupa Birliği İletişim Stratejisi (ABİS) çerçevesinde, gerek yurt içi gerekse yurt dışında pek çok çalışmalar yürütülmüştür. 81 il valiliği bünyesinde "AB Koordinasyon Birimleri" kurulmuştur. Bu birimler AB ile ilgili proje çalışmalarına destek vermiştir.⁵⁹ Bu birimin çalışmalarını, Avrupalılaştırma yönünde atılan önemli adımlar olarak görmek mümkündür. AB Başkanlığı teşkilat şemasını incelediğimizde; AB ile ilgili çalışma yapacak pek çok yeni birimin oluşturulduğu görülmektedir.

Şekil 3. 1. Avrupa Birliği Başkanlığı Teşkilat Yapısı

Kaynak: Bu şekil www.ab.gov.tr/teskilat-semasi_47545.html sitesinden alınmıştır.

⁵⁹ "Türkiye'nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi Açımlandı", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 21 Aralık, 2019, <https://www.ab.gov.tr/49706.html>

Teşkilatlanma ile ilgili önemli sorunlardan birisi; yeni oluşturulan kurumların veya mevcut kurumlarda yapılan değişikliklerin işlevselliği noktasında yeteri kadar ilerleme kaydedilememiş olunmasıdır. Bunun nedenlerinden bir tanesi; 2000 yılı sonrası dönemde Türkiye’de AB ile ilgili kurumların bürokratlardan ziyade, siyasilere doğru kaymasıdır. Bu durumun sonucu olarak da siyasi görüşü hükümete yakın kişilerin devlet kurumlarına yerleştirilmeleri sonucu, kadrolarda alanında yetkin çalışan personel nadiren bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de AB ile ilgili kurulan kurumlar ve açılan kadrolarda işlerliği olmayan, gerekli çalışmalarını yürütemeyen pozisyonlar mevcuttur.⁶⁰ Şener: “Her ne kadar katılım sürecindeki kurumsal eksiklikler tamamlanmış ve 2010 yılı sonrası hemen her bakanlıkta AB birimi açılmış olsa da, bu birimlerin koordinasyon yetkileri ve görevleri yeniden gözden geçirilmelidir.”⁶¹ şeklinde bir tespitte bulunmuştur. Yukarıda bahsedilen kurumsal eksikliklerden ve tespitlerden yola çıkarak Türkiye’de kamu kurumlarının Avrupalılaşmasının genel olarak yeterli düzeyde sağlanamadığını söylemek mümkündür.

3.1.1. Türkiye’de göç alanında çalışan kamu kurumlarının Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü

Ülkemizde göç yönetimine ilişkin düzenlemeleri incelediğimizde; 1999 yılında AB’ye üyelik başvurusunun kabulünden sonra mevzuat ve yeni kurumsal oluşumlar meydana getirme çalışmalarının başladığı görülmektedir. Eylem planı kapsamında “*İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosu*” kurulmuştur. Bu büro, mevzuatın hazırlanması görevini üstlenmiştir. 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının başlamasıyla birlikte, Türkiye, katılım müzakerelerini başlatmak ve Kopenhag kriterlerini yerine getirmek amacıyla göç ve iltica alanlarında yeni politikalar oluşturma noktasında derin bir reform sürecine girmiştir.⁶² Katılım Ortaklığı Belgeleri (KOB)’da AB, Türkiye’nin üyelik yolunda gerçekleştirmesi gereken reformlar belirtilmiştir.⁶³ Türkiye 2001, 2003 ve 2008 yıllarında ‘AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı’ nı kabul etmiştir. Ulusal Programlar uyarınca, göç ve sınır yönetiminde geniş çaplı

⁶⁰Şener, “Türk Kamu Yönetiminde AB Örgütlenmesi”, 68

⁶¹ Şener, “Türk Kamu Yönetiminde AB Örgütlenmesi”, 69

⁶² Nathalie Tocci, “Europeanization in Turkey: Trigger or Anchor for Reform?” *South European Society and Politics*, Cilt:10, Sayı:1, 2005, s.73-83,

DOI: [10.1080/13608740500037973](https://doi.org/10.1080/13608740500037973)

⁶³ “Avrupa Komisyonu Katılım Ortaklığı Belgeleri”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 06 Kasım, 2019, https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html

bir reform programı uygulamaya başlanmış ve 2005 yılında, AB müktesebatı ile Türk mevzuatı arasındaki uyum ve uyumsuzluk alanlarının detaylı olarak tanımlandığı “Sığınma ve Göç Alanında AB Müktesebatının Kabulüne İlişkin Ulusal Eylem Planı” kabul edilmiştir⁶⁴. Sonraki yıllarda yoğun bir mülteci akınıyla karşılaşmadığı için de göç politikalarında yenileme yapma ihtiyacı doğmamıştır. 2011 yılı itibariyle başlayan yoğun ve zorlu mülteci akını sürecinde ise, ülkemizin yalnızca geçiş ülkesi olarak değil, aynı zamanda hedef ülke olarak da düşünülmesi, göç olgusunun çerçevesinin çok daha net sınırlarla çizilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda 11/04/2013 tarihinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) yürürlüğe girmiştir. YUKK, yabancıların Türkiye'ye giriş, ülkede konaklama ve ülkeden çıkışlarını, yabancılara sağlanacak korumanın kapsam ve uygulanmasını düzenler. Yabancıların, sığınmacıların ve mültecilerin haklarını, bir sistemle güvence altına alır ve uluslararası koruma talepleri, BMMYK'ye garantili erişim ve olumsuz iltica kararlarına ve sınır dışı edilme emirlerine karşı adli yardım konusunda geniş çaplı güvenceler sağlar.⁶⁵ Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekinceyle kabul ettiği için, Suriyeli göçmenler mülteci statüsünde değerlendirilememektedirler. Şartlı mülteci statüsünde değerlendirilememelerinin temel nedeni de kitlesel olarak ülkeye sığınmalarıdır. Bu kavramsal boşluğu doldurmak için de YUKK'da “geçici koruma” adında yeni bir statü belirlenmiştir.⁶⁶ YUKK'a kadar tek bir kanun altında değerlendirilmeyip göreceli olarak ihmal edilen göç politikasında, yabancıların ve uluslararası koruma rejimi altındakilerin topluma entegrasyonu için yapılan herhangi bir uygulamaya rastlanamazken, YUKK ile birlikte uygulamada son derece önemli bir ilerleme olmuştur. YUKK'un kabul edilmesinden kısa bir süre sonra, göç politika ve stratejilerini uygulama yetkinliğine sahip olan, göçle ilgili birimlerle koordinasyon sağlayabilen bir kurum ihtiyaç doğduğu için Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur.⁶⁷ GİGM'nin kurulması, göçün tek bir kurum tarafından yönetilmesi açısından önemli bir adımdır. Daha önceden Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Dairesi tarafından yürütülen mülteci çalışmalarının tamamını GİGM Göç Çalışma Grubu devralmış, bununla birlikte 81 ilde, 148 ilçede ve yurtdışında teşkilatlar kurularak faaliyetler kurumsallaşmaya

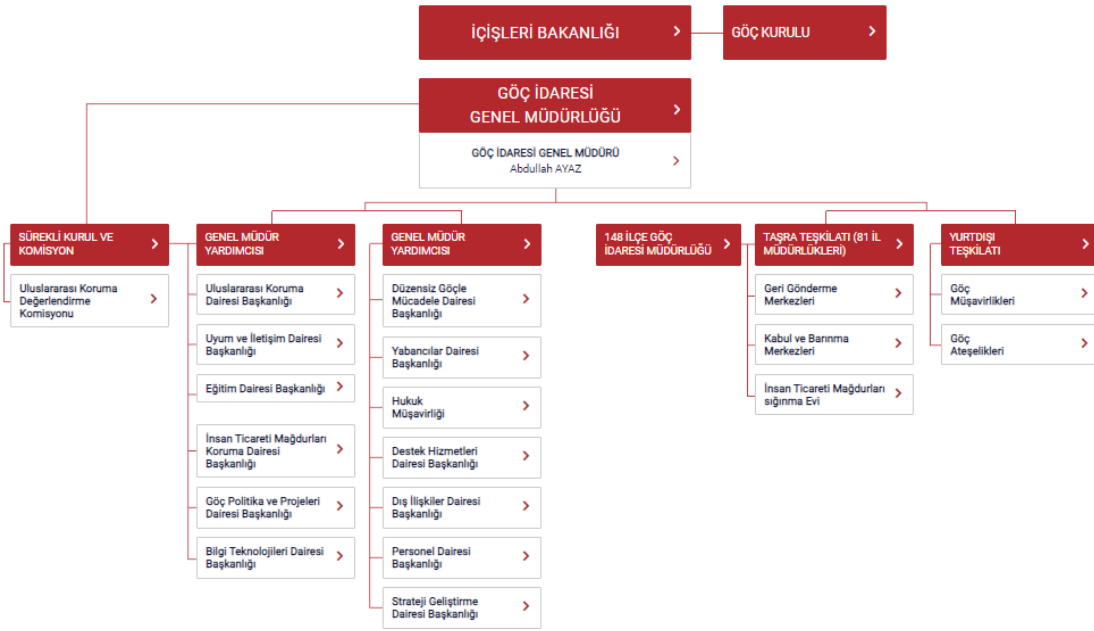
⁶⁵ “Türkiye Mülteci Korumasını Dar Yorumluyor” İstanbul-BİA Haber Merkezi , erişim 11 mayıs ,2019, <http://bianet.org/kurdi/goc/145648-turkiye-multeci-korumasini-dar-yorumluyor>

⁶⁶ İbrahim Kaya& Esra Yılmaz Eren “Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri” SETA, 2014

⁶⁷“Geçici Koruma”, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 12 Eylül,2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-politika-ve-projeleri-dairesi/baskanliginingorevleri_757_761_813_icerik

başlamıştır. GİGM'nin kurulmasıyla AB politikalarının siyasal ve yönetsel anlamda Türkiye'nin göç politikasına yön vermesi ve şekillendirmesinde oldukça önemli bir ilerleme yaşanmış, göç olgusu büro düzeyinde yönetilmekten kurtularak Genel Müdürlük düzeyinde yönetilmeye başlanmıştır. Ayrıca göç idaresinin Emniyet Teşkilatı bünyesinden, alanında uzmanlaşmış özel bir kurum olması beklentisiyle GİGM bünyesine geçmesi ile hem daha sivilleşmiş hem de daha kurumsallaşmış bir yapının oluşması sağlanmıştır. Bu bağlamda GİGM'nin kuruluşu, Avrupalılaştırma yolunda kurumsal temelli atılan önemli adımlardan bir tanesi olarak değerlendirilebilir.

Şekil 3. 2. GİGM Teşkilat Şeması

Kaynak: Bu şekil <https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi> adresinden alınmıştır.

GİGM teşkilat şeması incelendiğinde,⁶⁸ bu kurumsallaştırmanın kapsamı ve içeriği daha net görülmektedir. İçişleri Bakanlığı bünyesinde GİGM ile birlikte, Göç Politikaları Kurulu da kurulmuştur.⁶⁹ Kurul; Türkiye'nin göç yönetimine katkı sağlayabilecek politika ve stratejilerinin belirleneceği bir birim olarak oluşturulmuştur. Kurulun başkanı İçişleri Bakanıdır. Üyelerinin çoğu çeşitli bakanlık müsteşarlarından oluşan bu kurumda ayrıca Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı ve Göç İdaresi Genel Müdürü de yer almaktadır. GİGM bünyesinde kurulan bir diğer birim ise; Uyum ve İletişim Dairesi

⁶⁸ "Teşkilat Şeması", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 29 Ekim, 2019, <https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi>

⁶⁹ "Geçici Koruma", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 04 Temmuz, 2018, http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-terminolojisi_363_381,

Başkanlığı'dır.⁷⁰ GİGM komisyonları arasında bulunan Göç Danışma Kurulu, Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu, Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulunu da belirtmek gerekir.⁷¹ Bakanlık bünyesinde oluşturulan bu kurullar, göç alanında kurumsallaşma noktasında atılan önemli bir adım olarak görülebilir fakat teşkilat şemasının birimlerin yaptıkları ve yapmayı planladıkları faaliyetlerine ilişkin herhangi bir bilgi bulunamamış, internet sitesinde yayınlanan "Göç Raporu" da 2016 yılından sonra 2017-2018 ve 2019 yıllarında yayınlanmamıştır. Bu durum da, oluşturulan bu kurulların işlevselliği noktasında soru işaretleri barındırmaktadır. İçişleri Bakanlığı GİGM ile işbirliği içerisinde çalışan kurumlar olarak; İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kızılay ve AFAD sayılabilir.

Türkiye'de göç alanında faaliyet gösteren kamu kurumlarında kurumsallaşmanın 2011 tarihinden sonra kademeli olarak ilerlediği muhakkaktır. Buna rağmen göç olgusunun daha stratejik bir şekilde yönetilmesi; birimler arasındaki koordinasyon eksikliklerinin giderilmesi, siyasi, ekonomik, sosyokültürel olarak mültecilerle ilgili olarak, karşılaşılan sorunlara yapısal çözümler üretilmesi için göç yönetimi konusunda bakanlık düzeyinde bir örgütlenme ihtiyacı halen sürmektedir.

3.1.2. Türkiye'de eğitim alanında çalışan kamu kurumlarının Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü

Radaelli'nin tanımı ele alınırsa⁷², Avrupalılaşma yalnızca resmi ve resmi olmayan kurulların, politika modellerinin, prosedürlerin, inşa, yayılma ve "yapılma biçimleri" değil, aynı zamanda kurumsallaştırılmasıdır. Buna ek olarak önce AB politika sürecinde tanımlanmış ve pekiştirilmiş, sonra da iç söylem, kimlikler, siyasi yapılar ve kamu politikaları mantığına dâhil edilen ortak inançlar ve normlardır⁷³. Eğitim programlarında Avrupalılaşma girişimi, yani Türkiye'nin AB Eğitim Programlarına dâhil olma isteği,

⁷⁰ "Uyum ve İletişim Daire Başkanlığı", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 10 Temmuz,2019,<https://www.goc.gov.tr/arama/ara/Uyum%20ve%20C4%B0leti%C5%9Fim%20Dairesi%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1>

⁷¹ "Sürekli Kurullar", T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 16 Kasım, 2019, <https://www.goc.gov.tr/surekli-kurullar>

⁷² Sühal Şemşit, "Transformation of Migration Policies in Poland and Turkey in the EU accession process: Europeanized and/or securitized?" *CEU Political Science Journal*, Cilt:3, Sayı:4, 2008, s.365-387.

⁷³ Claudio M. Radaelli, "The Europeanization of Public Policy" in Featherstone, K. and Radaelli, C. M. (ed.) *The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press, 2003a, s. 30.

Gümrük Birliği'nin akabinde AB Eğitim Programlarına ilginin artmasıyla başlamıştır. 30 Ekim 1995'de Türkiye, AB Eğitim Programlarında yer almak için başvuru yapmış, fakat bu öneri AB Parlamentosu tarafından reddedilmiştir. 1997 Lüksemburg Zirvesinden sonra da Türkiye'nin ilişkileri askıya alması ile eğitim programlarına katılma süreci yavaşlamıştır. 1999 tarihinde Türkiye'nin katılım önerisi kabul edilmiş, 2002 yılında da AB-Türkiye arasında çerçeve anlaşması imzalanmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye, Avrupa Eğitim alanının bir parçası olmuştur. Böylece Türkiye, AB'nin üye ülkelerdeki eğitim politikalarını desteklemek için kurduğu Sokrates, Leonardo ve Gençlik programlarına katılmaya başlamıştır. Bunun sonucunda AB, programlara katılmak isteyen üye ülkelerle daha ileri seviyede işbirliği sağlama ihtiyacı duymaya başlamıştır. Bu programları uygulamak için de Ulusal Ajanslar kurulmuştur.⁷⁴ Yasal, mali ve idari olarak bağımsız kurumlar olma özelliğine sahip olan bu ajanslar, eğitim programı etkinliklerinin koordineli olarak yürütülmesinden sorumludurlar.⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti Ulusal Ajansı, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde kurulmuştur. 2002 yılında AB Eğitim ve Gençlik Programları Dairesi Başkanlığı Türkiye Ulusal Ajansı adını almıştır.⁷⁶ Ulusal Ajansın(UA) sürekli bilgilendirme kampanyaları ile desteklediği eğitim programları, öğrenciler ve genç profesyoneller arasında yoğun ilgi görmüştür. Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı yıllık İlerleme Raporları Türkiye'nin eğitim alanındaki ilerlemesine odaklanmaktadır. (Bölüm:26 Eğitim ve Kültür Başlığı) 2005 İlerleme Raporu şunları gösterir ⁷⁷:

Eğitim ve öğretim ile ilgili olarak, Türkiye Nisan 2004'ten bu yana Topluluk Programları içerisinde bulunan Sokrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik Programlarına katılmaktadır. UA'nın sürekli bilgilendirme kampanyaları ile desteklenen bu programlar, öğrenciler ve genç profesyoneller arasında yoğun ilgi görmüştür. Raporla ayrıca, yükseköğretimde, Bologna Süreci'nin uygulanmasında dikkate değer bir ilerleme olduğu belirtilmiştir. Hem 2007, hem de 2009 İlerleme Raporları, değişiklikleri iyi ilerleme olarak değerlendirmektedir. 2010 İlerleme Raporu ayrıca, Türkiye'nin Bologna süreci önerilerini uygulamada ileri bir aşamada olduğunu da belirtmektedir. Yine de, yeterliliklerin tanınması,

⁷⁴ Rüçhan Özkılıç ve Ersin Haspolatlı "Türkiye'nin Avrupa Birliği Eğitim Programlarına Katılım Süreci" *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:21, Sayı:1, 2008, s.151-172.

⁷⁵ "Başkanlık", Türkiye Ulusal Ajansı, erişim 17 Kasım, 2019, <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/ba%C5%9Fkanl%C4%B1k>

⁷⁶ Özkılıç ve Haspolatlı, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Eğitim Programlarına Katılım Süreci" 153.

⁷⁷ "2005 Türkiye İlerleme Raporu", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 18 Ağustos, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf

kalite güvencesi ve Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi temelinde bir Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (National Quality Framework) kurulması gibi birleştirilmesi gereken zorluklar bulunmaktadır⁷⁸. Türkiye'nin Hayatboyu Öğrenme Programı'na (HBO) katılımı üniversitelere fayda sağlamış ve katılımcı ülkelerin hepsinde olduğu gibi uluslararasılaşma boyutuna katkıda bulunmuştur. Öncelikle ve en önemlisi, hareketlilik programları farklı üniversiteler arasında ortaklık yaratmıştır. İkincisi, bu programların ayrıca üniversiteler üzerinde kurumsal olarak doğrudan etkisi olmuştur⁷⁹. AB programlarının bir parçası olmak, pazar açısından büyüme ve rekabet için yadsınamaz fırsatlar doğurmaktadır⁸⁰.

Türk eğitim sisteminin en temel kurumu; şüphesiz ki Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'dir. MEB bünyesinde kurulan AB birimlerine bakacak olursak; AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (ABDIGM) bünyesinde kurulan Avrupa Birliği ve Projeler Koordinasyon Daire Başkanlığı kurulmuş, fakat daha sonra gelişim ve değişim sürecinin daha iyi yönetilebilmesi için yeniden yapılanma sürecine girmiş ve bu birim tarafından yürütülen projeler, ilgili genel müdürlüklere devredilmiştir.

3.2. Türkiye'deki STK'ların Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü

Halkın ihtiyaçlarının ifade edilmesi, aktif vatandaşlığın teşvik edilmesi ve kamuoyunun ilgilendiği konularda işbirliğini canlandırabilmesi yolunda en önemli aktörler olarak görülen STK'lar, toplumsal yapıyı güçlendiren kaldıraç görevi görürler.⁸¹ Özellikle, toplumun yapısını etkileyecek oranda büyük dış göçlere maruz kalan devletlerde mülteci ve sığınmacıların devlet sistemine uyum sağlayabilmeleri STK'lar aracılığıyla olmaktadır. Bundan dolayı, devletler STK'ların geliştirilmesi, desteklenmesi, katılımı özendirilmesi ve yasal altyapı oluşturulması yönünde çalışmalıdırlar.⁸² STK'lar AB'nin Avrupalılaşma aracı olarak kullandığı ve desteklediği unsurlardan birisidir. Yani; AB, Türkiye'de aktif vatandaşlığı STK'lar üzerinden kurmaya çalışmaktadır. Öner, bu duruma "Türkiye'de sivil

⁷⁸ "Turkey 2010 Progress Report", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 18 Ağustos, 2019,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/turkey_progress_report_2010.pdf

⁷⁹ Maja Stolle, "Student Mobility in Progress: Reforms in Anatolian Universities", (Yayınlanmamış Master tezi, İstanbul Bilgi University and European University of Viadrina, 2009, s. 56.

⁸⁰ Fatma Mızıkacı "Prospects for European Integration: Turkish Higher Education" *Higher Education in Europe*, Cilt:30, Sayı:1, 2005, s. 77.

⁸¹ Mustafa Talas, "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", *TÜBAR-XXIX-/2011*, s.387-98

⁸² Coşkun Can Aktan ve Hilmi Çoban, "Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri" in Talas, Mustafa. "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", 2005, TÜBAR-XXIX-/2011.

toplumun Avrupalılaşması" der.⁸³ Türkiye'de sivil toplumun Avrupalılaşması; hem özelleştirilmiş hem de merkezileştirilmiş kurumlarda şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımı artırmak amacıyla ortaya çıkan bir tür dönüşümü ifade etmektedir. Kısacası sivil toplum aracılığıyla değişim amaçlanmaktadır.⁸⁴ AB'nin Türk sivil toplumu üzerindeki etkisi; Türk STK'lar ve Avrupa kuruluşları arasında gittikçe çoğalan etkileşim, ortak projeler, AB'nin sağladığı finansman ve ağlar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Avrupalılaşma vasıtasıyla Türk sivil toplumu hedefleriyle beraber önceliklerini de değiştirmiştir. Türkiye'nin siyasi ve sosyal değişiminde ve demokratik uyumlaşma sürecinde STK'ların da katkılarının olduğuna yönelik güven artmış, STK'lara karşı halkın şüpheli yaklaşımı azalmıştır. Bununla birlikte halkın STK'ların faaliyetlerine olan ilgisi artmıştır.⁸⁵ AB ile ilgili alanlarda faaliyet gösteren Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) gibi sivil kuruluşlar ile AB-Türkiye İşbirliği Derneği (TURKAB), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) gibi derneklerin rolü⁸⁶, AB-Türkiye bütünleşmesinde Avrupa'daki STK'lar ile ilişkilerin geliştirilmesi noktasında açığa çıkmaktadır. Somut işbirlikleri ve diyaloglar kurmak bu kuruluşların görevlerindedir.⁸⁷ Fakat Bee ve Chrona'nın iddia ettiği gibi "Türkiye'de aktif olmayan sivil toplum yüzünden aktif vatandaşlık olgusu kısıtlıdır."⁸⁸ Buna bir kanıt olarak Balkanlar'da, 2000'li yılların başlarında AB politikalarıyla eşgüdümlü çalışmalar yapan STK'ların sayısında dikkate değer biçimde artış olurken, Türkiye'de, AB meselelerine yoğunlaşan STK'ların sayısının sınırlı kalması gösterilebilir.⁸⁹ Bunun nedenlerinden birinin Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinin yavaş ilerlemesi olduğu söylenebilir.

⁸³ Selcen Öner "Europeanisation of Civil Society in Turkey during the Accession Process to the European Union" ss. 1-21.

⁸⁴ Cristiano Bee & Stavroula Chrona , "Youth activists and *occupygezi*: patterns of social change in public policy and in civic and political activism in Turkey" Turkish Studies, 2017, 18:1, s.160-161,

⁸⁵ Öner "Europeanisation of Civil Society in" ss. 4.

⁸⁶ Filiz Tutar, ve Erdinç Çisil Erkan, "AB-Türkiye ilişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:10 2012.

⁸⁷ "Avrupa Birliği Sürecinde Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", Kamu Diplomasisi Enstitüsü, erişim 13 Ağustos, 2019, <https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/78-avrupa-birlii-suerecinde-kamu-diplomasisi-faaliyetlerinde-sivil-toplum-kurulularnn-rolue>

⁸⁸ Cristiano Bee ve Stavroula Chrona, "Youth activists and *occupygezi*: patterns of social change in public policy and in civic and political activism in Turkey", s.160-161,

⁸⁹ "Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum: Tamamlanmamış bir devrim", Selen Akçalı Uzunhasan, 25 Mart 2014 , erişim 25 Ekim, 2019, <https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/turkiye-avrupa-birlii-ve-sivil-toplum-tamamlanmams-bir-d/>

Türkiye’de sivil toplumun gelişimini yıllara göre incelediğimizde; sivil toplum anlayışının yükselmeye başladığı dönemin 1999 depremi sonrası halkın ihtiyaç sahibi insanlara ulaşma arzusuyla STK’lar ile birlikte hareket ettiği döneme tekabül ettiğini görürüz.⁹⁰ Bundan sonra, 2004-2008 yılları arasında Türkiye’nin AB üyeliğine adaylık süreci ile birlikte, STK’lara yüklenen önem artmıştır. AB üyeliğine adaylık sürecinin başlaması ile birlikte temel hak ve özgürlüklerde iyileştirmeler yapıldığını fakat 2008 yılından sonra yasal reformlarda ciddi adımlar atılmadığını, özellikle örgütlenme ve ifade özgürlüğünün kısıtlandığını, Avrupa standartları ile birtakım uyumsuzluklar olduğunu söylemek mümkündür. 2010’lu yıllarda ise özellikle Gezi protestoları ile başlayan ve hükümete karşı direnişin yükselmesi ile şekillenen iki yıllık süreçte dernek üye sayılarında önemli artışlar olduğu da yapılan tespitler arasındadır. Fakat bu yükseliş de Haziran 2015 seçimleri sonrası durmuştur. Yurttaş Katılımı İçin Dünya İttifakı (CIVICUS)’un “Sivil Toplumun Durumu 2015”⁹¹ raporundaki verilerine göre; Türkiye'nin de içlerinde bulunduğu 96 ülkede aktif vatandaşlık faaliyetlerinin azalarak sivil alanın daraldığı belirtilmiştir. 2016 yılının Temmuz ayında meydana gelen başarısız darbe girişimi sonrası ise olağanüstü hal ilan edilmiş, bununla birlikte devletin dernek ve sivil toplum örgütlerine baskısı daha da sertleşmiş, bu süreçte pek çok STK, eğitim ve sağlık kuruluşu kapatılmıştır.⁹² Ralph Dahrendorf’un yaptığı tanımda sivil toplum "başkalarına saygı gösteren, başkalarını yüreklendirip harekete geçirebilen, eyleme dönük araçlar meydana getirip kendinden emin, korkmayan ve korkmak için hiçbir sebebi bulunmayan kadınlar ve erkekler” olarak anlatılmıştır.⁹³ Bu tanımdan hareketle, tezin bu bölümünde, Türkiye’de sivil toplumun nasıl işlediği, AB’den norm ve standartların transfer edilip edilemediği, eğer edildiyse STK’larda ne gibi kurumsal değişiklikler meydana geldiği sorularına cevaplar aranacaktır. Bu soruları cevaplayabilmemiz için de öncelikle AB’de STK’lar için belli norm ve standartlar var mı, varsa bunlar nelerdir, sorularının cevabını bulmak gereklidir. İKV’nin yayınlamış olduğu “Avrupa Birliği ve Sivil Toplumun Rolü: İKV Değerlendirme Notu”⁹⁴ adlı çalışmada

⁹⁰ Ulaş Sunata ve Salih Tosun “Assessing the Civil Society’s Role in Refugee Integration in Turkey: NGO-R as a New Typology.” *Journal of Refugee Studies*, Cilt:32, Sayı:4, 2019, s. 683-703.

⁹¹ “State of Civil Society Report 2015”, CIVICUS, erişim 26 Eylül,2019, <https://www.civicus.org/index.php/socs2015>

⁹² “Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum: Tamamlanmamış bir devrim”, Selen Akçalı Uzunhasan, 25 Mart 2014 , erişim 25 Ekim, 2019, <https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/turkiye-avrupa-birligi-ve-sivil-toplum-tamamlanmamis-bir-d/>

⁹³ [http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/a/b/ab-komisyonu-stk-arastirimi.doc\(pdf\)](http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/a/b/ab-komisyonu-stk-arastirimi.doc(pdf))

⁹⁴ Damla Cihangir, “Avrupa Birliği ve Sivil Toplumun Rolü: İKV Değerlendirme Notu”

cevaplar çok açık bir şekilde verilmiştir. AB ülkelerinde STK'lar etkili midir? Etkilerini hangi alanlarda görebiliriz? Bu notta sorulara şöyle cevap verilmiştir:

*AB'nin işleyişinde STK'lar Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi gibi kurumların karar alma süreçlerinde son derece etkili ve söz sahibidir.

*Avrupa'da birçok STK, kendi çalışma alanları ile alakalı olarak toplanabilecekleri bir kuruluşa üye olurlar ve AB düzeyinde kendilerini temsil ederler. Avrupa Çevre Bürosu buna iyi bir örnektir. Bu çatı kuruluşa, Avrupa çapında çevre konuları ile ilgili çalışan pek çok STK üyedir.

*Yukarda bahsedilen çatı kuruluşlar, karar alma sürecinde lobi yapabilir ve üyelerinin çıkarları doğrultusunda AB kurumlar üzerinde baskı güçlerini kullanabilirler. AB işleyişinde yürütme organı olarak görev yapan Avrupa Komisyonu, üye ve aday ülkelerdeki STK'ları kendisine rakip değil, müttefik olarak görerek, bu kuruluşlarla birlikte politika ve görüş oluşturmaya çalışır ve bunun için STK yetkilileri ile gerektiğinde iletişime geçer. Komisyonun, üye ülkelerdeki STK'lardan finansman kaynağı bulmakta zorluk çekenleri karşılıksız fonlama yetkisi vardır.

*AB mevzuatının üye ülkelerde uygulanmaya başlamasında STK'ların rolü son derece önemlidir. Bununla birlikte, STK'ların kendi çalışma alanlarında bulunan diğer STK'lar ile işbirliği yapması, AB karar alma süreçlerini etkileyen unsurlardandır.

*AB'de bulunan STK'lar faaliyetlerini özel sektör mantığıyla rekabet ortamında sürdürebilirler.

*AB'de, STK'ların tutuculuk ve yanlış bilgilendirme gibi bir takım yanlış faaliyetleri tespit edilse bile kapatılmazlar, yasalara uydukları müddetçe faaliyetlerini sürdürmelerine izin verilmektedir. Ayrıca Mustafa Talas'ın ifade ettiği gibi, "Çağdaş toplum örgütlü toplumdur."⁹⁵ anlayışıyla yoğrulan toplumlarda örgütlenme hakkı, protesto hakkı ve ifade özgürlüğü son derece net bir şekilde kendini gösterir. Bu noktada AB ülkelerindeki STK'ların bu hakların hepsine sahip olduklarını söylemek mümkündür. Türkiye'deki STK'ların durumunu incelediğimizde ise AB'dekinden farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. AB Türkiye İlerleme Raporlarında; Türkiye'de STK'ların, devletin sınırlayıcı ve dayatıcı

⁹⁵ Mustafa Talas, "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", 389.

tutumuna maruz kaldıkları yönünde bir tespit yapılmıştır. Ayrıca Türkiye ve AB'deki STK'lar arasında iletişim ve işbirliği yeterli ölçüde güçlendirilmemiştir. AB'deki STK'ların Türkiye ile ilgili ön yargıları bulunmaktadır.⁹⁶ Türkiye'de yerel ve ulusal STK'ların, kendi konuları ile alakalı bir iletişim ağı oluşturarak işbirliği yapamadıkları gibi AB kuruluşlarıyla da iletişim noktasında sıkıntı yaşamaları önemli bir sorundur.⁹⁷ Bir diğer önemli sorun; yerel finansman kaynaklarının yani fon imkânlarının neredeyse yok denecek kadar az olmasından dolayı STK'ların yabancı fonlara yönelmeleridir.⁹⁸ Bölgesel yapıda kurulan kalkınma ajansları STK'lara yeni mali imkânlar sunmuştur fakat kalkınma ajanslarına hazırlanan projeler bittiği zaman toplumsal yarardan ziyade ekonomik yarar sağlaması kriteri bulunmaktadır ve bu durum pek çok STK'nın kalkınma ajansları fonlarından yararlanamamalarına sebep olmuştur.⁹⁹ Diğer yandan özel sektörün sağladığı fonlar da kısıtlıdır. Bu gibi sorunlar STK'ların Avrupalılaşıma yönünde ilerleyememelerine neden olmuştur.

Cengiz Çiftçi' ye göre, STK'ların gücü sivil toplum ile devlet ilişkisindeki dengeye göre belirlenir. Kamu sektörü, özel sektör ve gönüllü sektörle eşit haklara ve uygulamaya sahip olursa ideal ilişki meydana gelir. Fakat kamu sektörü, özel sektör ve gönüllü sektörden daha fazla hakka ve uygulama alanına sahip olursa kamu hakimiyeti ortaya çıkar.¹⁰⁰

⁹⁶ Ahmet Yatkın, “Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye” Doğu Anadolu Bölgesi, 2008, s.29-37.

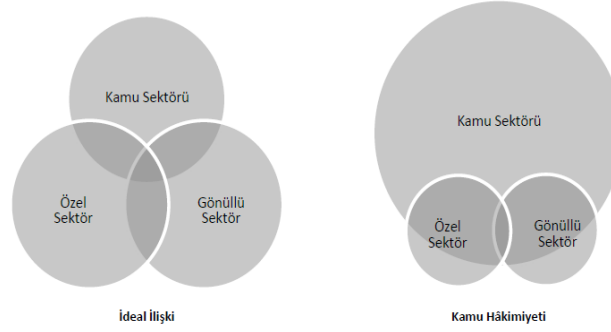
⁹⁷ Aysun Sarıalioğlu, “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.79-100

⁹⁸ “Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum: Tamamlanmamış bir devrim”, Selen Akçalı Uzunhasan 25 Mart 2014, opendemocracy, erişim 25 Ekim, 2019, <https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/turkiye-avrupa-birligi-ve-sivil-toplum-tamamlanmams-bir-d/>

⁹⁹ “Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum: Tamamlanmamış bir devrim”, Selen Akçalı Uzunhasan, 25 Mart 2014, erişim 25 Ekim, 2019, <https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/turkiye-avrupa-birligi-ve-sivil-toplum-tamamlanmams-bir-d/>

¹⁰⁰ Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları, Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi 2010-2012, sayfa 23.

Şekil 3. 3. Kamu Sektörü, Özel Sektör ve Gönüllü Sektör İlişkisi

Kaynak: Bu şekil Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları; Türkiye’nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi 2010-2012” [https://www.academia.edu/4207712/Sivil Toplum K%C3%B6kenler %C3%96rg%C3%BCtlenme ve %C3%87al%C4%B1%C5%9Fma_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1](https://www.academia.edu/4207712/Sivil_Toplum_K%C3%B6kenler_%C3%96rg%C3%BCtlenme_ve_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1) sitesinden alınmıştır.

Bu bağlamda Türkiye’de sivil toplumun gelişmemesinin önemli nedenlerinden bir tanesi; sivil toplum aktörlerinin taleplerinin devlet tarafından isteksizlik ve dışlanma ile karşılanması, STK’ların devletle olan ilişkilerini şekillendiren unsurun devletin kontrol refleksi olmasıdır. Bu durum, devlet ve sivil toplum arasında işbirliği sağlamayı zorlaştırmıştır. Devlet kendi kapasitesini oluşturduğunda STK’lara ihtiyacı olmadığını belirterek STK’ları dışlamış, sivil toplumun işine karışmasını istemeyen bir tavır sergilemiştir. Sivil toplumun dönüştürücü gücünü sınırlayan bir diğer faktör de sivil desteğin sınırlı olmasıdır. Demokratik olmayan devlet baskısı, bazı STK’ların kapatılması ve yöneticilerin tutuklanması gibi faaliyetler yüzünden STK’lara olan toplumsal ilgi ve destek azalmıştır.¹⁰¹

Yukarda bahsedilen etkenlerden dolayı, STK’ların sosyal ve ekonomik olarak yeteri kadar gelişim gösterememeleri, derneklere yönelik yapılan düzenlemelerle ve mali teşviklerle dernek kurmanın daha kolaylaşması sonucu son 10 yılda çok fazla derneğin kurulması fakat bu derneklerin örgütsel kapasitelerinin yetersiz oluşu ve bu sebeple AB tarafından verilen teşviklere uygun projeleri yönetecek seviyede kalifiye elemanlarının bulunmayışı, dernek adına alınan kararların sadece yönetimde bulunan üst kurul tarafından alınması ve derneklere gönüllü veya resmi olarak çalışan insanların karar alma sürecine dahil edilmemeleri gibi sebeplerden dolayı Türkiye’de sivil toplum bilincinin yeteri kadar

¹⁰¹ “Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum: Tamamlanmamış bir devrim”

güçlenememesi Avrupalılaştırmanın STK'lar üzerinden gerçekleştirme noktasında oldukça zor olduğunu göstermektedir. ¹⁰²

3.2.1. Türkiye’de göç alanında çalışan STK’ların Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü

Suriyeli mülteci krizi, aktif vatandaşlık fırsatlarını hızlandırma noktasında işe yaramış ve Suriyeli mülteci krizine cevap olarak, Türk sivil toplumu insani yardım ve mültecilerin uyumunu sağlama seferberliği gibi konularda ciddi adımlar atmıştır.¹⁰³ Fakat bu adımlar devlet politikalarında karşılık bulamamış ve STK’larla ilgili pek çok sorun gündeme gelmiştir. İktidar partisi, kendi dini ideolojisine ve söylemine dayanan STK'lar üzerinden insani yardım gerçekleştirme çabasına girmiş, kendi ideolojisine dayalı STK’lar kurmuş veya mevcut olan STK’lardan sadece dini ideolojisine yakın olanları desteklemiştir.¹⁰⁴ Ayrıca hükümet diğer STK’ları mülteci krizine müdahale noktasında dışarıda bırakma eğilimi göstermiş, bu eyleme karşı çıkan STK’lara otoriter bir tavır takınarak baskı gücünü kullanmıştır.¹⁰⁵ Yüzlerce STK kapatılmış ve bazı STK yöneticileri tutuklanmıştır. Hükümetin desteklediği STK’lar sivil toplum veya demokratikleşme bilincini artırma çabası içerisinde olmadıkları gibi, iktidar partisinin dini ideolojisinin yayılması çabası içine girmişlerdir. Bu işbirliği, Türkiye’deki sivil toplumu engelleyici ve kısıtlayıcı bir eylem olarak görüldüğü için Avrupa komisyonunun 2018¹⁰⁶ ve 2019¹⁰⁷ raporlarında Türk hükümeti sert eleştirilere maruz kalmıştır, yöneticilerinden tutuklu olanların en kısa sürede serbest bırakılmaları talep edilmiştir. Yöneticilerin tutuklanmasını demokrasi ve insan hakları karşıtı olarak ifade eden Avrupa Komisyonu, ifade özgürlüğü hususunun önemine değinmiştir. AB üyesi ülkelerdeki STK-devlet ilişkisinde bazı önemli konuların altı çizilmiştir.¹⁰⁸ Bu konulardan bir tanesi; sivil toplum kuruluşu kurmanın kolay ve ucuz maliyetli olması gerekliliğidir. AB ülkelerinde STK’ların vergiden muaf olması ve kurulan bir STK’nın

¹⁰² Özge Zihnioğlu, “Avrupa Birliği’ne Katılım ve Türkiye’de Demokratikleşme: Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı:1, 2013, s.169-180.

¹⁰³ Ulaş Sunata ve Salih Tosun, “Assessing the Civil Society’s Role in Refugee Integration in Turkey: NGO-R as a New Typology.”, s. 683-703.

¹⁰⁴ Sunata ve Tosun, “Assessing the Civil Society’s”, 685.

¹⁰⁵ Sunata ve Tosun, “Assessing the Civil Society’s”, 687.

¹⁰⁶ “Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 10 Ağustos, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2018_ilerleme_raporu_tr.pdf

¹⁰⁷ “Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları”

¹⁰⁸ Nial Leonard, “STK-Devlet İlişkilerine Dünyadan Bakış: Avrupa Birliği, Devlet ve STK’lar” İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2001, s.41-42.

kapatılması durumunun çok nadiren karşılaşılan bir durum olduğu vurgulanmıştır. Bu alandaki bir diğer sorunsu STK'ların çalışmalarına ve kapasitelerine odaklanan araştırmaların yetersiz olması ve kendini tekrarlar nitelikte olmasıdır. Suriyeli mülteciler ile ilgili çalışmalarını bulunan STK'ların birçoğunun internet sitesi aktif değildir.¹⁰⁹ İnternet sitesi bulunan STK'lar da, yaptıkları çalışmalarını açık ve anlaşılır bir şekilde sitede yayınlamamaktadırlar; bu nedenle istatistiksel verilere ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Bu durum, mültecilerle çalışan STK'ların ilerleme kaydedip edemedikleri noktasında kafalarda soru işaretleri oluşturmaktadır. Suriyelilerle ilgilenen STK'lar yalnızca İstanbul ilinde değil, sınır illerinde de yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Özellikle Şanlıurfa, Kilis ve Gaziantep'te kurulan bu STK'lar, kamp dışında yaşayan mültecilere yardım, onların ihtiyaçlarını ve karşı karşıya kaldıkları sorunları tespit etmek ve çözmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte Suriyeliler tarafından kurulan sivil toplum kuruluşları da mevcuttur. Türkiye'de önemli çalışmalarda yer alan STK'ların bazıları şunlardır: Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD), Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Türkiye Kızılay Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der).¹¹⁰ Suriyeli mülteciler için önemli çalışmalar yapan STK'lardan biri de Uluslararası Mavi Hilal Vakfı (IBC)'dir. IBC, uluslararası fonlardan da yararlanarak Kilis'te Çocuk Psikolojik Destek Merkezleri kurmuş ve 1.600 Suriyeli çocuğa müzik, resim ve bilgisayar dersleri verilmiştir. Ayrıca 1.350 çocuğun eğitim gördüğü okulun yakıt, elektrik, temizlik giderlerini, Alman kuruluş Malteser International'ın sağladığı fonlar karşılamaktadır. Bir diğer STK, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV) da İstanbul'da kadın ticareti ile mücadele için önemli çalışmalar yapan bir kuruluştur.¹¹¹

3.2.2. Türkiye'de eğitim alanında çalışan STK'ların Avrupalılaşmasında AB görünürlüğü

Devletler, diğer politika alanlarında olduğu gibi eğitim politikalarının yapıldığı/uygulandığı sürece de hükümet dışı unsurları dâhil ederler. Bu unsurlardan en

¹⁰⁹“ [https://graphcommons.com > graphs](https://graphcommons.com/graphs) “sitesinde yayınlanan harita üzerinde inceleme yapılmıştır.

¹¹⁰ Sami Kalaycı “Sığınmacıların Korunmasına Yönelik Türk Sivil Toplum Kuruluşları” *İHH İnsani Yardım ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 2014 s.1-19

¹¹¹ Kaan Akman, “Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İşbirliği” *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, 2018 ,s.452-466.

önemlileri de STK'lardır. Eğitim, sivil toplum kuruluşlarının en çok üzerinde durması gereken alanlardan bir tanesidir çünkü eğitim, STK'ların etkilerinin doğrudan görüldüğü alanların başında gelir. Bu bağlamda STK eğitim ilişkisini inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. STK'ların eğitim süreçlerinde aktif görev almasının nedenlerinden birisi; sosyal hizmet alanlarında- eğitim de bu alana girmektedir- STK'ların nispeten devlet kademelerinden daha hızlı hareket edebilmeleridir. Bir diğer neden olarak; STK'lar karar alma süreçlerine katılarak demokrasinin gelişmesine destek olmaktadır. Bu nedenle eğitim çalışmaları yapan STK'ların çoğalmasa, son derece önemlidir. Suriyeli mültecilerle ilgili faaliyet gösteren ulusal STK'lar krizin başlarında çoğunlukla gıda, giysi, barınak gibi acil ihtiyaç alanlarına müdahale etmişler, acil yardım dışında psiko-sosyal destek, mesleki eğitim kursları, yerli topluma uyuma yönelik çalışma yapamamışlardır. Bu durumun en önemli nedeni; ihtiyaç sahibi kitlenin genişliği ve imkânların kısıtlı olmasıdır. Bir başka neden; STK'ların sığınmacılara yönelik çalışmalarının maliyetleri genellikle iş insanları, belediyeler ve toplanan bağışlar ile karşılanmasıdır. Bu da, başlarda eğitim ve psiko sosyal faaliyetlere bütçe ayırmayı zorlaştırmıştır. Bir başka neden olarak da, Türkiye'de belediyelerin, mültecilere ayırabilecekleri bir bütçelerinin olmaması sebebiyle, mültecilere yönelik çalışmalarda etkili olamamaları nedeniyle aksaklıkların yaşandığını söylemek mümkündür.¹¹² Eğitim alanında çalışmalar yürüten STK'lar, vakıflar ve dernekler olarak iki gruba ayrılır ve bu iki grubun da örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri olarak ayrı faaliyetler yürütür. Bu durum, vakıf ve dernek sayıları ile bunların faaliyetlerini takip etme noktasında büyük sorun teşkil etmektedir. Sadece İstanbul ilinde bulunan ve eğitimle ilgilenen STK'lar üzerine yaptığı inceleme sonuçlarını yüksek lisans tezinde sunan Fatih Güvendi son yıllarda eğitim politikasının belirlenmesi noktasında STK'ların önemli etkilerinin olduğu fakat sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri incelendiğinde, pek çok STK'nın yardım faaliyetinin ötesine geçemeyen çalışmalarla sınırlı kaldığı tespitini yapmıştır. Bu alanda ulusal ya da uluslararası çalışmalarıyla en fazla bilinen STK'lar; Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) , Toplum Gönüllüleri (TOG), Çocuk Eğitim Derneği(ÇED), Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ,Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Türk Eğitim Derneği (TED), Türk Eğitim Vakfı (TEV), Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)'dir. Genel çerçeve içerisinde, yukarıda değinilen sorunlardan hareketle diğer alanlarda çalışan STK'ların sorunları ile eğitim alanında çalışan bu STK'ların sorunlarının benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. MEB'in STK'lara yönelik tutumunu inceleyecek olursak, genel olarak işbirliği

¹¹² Akman, "Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İşbirliği" 455.

yapmaya açık bir tutum var gibi görünmektedir. 2004 yılında Talim ve Terbiye Kurulu, bazı STK'ların görüşlerine başvurmak istediğini; bu nedenle orta öğretimin yeniden yapılandırılması hususunda STK'ların görüş ve önerilerini belirtmelerini istediklerini ifade etmiştir. Ayrıca 2018 yılında yayınlanan MEB Talim Terbiye Kurulu Basın Toplantısı Bildirisinde, müfredatta yapılan değişiklik çalışmalarında STK'larla işbirliği içerisinde çalışıldığı belirtilmiştir fakat işbirliği söylemleri kâğıt üzerinde kalmaktan öteye geçememekte, MEB bünyesindeki Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HBOGM) ile STK'lar arasında yapılan işbirliğine yönelik belgeleri incelediğimizde; MEB ile Türkiye Gençlik Hizmet Vakfı (TÜRGEV) arasında 2005 yılında yayınlanan işbirliği belgesi, 2016 yılında ise İHH ile yapılan protokol ve Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA) ile yapılan protokollere rastlanmaktadır.¹¹³ Bu STK'ların üçü de, ideolojik olarak hükümetin siyasi ve dini ideolojisine yakın STK'lardır. Öte taraftan, çalışmaları arasında; eğitim değerlendirme raporu hazırlama, uluslararası eğitim forumu düzenleme, özel okul ve yurt açma gibi projeleri olan Türk Eğitim Derneği'nin (TED)'in, bağış kampanyaları, gönüllü eğitim programları ve Avrupa gönüllü hizmeti gibi çalışmalar yapan Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)'in veya Türk Eğitim Vakfı (TEV)'in MEB ile yapmış oldukları herhangi bir protokole rastlanmamıştır. Buna sebep olarak da, bu STK'ların hükümet ideolojisinden çok, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmeleri, bunu yaparken siyasi veyahut dini ideoloji ortaya koymamaları gösterilebilir.

Yukarda bahsedilenlerden hareketle Türkiye'de eğitim alanında çalışma yürüten STK'larda Avrupalılaşmaya yönelik kurumsallaşmada birtakım eksikliklerin olduğu ve bu eksikliklerin giderilmesi için yapılması gerekenlerin STK yöneticileri ve devlet adına temsilcilerin işbirliği ile gerçekleştirilebileceği tespitini yapmak mümkündür.

¹¹³ “Protokoller”, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, erişim30 Ağustos, 2019, <http://hboprojeler.meb.gov.tr/protokol-liste.html>

4. TÜRKİYE’ DE KAMU KURUMLARINDA VE STK’LARDA AB FONLARININ GÖRÜNÜRLÜĞÜ

4.1. Türkiye’deki Kamu Kurumlarının Avrupalılaşmasında AB Fonlarının Görünürlüğü

AB'nin genişleme süreci kademeli ve son derece dikkatle yönetilen bir süreçtir. Bu bağlamda yeni üyeler AB gerekliliklerinin tümünü yerine getirmeleri koşuluyla birliğe katılabilirler. Bu koşullar için AB yalnızca şart koymaz, aynı zamanda ülkeler katılıma hazırlanırken mali destek de sağlar. AB mali yardımı, aday ülkeleri Birliğin finansal kurallarına, politikalarına ve standartlarına yaklaştıran ve bu sayede vatandaşlarının yaşam standartlarını yükselten bir araçtır. AB, bu süreçte AB mali yardımı olarak oluşturulan fonların, yararlanıcı ülkelerde doğru bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmek için Ulusal Mali Yardım Koordinatörü, Mali İşbirliği Komitesi, Ulusal Fon ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisi, Ortak İzleme Komitesi ve Merkezi Finans ve İhale Birimi’ni aracı olarak kullanmaktadır. Fonların denetlenmesi noktasında AB’nin son derece duyarlı hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye, AB’ye üyelik hedefinde olan ülkeler içerisinde AB fonlarının en büyük yararlanıcıları arasındadır. AB mali yardımlarının genişliğini ve Türk vatandaşlarına sağladığı somut faydaları yansıtan AB tarafından finanse edilen projeleri AB-Türkiye Delegasyonu web sayfasında “Türkiye’de Avrupa Birliği Fonlu Projeler”¹¹⁴ başlığı altında verilen Türkiye haritasından istenilen il seçilerek görmek mümkündür. Katılım öncesi Yardım Aracı (*Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA*), AB'ye üye olmak isteyen ve üyelik başvurusunda bulunan ülkelerde, AB'nin uyguladığı bir mali araçtır. 2007-2013 bütçe döneminde üyeliğe aday ve potansiyel aday ülkeler için AB tarafından oluşturulan mali yardımda değişiklikler yapılarak, finansman kaynakları Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) adı altında birleştirilmiştir. IPA’nın oluşturulma amaçlarından birisi, kamu kuruluşları tarafından yürütülen projeler sayesinde, sivil toplum kuruluşlarının da AB uyum çalışmalarına katılımını desteklemektir. İki dönem olarak oluşturulan IPA’nın I. Dönemi 2007-2013 yıllarını kapsamaktadır. Türkiye için IPA-I yardımları, “Avrupa Birliği

¹¹⁴ “Türkiye’ de Avrupa Birliği Fonlu Projeler”, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim 19 Aralık, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/turkiyede-ab-fonlu-projeler>

Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programında” yer bulan öncelikler çerçevesinde kullanılmıştır. AB üyeliğine aday olan bir ülke olarak Türkiye, IPA-I fonlarının tamamından faydalanmıştır. Bu fonlar, kurumsallaşmanın artırılması, iş birliğinin güçlendirilmesi gibi alanlara harcanmıştır. IPA I’den yerel kurumların yanı sıra STK’lar da yararlanmışlardır. IPA-I için Türkiye’nin alabileceği mali yardımlar üçer yıllık dönemler halinde 2007-2009, 2009-2011 ve 2011-2013 olarak belirlenmiştir. Buna göre; IPA I için, yani 2007-2013 yılları arasında tahsis edilen toplam tutar 4,8 milyar avrodur.¹¹⁵ IPA-II. 2014-2020 yılları için oluşturulmuştur. IPA II döneminde, Türkiye için 9 öncelikli sektör belirlenmiş ve eğitim, bu sektörler içerisinde yer almıştır fakat eğitim sektörüne yapılması planlanan 435 milyon avro tahsilat miktarı, öncelikli sektörler arasında en son sıralarda yer almıştır. Bu sektörler için toplam 4,5 milyar avro tutarında bir tahsilât yapılması planlanmıştır.¹¹⁶

Ayrıca 2021-2027 yılları arasında uygulamaya geçirilmesi planlanan IPA III dönemi için tahsis edilmesi planlanan tutar 14,5 milyar avrodur.

4.1.1. Türkiye’de göç alanında çalışan kamu kurumlarında AB fonlarının görünürlüğü

İçişleri Bakanlığı ve bakanlık bünyesinde çalışan GİGM, AB finansman kaynaklarından en büyük ölçüde yararlanma imkânı bulan kamu kurumları arasındadır. Türkiye’nin AB mevzuatına uyumu ile birlikte kurumsal kapasite geliştirme çalışmaları da son derece planlı yürütülmektedir. AB kaynaklı fonlar 3 farklı dönem şeklinde düzenlenmiştir:

* *IPA Öncesi Dönem(2002-2006)* AB proje uygulamalarının ulusal düzeyde gerçekleştirildiği ilk dönemdir. Bu dönemde, uygulanan 23 projenin toplam bütçesi 75.398.831 avrodur. Bu projelere verilen AB yardımı toplamı ise 68.279.706 avrodur.

* *IPA-I Dönemi (2007-2013)* AB fonlarının Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) olarak birleştirildiği programlamanın çok daha kurumsal bir biçimde gerçekleştirildiği ikinci

¹¹⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği,

¹¹⁶ Sevtap Özdoğan, “AB Mali Yardımları ve Eşleştirme: Türkiye ve Diğer Aday Ülkelerin Tecrübelerinin Karşılaştırılması” Bakanlığı Denizcilik Uzmanlık Tezi, T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2014.

dönemdir. Bu dönemde İçişleri Bakanlığı'nın AB katkısıyla gerçekleştirdiği toplam 40 proje bulunmaktadır. Bunlardan 21 tanesi bitmiş, 11'i halen devam etmekte, diğer 8'i de ihale sürecindedir.¹¹⁷ Bu projelere AB katkısı toplam 90.024.497 avrodur. Türkiye'nin katkısı ise 22.459.160 avrodur. Projelerden GİGM bünyesinde gerçekleştirilenler incelenmiş ve bu projeler tablo olarak aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 4. 1. GİGM'nin AB Katkısıyla Gerçekleştirdiği Projeler (IPA I Dönemi 2007-2013)

GİGM'nin İhale Sürecinde Olan Projeleri	GİGM'nin Devam Eden Projeleri	GİGM'nin Tamamlanan Projeleri
1) Türkiye'nin Ulusal İltica Sisteminin Güçlendirilmesi (2013)	1) Kent Ortamında Yaşayan Uluslararası Koruma İhtiyaç Sahiplerine Yönelik Koruma Stratejilerinin Geliştirilmesi (2011)	1) Türkiye'de Yasadışı Göçle Mücadele Kapasitesinin Desteklenmesi ve Yasadışı Göçmenler İçin Geri Gönderme Merkezlerinin Tesisi (2007)
2) Türkiye'nin Göç Yönetim Çabalarının Desteklenmesi (2013)	2) Ulusal İltica Karar Verme Usullerinin Güçlendirilmesi (2011)	2) Mülteci ve Sığınmacı Kabul, Tarama ve Barınma Merkezlerinin Tesisi- Aşama I (2007)
3) Türkiye'nin Göç Politikalarının Geliştirilmesinin Desteklenmesi (2013)	3) Türkiye'deki Düzensiz Göçmenlerin Destekli Gönüllü Geri Dönüşü ve Yeniden Entegrasyonu (2011)	3) Kabul ve Geri Gönderme Merkezlerinin Tesisi-Aşama II (2010)
	4) Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yardım Sağlanması İçin Türkiye'ye Destek (2012)	4) İnsan Ticareti Mağdurlarının Korunması (2011)

Yukardaki tabloda gösterilen projelerin toplam bütçesi, bu bütçeye AB katkısı ve devlet katkısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4. 2. GİGM'nin AB Katkısıyla Gerçekleştirdiği Projelerin Bütçesi (IPA I Dönemi 2007-2013)

11.274.390 avro	18.005.107 avro	75.745.000 avro
1.252.710 avro	2.871.450 avro	22.768.333 avro
12.527.100 avro	20.876.557 avro	98.513.333 avro

¹¹⁷ "AB Projeleri Faaliyet Bülteni" T.C İçişleri Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, erişim 10 Ocak 2020, [https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/diab/Proje\(1\)/AB%20Projeleri2017.pdf](https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/diab/Proje(1)/AB%20Projeleri2017.pdf)

* *IPA-II Dönemi (2014-2020)* “Sektör” yaklaşımının uygulamaya konduğu dönemdir. Bu dönemde GİGM’nin 5 projesinin bütçesi toplam 23.400.000 avrodur. Bu projelere AB katkısı.20.945.000, Türkiye’nin katkısı ise 2.455.000 avrodur. Bu dönemde MEB’in 1 adet projesinin toplam bütçesi 9.875.000 avrodur ve bunun tamamı AB tarafından karşılanmıştır. GİGM’nin koordinasyonunu üstlendiği ve BMMYK’nın uyguladığı, AB’nin 40 milyon avro finansman sağladığı “Suriye Mülteci Krizinin Etkilerini Hafifletmek için Türkiye’deki Ulusal Kurumların Desteklenmesi Projesi” 2017 yılında başlamıştır. Proje, GİGM’nin yanı sıra ilgili kurumların kapasitesini güçlendirerek Suriyeli mültecilerin ihtiyaçlarına cevap vermeye yönelik Suriyeli öğrencilere yükseköğrenim bursu ve girişimciliğin teşvik edilmesi gibi birçok farklı alanda Türkiye’ye destek sağlamayı amaçlamaktadır. Bu projeyi, BMMYK’nın yakın işbirliği içerisinde yürütmeyi planladığı diğer kuruluşlar; GİGM, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, AFAD, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’dır. Bu dönemde 2014 ve 2015 yıllarında GİGM’nin tamamlanan projeleri İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan 2017 AB Projeleri Faaliyet Bülteninden¹¹⁸ alınan bilgiler doğrultusunda aşağıdaki tabloya dönüştürülmüştür:

¹¹⁸ “AB Projeleri Faaliyet Bülteni” T.C İçişleri Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, erişim 10 Ocak 2019, [https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/diab/Proje\(1\)/AB%20Projeleri2017.pdf](https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/diab/Proje(1)/AB%20Projeleri2017.pdf)

Tablo 4. 3. GİGM'nin AB Katkısıyla Gerçekleştirdiği Projeler (IPA II Dönemi 2014-2015 Yılları)

GİGM'nin Tamamlanan Projeleri (2014)	GİGM'nin Tamamlanan Projeleri (2015)
1) Geri Gönderme Merkezlerinin Tefrişatı ve Yenilenmesi	1. AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşmasının Etkin Uygulanması İçin Geri Gönderme Merkezi İnşa Edilmesi
2) Etkili Uyrak Tespiti İçin Kapasite Geliştirme	2. AB - Türkiye Geri Kabul Anlaşmasının Etkin Uygulanması Amacıyla Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Geri Kabulü İçin İrtibat Ofisleri ve Misafirhanelerin Tefrişatı
3) Türkiye'de Düzensiz Göçmenlerin Destekli Gönüllü Geri Dönüşü ve Yeniden Entegrasyonu	
4) Göç ve Uluslararası Koruma Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları ile İşbirliğinin Geliştirilmesi	
5) Göç ve Uluslararası Koruma Alanında Farkındalığın Artırılması	

Tablo 4. 4. GİGM'nin AB Katkısıyla Gerçekleştirdiği Projelerin Bütçesi (IPA II 2014- 2015 Yılları)

YIL	KURUM	PROJE SAYISI	AB KATKISI	ULUSAL KATKI	TOPLAM BÜTÇE
2014	GİGM	5	20.945.000 avro	3.545.000 avro	23.400.000 Avro
2015	GİGM	2	35.450.000 avro	5.550.000 avro	41.000.000 avro

Bu tabloların genel bir değerlendirmesi yapıldığında; hazırlanan projelerde toplam bütçeye AB katkısının büyük olduğunu ve AB'nin mali olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirme noktasında gerekeni yaptığını söylemek mümkündür.

4.1.2. Türkiye’de eğitim alanında çalışan kamu kurumlarında AB fonlarının görünürlüğü

AB Mali Yardım Programı'nın insani yardım ve kalkınma eylemleri için toplam 6 milyar avro'luk bütçesi, 2016-2017 yılları için 3 milyar avro ve 2018-2019 için 3 milyar avro şeklinde bölünmüştür. İlk 3 milyar avroluk bütçede eğitimle ilgili planlanan faaliyetlere doğrudan eğitim başlığı altında taahhüt edilen toplam hibe tutarı 950.623.000 avrodur. Sözleşmeye bağlanan tutar, 894.261.300 avro, projelere yapılan net ödeme tutarı ise 588.557.988 avrodur.¹¹⁹ Bununla birlikte, doğrudan eğitim faaliyeti olarak belirtilmeyen fakat insani yardım başlığı altında acil durumlarda eğitim faaliyetleri için ayrılan bütçe kalemlerinde de eğitime harcamalar yapılmıştır. AB tarafından planlanan Mali Yardım'ın ikinci 3 milyar avroluk kısmında ise eğitim ve eğitim özel tedbiri başlıkları altında 500.000.000 avro taahhüt edilmiş ve bu miktarın 400.000.000 avrosu sözleşmeye bağlanmış, 124.577.154 avrosu ise ödenmiştir. Ulusal Ajans 2007-2013¹²⁰ yılı verilerine göre eğitim programlarına Türkiye Cumhuriyeti' nin katkıda bulunduğu miktar 1.071.041 avro, AB' nin katkısı ise 3.780.872 avrodur. Hazırlık tedbirlerinin finansmanının % 80' ini AB, % 20' sini ise TC hükümeti karşılamıştır. 3 Ekim 2016'da imzalanan MEB ve AB Türkiye Delegasyonu işbirliğiyle uygulamaya geçirilen PİKTES Projesi (Promoting Integration of Syrian Children into Turkish Education System-PICTES) kapsamında uygulamaya konulan “Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler İçin Mali İmkân” (FRIT) çerçevesinde Suriyeli çocukların her türlü eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için 200 milyon avro yeni okul binası yapımına, 300 milyon avro ise kırtasiye giderlerine ayrılmıştır.¹²¹ Süresi 2 yıl olarak belirlenen PICTES, 2018 yılında sona ermiş ve FRIT çerçevesinde birincisi tamamlanan PICTES projesinin ikincisinin hayata geçirilmesine karar verilmiştir. AB fonlarının görünürlüğü sayesinde Avrupalılaşmaya son derece iyi bir örnek teşkil eden PICTES Projesi, Suriyeli mülteci çocukların eğitime yönelik atılan en sağlam adım olarak görülebilir. PICTES sayesinde 655 bin Suriyeli çocuktan ilköğretim çağındaki olanların %91'inin eğitime erişimi sağlanmış fakat okul öncesi eğitimde beklenen ilerleme kaydedilememiştir. Bu yüzden

¹¹⁹ “AB Mali Yardım Programı Bütçesi” <http://echo.info.tr/factsheet/29>

¹²⁰ “2007-2013 Dönemi Gençlik Programları Bütçesinin Kaynakları” Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı Türk Ulusal Ajansı Hayatboyu Öğrenme Programı ve Gençlik Programı 2011 Yılı Faaliyet Raporu, erişim 10 Ocak 2020, http://www.ua.gov.tr/media/klyj52vp/34_faaliyet_raporu-min.pdf

¹²¹ “Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu”, TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, erişim 16 Ağustos, 2019, <https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/files/basic-html/page144.html>

PICTES 2 kapsamında 4-5 yaş çocuklarının okul öncesi eğitime dahil edileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte okul terkinin önleme çalışmaları da devam etmektedir.¹²²

4.2. Türkiye’deki STK’larda AB Fonlarının Görünürlüğü

AB’nin Türkiye’ye yaptığı mali yardım önceliği, sivil topluma verdiği destek olarak kendisini göstermektedir. STK’ların kurumsal kapasitelerini artırmak, demokrasiyi yaymak ve dezavantajlı sayılan gruplara fırsat eşitliği oluşturmaya yönelik hazırlanan projelere AB’nin sağladığı fonlar, STK’ların sayı ve nitelik olarak iyileşmesine katkı sağlamıştır.¹²³ Bu da Türkiye’deki STK’ların Avrupalılaşmasında AB fonlarının görünürlüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Başlangıçta, Avrupa Komisyonu Türkiye’deki STK’lara yalnızca insan hakları ve demokrasi konularında verilecek eğitim, sempozyum veya yapılacak araştırmalar ile sınırlı olan, kısa süreli ve yalnızca proje hazırlayıcılarını cesaretlendirecek nitelikte projelere hibe sağlamıştır. Zamanla, hibeler daha işlevsel projeleri de kapsamaya başlamıştır. Bu kapsamda, Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Girişimi ve 2005 yılında başlatılan MEDA Bölgesel programlarından¹²⁴ söz edebilir. Ayrıca, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu’nu tarafından başlatılan “People to People 2011” (İnsandan İnsana P2P) Programı¹²⁵, Türkiye’den ve AB’ye aday olan diğer ülkelerden çok sayıda STK temsilcisinin ortak projeler yürütmek için bir araya gelmelerini desteklemektedir.¹²⁶ Günümüzde ise AB bu projeleri daha sistematik ve Avrupa normlarını yayma prensibini daha işlevsel hale getirebilmek için hazırlanan ve belli ülkeleri kapsayan mali yardım araçları ile yürütmektedir. Bunlardan birisi de yukarıda aktarıldığı gibi IPA’dır.

Katılım Öncesi Mali Yardımların karşılandığı kaynağa "Hibe Programı" adı verilmiştir. Hibe Programlarının şeffaf ve objektif olarak uygulanabilmesi için başvuruları değerlendirme görevi Hazine Müsteşarlığı’na bağlı bir kurum olan Merkezi Finans ve İhale

¹²² “Suriyeli çocukların eğitimi için 400 milyon avro” Hürriyet, 20 Haziran, 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-400-milyon-avro-41058615>

¹²³ İbrahim Hakan Karataş, “Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Konumları ve İşlevlerine Yönelik STK Yöneticilerinin Görüşleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2013 Bahar 2013, Cilt 12, Sayı 45 ss.63-87

¹²⁴ “AB Komisyonu STK Araştırması”, STGM, erişim 25 Aralık 2019, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/a/b/ab-komisyonu-stk-arastirmasi.doc>

¹²⁵ “People to people 2011”, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim 25 Aralık, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/people-people-2011-insandan-insana-p2p-programi-duyurusu-5237>

¹²⁶ Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları, Türkiye’nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi 2010-2012, sayfa 23.

Birimi (MFİB)'ne verilmiştir. 2002-2012 döneminde STK'lar tarafından hazırlanan 3176 projeye fon sağlanmıştır.¹²⁷ Bu projelerin amaçları arasında; kamu ile sivil toplum arasındaki diyalogun güçlendirilmesi, STK'ların kapasitelerinin artırılması, STK'ların yasal çerçevelerinin iyileştirilmesi ve Türkiye ve AB ülkeleri arasındaki sivil toplum diyalogunu artırmak vardır. 2004 yılında, sivil toplumu desteklemek adına AB desteği ile STK'ların kapasitelerini geliştirmek üzere Sivil Toplum Geliştirme Merkezi kurulmuştur ve Türkiye genelinde halen aktif olarak faaliyet göstermektedir.¹²⁸

Türk mevzuat ve standartlarının AB ile uyumlaştırılması ve reform uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla kurulan AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)'dır. IPA iki dönem olarak sunulmuş, 1. dönem 2007-2013 yılları arasında AB tarafından 4,7 milyar avronun tahsis edilmesiyle sonlanmıştır. IPA 2 kapsamında ise 4,5 milyar avro tahsis edilmiştir. IPA 2 döneminde en öncelikli alanlardan birisi sivil toplum olmuştur. Bu kapsamda, 190 milyon avro tutarında mali yardım, sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesine ayrılmıştır. IPA desteği, Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı (DİHAA) Programı ile tamamlanmaktadır. DİHAA, Türkiye'de bugüne kadar 150'den fazla projeye yaklaşık 30 milyon avro tutarında hibe sağlamıştır.¹²⁹ İfade özgürlüğü, insan haklarının güçlendirilmesi, eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği ve daha pek çok alanda pek çok projeyi desteklemiştir. Türkiye-AB arasındaki mali işbirliği çerçevesindeki sivil toplum destekleri, Sivil Toplum Sektörü adı altında birleştirilmiştir. Bu isim altında yapılan projeler şunlardır:

- Sivil Toplum Destek Programı: Toplam bütçesi 6.4 milyon avro olan bu program, 6 dönem olarak uygulamaya konmuştur. STK'ların karar alma süreçlerine daha çok katılmalarını ve STK'ların işbirliği ve iletişim becerilerinin güçlendirilmesine destek vermektedir. 2020-2021 yılları arasında uygulanması öngörülen programın 6. Dönemi toplam bütçesi 4.5 milyon avro olarak belirlenmiştir. Sivil Toplum Diyalogu kapsamında yürütülen projeler:
- Yerel STK'lar İçin Kurumsal Destek,

¹²⁷ "AB'nin Topluma Desteği", Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim 09 Haziran, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnin-sivil-topluma-destegi-36>

¹²⁸ "Sivil Toplum Geliştirme Merkezi" STGM, erişim 26 Aralık, 2019, <http://www.stgm.org.tr/tr>

¹²⁹ "DİHAA", Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim 20 Haziran, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/dihaa-900>

- STK’lar İçin Yasal Çerçevenin İyileştirilmesi ve Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın Kapasitesinin Arttırılması Projesi: Yerel STK’lar Hibe Programı 2017 yılında AB Bakanlığı tarafından toplam bütçesi 1.750.000 avro olan, STK’ların kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi amacıyla uygulanan projelerdir.

4.2.1. Türkiye’de göç alanında çalışan STK’larda AB fonlarının görünürlüğü

AB, mültecilere yönelik yardımlarda, uyguladığı finansman stratejisi gereği, finanse edilen fonların büyük kısmının STK’lar aracılığıyla harcanmasını ve düzenlemelerin STK’lar kanalıyla yapılmasını istemektedir. Bu nedenle, 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesinde fonların Türk devletine değil, Türkiye’de bulunan mültecilere harcanması gerektiğini özellikle vurgulayarak, harcamaları kendi finansman araçları aracılığıyla gerçekleştireceğini de belirtmiştir.¹³⁰ Kullanılan finansman araçları; Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF)¹³¹ yani İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu ve Internal Security Fund (ISF)¹³² yani İç Güvenlik Fonu’dur. Ayrıca AB Komisyonu tarafından yeni bir Entegre Sınır Yönetimi Fonunun (IBMF) oluşturulması tasarısı sunulmuştur. Avrupa’nın dış sınırlarının güçlendirilmesi ve gerçekçi bir göç politikasının belirlenmesi yeni fonun özellikleri arasında yer almaktadır. Bunun için de İltica ve Göç Fonu (AMF) kapsamında finansmanın %51 arttırılarak 0.4 milyar avroya yükseltilmesi teklif edilmiştir. Bu fon kapsamında AB ajanslarına yönelik desteğin 4.2 milyar olarak belirlenen kısmının 14 milyar avroya yükseltilmesi tasarlanmaktadır.¹³³ Bu bağlamda pek çok projeye imza atılmaktadır. Bunlardan birisi; İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM)’ın Migration Policy Group (MPG) işbirliğiyle sürdürdüğü, 15 Şubat 2016 tarihinde başlayan ve toplamda 14 ay sürecek “Sivil Toplum Diyaloğu Mültecilerin Uyum Projesi”dir¹³⁴. Bu proje, ülkelerinden ayrılmak zorunda kalarak Türkiye’ye sığınan mültecilere ilişkin uluslararası verilerle karşılaştırma yapılarak, uluslararası standartların uygulanması noktasında iyileştirmeler içeren

¹³⁰ “AB Fonları Nereye ve Nasıl Harcanıyor?” euronews, erişim 27 Aralık, 2019, <https://tr.euronews.com/2018/03/26/ab-turkiye-multeci-anlasmasi-ab-fonlari-nereye-ve-nasil-harcaniyor->

¹³¹ “İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu”, European Commission, erişim 27 Aralık, 2019, https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/migration-asylum-borders/asylum-migration-integration-fund_en

¹³² “Göç ve Entegrasyon Fonu”, European Commission, erişim 30 Aralık, 2019, https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/security-and-safeguarding-liberties/internal-security-fund-police_en

¹³³ “İç Güvenlik Fonu” European Commission, erişim 30 Aralık, 2019, https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/security-and-safeguarding-liberties/internal-security-fund-police_en

¹³⁴ “Sivil Toplum Diyaloğu Mültecilerin Uyum Projesi” İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, erişim 20 Ocak 2020, <https://www.multecilerinuyumu.org/TR/proje-bilgileri/proje-tanitimi>

çalışmalardan oluşmaktadır. Mültecilere, MPG tarafından geliştirilmiş olan bir ‘mültecilerin uyumunu değerlendirme aracı’ uygulanarak, uyumun seviyesi ölçülecektir. Araçta “Genel Koşullar”, “Yasa Uyum”, “Sosyo-ekonomik Uyum” ve “Sosyo Kültürel Uyum” başlıkları altında sığınma, barınma, sağlık, eğitim alanları ile ilgili sorular bulunacaktır. Sonuçlar, İGAM tarafından hazırlanacak rapora aktarılacaktır.

4.2.2. Türkiye’de eğitim alanında çalışan STK’larda AB fonlarının görünürlüğü

2015 yılında başlatılan, toplam bütçesi 1.000.000 avro olan, öncelikli alanları arasında erken okul terkinin önlenmesi, hayat boyu öğrenme için temel yeterliliklerin geliştirilmesi, öğretmenlerin pedagojik gelişimlerinin iyileştirilmesi, okul öncesi eğitim olan program, doğrudan eğitim alanıyla ilgilenen ve “Sivil Toplum Diyalogu” çerçevesinde yer alan, eğitim alanında geliştirilecek olan sivil toplum diyalogu sayesinde Türkiye ile AB arasında daha güçlü bağların kurulması hedeflenmiştir fakat bu projelerden faydalanan STK’larla ilgili bir profil çıkarmak pek de mümkün değildir. Literatürde bu alanla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; çalışmaların il bazında gerçekleştiği, tüm Türkiye’yi kapsayan çalışmanın bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Levent Deniz ve Fatih Güvendi’nin İstanbul ilinde bulunan derneklerle ilgi hazırladıkları “Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Yerel Derneklerin Sorunlarının İncelenmesi” isimli çalışmada;¹³⁵ Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın internet sitesinden incelenen ve kâğıt üzerinde İstanbul ilinde eğitim amaçlı faaliyet gösteren dernek sayısının 549 olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu derneklerden 31 tanesinin aslında eğitim alanında hiçbir çalışma yapmadığı ve geriye kalan derneklerin de bir kısmının cami, yurt, kuran kursu vb. gibi dernekler olduğu tespit edilmiştir. Eğitim alanında faaliyet gösteren derneklerle yapılan anket çalışması sonucu ise; derneklerin sorunları arasında ilk sırayı ekonomik sorunlar oluşturmaktadır. Bu derneklerin gelir kaynakları incelendiğinde ise; hiçbir derneğin AB fonlarından yararlanmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak anket sorularına, bu fonların çoğundan haberdar olmadıkları, olsalar bile uygun projeler hazırlayacak veya fon süreçlerini takip edebilecek kalifiye personelleri bulunmadığı için AB fonlu proje başvurusunda bulunmadıkları şeklinde cevaplar vermişlerdir. Eğitim alanında faaliyet

¹³⁵ Levent Deniz ve Fatih Güvendi “Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Yerel Derneklerin Sorunlarının İncelenmesi”, 6. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı I, 2017 s.165-180.

gösteren derneklerden AÇEV, TEGV, ÇEV, HABİTAT, MEV, DEM, TED, ERG, Öğretmen Ağı gibi kuruluşların internet siteleri üzerinden yapılan inceleme sonucu, HABİTAT derneğinin AB fonlu “Suriyeli Kadınların, Kız Çocuklarının ve Ev Sahibi Toplumun Dayanıklılığının Artırılması” Projesi ve DEM’in ERASMUS+ projeleri bulunduğu tespit edilmiştir.¹³⁶

Sivil toplum kuruluşlarının en çok faaliyet göstermesi gereken alanların başında eğitim gelmektedir ve eğitim faaliyetlerine yönelik AB fonları göz önünde bulundurulduğunda, neredeyse hiçbir STK’nın AB hibe desteğine başvurmamış ve eğitim alanında AB hibe destekli proje yürütmüyor olması, bu alanda AB normlarının ve kurumsallaşma politikalarının Türkiye’de henüz karşılık bulamadığı sonucuna ulaştırmaktadır.

¹³⁶ “Türkiye’de Eğitim alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşları” <https://www.ogrenmetasarimlari.com/turkiyede-egitim-alaninda-calisan-bazi-sivil-toplum-kuruluslari-ve-dernekler/>

5. TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERE YÖNELİK EĞİTİMİN AVRUPALILAŞMASI

Türkiye, daha önce Suriyeli mültecilerin göç hareketi kadar yoğun bir göç hareketiyle karşı karşıya kalmamıştır, buna ek olarak ülkede mülteci çocukların eğitimine yönelik AB standart ve normlarına uyumlu eğitim politikaları mevcut değildir. 2011 yılında yoğun bir göç hareketinin başlamasıyla birlikte Türkiye’nin özellikle uluslararası göç konusunda hazırlıksız olması ve göçün yaşanmaya başladığı ilk yıllarda göç ile ilgili çalışmalarda eğitimden önce sağlık, barınma ve güvenlik önlemlerinin ön planda tutulmasından dolayı da herhangi bir eğitim politikası oluşturulmamıştır. Daha sonraki süreçte göçün süresi ile ilgili beklentilerin kısa vadeli olması, ancak beklentilerin aksine göç süresinin uzaması daha kalıcı ve sağlam politikalar inşa etme zorunluluğunu ve ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Fakat ilk etapta Türk hükümetinin BMMYK gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak konusunda pek istekli olmaması, bu sürecin de uzamasına neden olmuştur. Bu bölümde, Türkiye’de bulunan mültecilerin sayısal verilerle tespiti yapılacak, mülteci çocukların eğitiminde yaşanan sorunlar ve bu sorunlara yönelik yapılan düzenlemeler ve projeler aktarılacaktır.

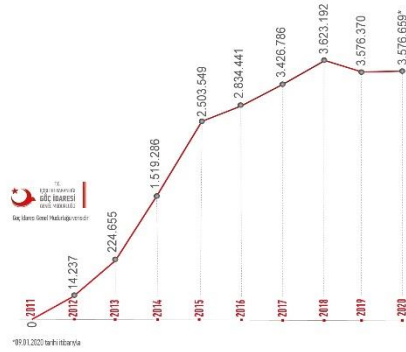
5.1. Suriyelilerin Genel Durumu ve Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi Sürecinde Yaşanan Temel Sorunlar

GİGM’nin 9 Ocak 2020 tarihli verilerine göre, Türkiye’de toplamda 3 milyon 576 bin 659 Suriyeli mülteci vardır. Ülkemizde geçici koruma statüsündeki Suriyeli mülteci sayısı her geçen gün artmaktadır. 2012 yılında Türkiye’de bulunan Suriyeli sayısı 14 bin iken 2019 yılının ikinci yarısında bu sayı 3,5 milyonu geçmiş bulunmaktadır. 2020 yılı başında ise az da olsa artış olduğu görülmektedir.¹³⁷

¹³⁷ Geçici Koruma”, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 20 Ocak,2020, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

Şekil 5. 1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLER

Kaynak: Bu şekil <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alınmıştır.

Geçici koruma kapsamındaki mültecilerin 63 bin 247'si AFAD'ın kurduğu 5 ilde toplam 7 barınma merkezinde yaşamakta, 3 milyon 513 bin 412'si kamp dışında yaşamaktadır¹³⁸

Şekil 5.2. Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler

GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ İÇİNDE VE DIŞINDA KALAN SURIYELİLER

Kaynak: Bu şekil <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alınmıştır.

GİGM'nin 15 Aralık 2016 tarihli verilerine göre, Geçici Barınma Merkezlerinde 258.571 Suriyeli mülteci yaşarken, Temmuz 2017 verilerine göre bu sayı, 244.609 olmuştur¹³⁹. 15 Ağustos 2019 tarihli verilere göre ise bu sayı çok daha fazla düşerek 64.333 olmuştur. Geçen bu süreçte barınma merkezlerinde bulunan Suriyeli sayısı azalmış; barınma

¹³⁸ "Geçici Koruma", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 20 ocak,2020, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

¹³⁹ "Göç istatistikleri", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 20 ocak,2020, <http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma>.

merkezleri dışındaki Suriyeli sayısı ise artmış görünmektedir. Yukarıdaki şekle göre, Türkiye'de geçici korunma statüsünde bulunan Suriyeli mültecilerin 64.333ü, yani sadece % 1,75'i geçici barınma merkezlerinde kalmaya devam etmektedirler. Geriye kalan % 98,25'lik büyük çoğunluk geçici barınma merkezleri dışında Türkiye'nin farklı illerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Ayrıca geçici barınma merkezlerinin sayısı 10 ilde 25 tane iken, 2020 yılı Ocak ayında 5 ilde toplam 7'ye düşmüştür.

Mülteci çocukların eğitiminde yaşanan sorunlar ile alakalı yapılan çalışmalara bakıldığında; Suriyeli mültecilerin karşılaştığı en yaygın sorunlardan birisinin dil sorunu olduğu tespit edilmiştir. Suriyeli öğrenciler ve öğretmenler, problemlerini yetkililere iletmede zorlanmaktadırlar. Arapça bilmeyen yöneticiler ve görevliler genellikle Suriyeli çocuklarla ve öğretmenlerle personel aracılığıyla iletişim kurmaya çalışmaktadırlar. Bu, sağlıklı ve etkili iletişimi önlemektedir.¹⁴⁰ Suriyeli çocuklar ve yetişkinlere Türkçe öğretecek personel ve Türkçe materyallerinde eksiklikler mevcuttur. Bu durum eğitimin kalitesini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Türkçe dersini öğretmek için Türkçe, edebiyat, sınıf ve yabancı dil öğretmenlerinin görevlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak öğretmenler Arapça bilmedikleri ve yabancılara Türkçe öğretme konusunda deneyim sahibi olmadıkları için Suriyelilere Türkçe eğitimi vermek istememektedirler.¹⁴¹ Sonuçta Türkçenin öğrenilememesi, ülkemizde ne kadar süre kalacakları öngörülemeyen Suriyeli mültecilerin toplumumuza uyumunu geciktirmektedir. Bir diğer sorun, mali kaynakları yetersiz olan ailelerin çocuklarının, temel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak zorunda olduklarını düşünmeleridir. Özellikle lise çağındaki gençler, çok düşük ücret karşılığında bulabildikleri işlerde çalışmakta ve bu sebeple öğrenimlerine devam edememektedirler.¹⁴²

Sağlam ve Kanbur¹⁴³ dil ve kültürel uyum problemleri sebebiyle Suriyeli çocukların eğitiminde istenen seviyeye ulaşamadığı belirlemiştir. Özer, Komşuoğlu ve Ateşok da

¹⁴⁰ Faruk Levent ve Semih Çayak "Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri" *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:14-1, Sayı:27, 2017-1, s.21-46.

¹⁴¹ Levent ve Çayak, "Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine" 25.

¹⁴² Fatih Özkan, "Mülteci Çocukların Eğitiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarının İncelenmesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

¹⁴³ Halil İbrahim Sağlam ve İlksen Kanbur, N. (2017). "Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Sakarya University Journal of Education*, Cilt:7, Sayı:2, s.310-323"

“Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”¹⁴⁴ isimli çalışmalarında en önemli husus olarak eğitimin kamu hizmeti gibi görülmemiş bir “hak” olarak düşünülmesi gerektiğini, ayrıca Türkiye’nin mülteci çocuklara yönelik geliştirdiği eğitim politikalarında sorun odaklı, kısa vadeli bakış açısından ziyade tüm paydaşların katılacağı bir platformun oluşturulması gerektiğini belirtmişlerdir. Müberra Nur Emin’in çalışmasına¹⁴⁵ göre ise, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin eğitim imkânlarından yararlanmasını engelleyen sebeplerden birisinin, kız ve erkek çocuklara eşit davranılmaması olduğu tespiti yapılmıştır. Özellikle yeterli maddi imkânı olmayan ailelerin kızlarının erken yaşta evlendirilmesi, kızların eğitimlerine devam edememelerine neden olmuştur.¹⁴⁶ Kılcan, Çepni ve Kılınç “Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi”¹⁴⁷ adlı çalışmalarında; mülteci öğrenciler için geçerliği ve güvenilirliği ispatlanmış bir ölçek sayesinde diğer öğrencilerin Suriyeli öğrencilere karşı tutumlarını ölçebilecekleri ve ortaya çıkan sorunlar neticesinde daha sağlam çözümler sunabileceklerini belirtmişlerdir. Taştan ve Çelik “Türkiye’de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler”¹⁴⁸ adlı çalışmalarında özellikle ebeveynlerin Suriyeli çocukları yok saymak ve ötekileştirmek yerine, kucaklayan bir yaklaşıma sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Bunu sağlamak için de MEB’in STK’lar ile birlikte çalışarak, kamu yükünün azaltılması ve etkinliklerinin artırılması için yerel ve uluslararası STK’ların da süreçlere dâhil edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Tüm çalışmaların genel bir değerlendirilmesi yapıldığında; daha çok genel eğitim sorunlarına değindikleri ve mülteci çocuklara yönelik algının ölçüldüğü görülmektedir fakat sivil toplumun eğitimdeki yerini inceleyen çalışmaları incelediğimizde, bu alanda sınırlı sayıda çalışma bulunduğu tespiti yapılmıştır.¹⁴⁹ Ayrıca, STK’ların mülteci çocukların eğitimini ele alan projelerini incelediğimizde de STK’ların eğitim politikası belirleme ve

¹⁴⁴ Yeşim Yeşer Özer, Ayşegül, Komşuoğlu. ve Zeynep Özde Ateşok, “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:37, 2016, s. 76-110.

¹⁴⁵Müberra Nur Emin, “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları”, *SETA*,Cilt:153, 2016, s.3-28.

¹⁴⁶ Gülcan Kılıç ve Deniz Özkor, “Suriyeli Çocukların Eğitimi Araştırma Raporu” ,*Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*, Cilt:1 2019, s.31.

¹⁴⁷ Bahadır Kılcan, Osman, Çepni ve Ali Çağatay Kılınç, Mülteci öğrencilere yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Journal of Human Sciences*, Cilt:14, Sayı:2, 2017, s.1045-1057.

¹⁴⁸ Coşkun Taştan ve Zafer Çelik,“Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler”, *Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2017.

¹⁴⁹ Mukadder Boydak Özcan ve Hakan Polat ve Gönül Şener, “Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ,Cilt:25, Sayı:1, 2015, s.60-69.

karar verme süreçlerinde yeterli ölçüde katılım sağlayamadıkları ve etkili projeler geliştiremedikleri tespiti yapılmıştır. ¹⁵⁰

Suriyeli çocukların eğitimi konusunda atılan adımlarda her ne ilerleme kat edilmiş olsa da, eğitimleri yarıda kalan çocukların eğitimlerine devam etmeleri kendi gelecekleri ve Türkiye'ye sunacakları katkılar açısından oldukça önem teşkil etmektedir. Bu sebeple bu konu ile alakalı temel problemlerin belirlenmesi, ileride yapılacak olan çalışmaların verimliliği açısından önemlidir. Bununla birlikte, Türkiye'deki mülteci çocukların eğitimi konusunda yapılan bilimsel çalışma sayısı son derece yetersizdir. Literatürde göçmen eğitimi ile ilgili çalışmalara rehberlik edecek yeteri kadar çalışma yoktur¹⁵¹. Ayrıca göçmen çocuklarla ilgili istatistikî verilere ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Göçmen çocukların eğitime uyumlarının düzenlenmesi, özellikle kız çocuklarının entegrasyonunun sağlanması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve eğitimcilerin hizmet içi eğitime katılması, konunun başlangıcıyla ilgili çok önemli adımlardır. ¹⁵² Buna ek olarak, dil sorunu yaşamamak için hazırlık eğitimi almaları ve bunun için de atılacak en önemli adım Türkçe öğrenmeleridir. ¹⁵³

5.2. Türkiye'deki Mülteci Çocukların Eğitiminde Avrupalılaşmaya Yönelik Yasal Düzenlemeler

Türkiye'de mülteci çocukların eğitimi için yapılan ilk yasal düzenleme; 2002 yılında yayınlanan "Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitimine İlişkin Yönetmelik"tir. Daha sonra 2005 yılında "İltica Ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'ndan sonra yapılan ilk düzenleme 2008 yılında eylem planı çerçevesinde "İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosu"nun kurulması olmuştur. 2011 sonrası Türkiye'ye yönelik meydana gelen göç hareketlerinin dönüm noktası olmuştur. Hem göçün süresi hem de göçmenlerin sayısı itibariyle Suriye'den Türkiye'ye yapılan göçler cumhuriyet tarihinin en ciddi göç

¹⁵⁰ Özán., Polat ve Şener, 2015, "Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri", 62.

¹⁵¹ Halime Güngör ve Nihan Potas, Analysis of Graduate Dissertations Published in Turkey on Migration in Education and Training. In *Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees* 2018, s.1-11.

¹⁵² Figen Ereş, *Göçmen öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin sorunları: Tokat örneği*. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Kocaeli Üniversitesi, 2014a, Kocaeli, 4-6 Eylül.

¹⁵³ Figen Ereş, "Türkiye' de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, s.17-30.

hareketi ile Türkiye'yi karşı karşıya bırakmıştır. Yaklaşık 3.5 milyonu bulan ve ciddi bir kısmını eğitim çağındaki çocukların oluşturduğu bu göç hareketi ile yasal birçok düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Göç hareketinin¹⁵⁴ ilk yıllarında göçün süresinin kısa olacağı görüşünden dolayı alınan tedbirler genel olarak sağlık, barınma ve temel ihtiyaçları karşılama olarak hayata geçirilmiştir¹⁵⁵. Suriyeli çocukların eğitimine yönelik izlenen politikalar ilk başlarda bu insanların kısa bir zaman içerisinde tekrar ülkelerine döneceği düşüncesinden hareketle geliştirilmiş ve dersler Arapça müfredat ile verilmiştir. Bu sayede ülkelere döndüklerinde herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmayacakları düşünülmüştür. 2012 yılında Milli Eğitim Bakanı'nın bu tutumu gösteren bir açıklaması şu şekildedir:

*“Dersler kendi müfredatımıza göre Arapça verilecek. Orada çocukların eğitimini ihmal etmemekle birlikte ailelerin Türkiye’de kalmalarını pekiştirecek bir tavırdan da uzak bir üslup içinde yapmaya çalışıyoruz. Başka ülkelerin müfredatlarının takip edildiği yerler, büyükelçiliklerin kendi bünyelerinde açtığı okullar. Onun dışında tüm okullarda kendi müfredatımızı takip ediyoruz.”*¹⁵⁶

Burada, sunulacak olan eğitimin Arapça olması ve Türkiye'deki müfredat üzerinden eğitimin sağlanması, üzerinde durulması gereken önemli noktalardır çünkü Arapça eğitim almaya başlayan çocuklar topluma uyum sağlamakta zorluklar yaşamış ve belli bir zaman sonra, sadece kendi çevreleriyle iletişim kurmakla yetinmişlerdir. Bu durum da toplum içerisinde sıkıntılar doğurmaya başlamıştır. 2013 yılından sonra ise Suriye'deki karışıklığın belirsizliğini koruması ve 1 milyon civarındaki okul çağı çocuğunun sorunları Türkiye devletini eğitim alanında kapsayıcı tedbirler almaya mecbur bırakmıştır. Bu doğrultuda 26 Nisan 2013'de MEB'in yayımladığı genelge ile mülteci çocukların eğitim sorunlarına çözüm bulmaya çalışılmıştır. Ülkemizde “Kamp Dışında ve Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler”¹⁵⁷ isimli genelge. MEB'in bu konuda attığı ilk adım olmasından dolayı önemlidir. Fakat bu genelgenin eğitimin içeriği ile ilgili bir çalışmadan ziyade bu

¹⁵⁴ İlknur Şentürk, “Rethinking Education Policies Within the Axis of Being a Refugee: Refugees and Multiculturalism—Proposals for Turkey”, *Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees* IGI Global, 2018, s.108-124.

¹⁵⁵ Şefika Şule Erçetin ve Ssali Muhammadi Bisaso, “Migration and Refugee Crisis: Structural and Managerial Implications for Education” In *Immigration and the Current Social, Political, and Economic Climate: Breakthroughs in Research and Practice*, 2019, s.251-269.

¹⁵⁶ Ali Rıza Seydi, "Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sürecine Yönelik İzlediği Politikalar", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:31, 2014, s. 275.

¹⁵⁷ “Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler Genelgesi” MEB (2013a) erişim 18 kasım 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nevsosbilen/issue/51363/601434>

öğrencilere ders verilebilecek ortamların belirlenmesi ve sağlanması ile ilgili olduğu görülmektedir. Kısa bir süre sonra 26 Eylül 2013’de “ Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri”¹⁵⁸ başlıklı ve daha geniş içerikli bir genelge yayımlanmıştır. Genelgede temel olarak değinilen hususlar ise 26 Nisan’daki genelgede değinilmeyen öğretmen istihdamı, müfredat, öğrencilerin kayıt edilmesi ve Türkçe derslerinin verilmesi gibi hususları içermektedir. Bu genelge ile Geçici Eğitim Merkezleri kurulmuş, Suriyeli öğretmenlerin görevlendirilmesi ve Arapça müfredatın uygulanması kararlaştırılmıştır. Yayımlanan genelgede kararlaştırılan hususlar şunlardır:¹⁵⁹

* Kamp içerisinde yaşayan ve daha önceden eğitimlerine ara vermesi gereken çocukların yıl kaybı yaşamamaları için gerekli eğitim sunulacaktır. Sunulacak eğitim hizmetleri MEB’in koordinasyonunda yapılacaktır.

* Öğretmen ihtiyacı, o ilde bulunan norm fazlası öğretmenlerden; bu sayının ihtiyacı karşılamaması halinde ise var olan koşullara uygun Arapça bilen bireylerin ücret karşılığında MEB tarafından görevlendirilmesiyle karşılanacaktır.

Suriyeli vatandaşlar içerisinde çocukların eğitimi için görev almak isteyen öğretmen ya da koşullara uygun bireyler, ücret talep etmemesi ve tamamen gönüllü koşulu ile görevlendirilmeleri yapılabilecektir.

* Türkçe öğrenmek isteyen Suriyeli vatandaşlar için uygun ortamlar oluşturularak Türkçe kursu ve mesleki eğitim kursları açılacaktır.

* 16 Ağustos 2010’da yayımlanan 2011/48 sayılı “Yabancı Uyruklu Öğrenciler”¹⁶⁰ başlıklı genelge doğrultusunda kamp dışında yaşayan Suriyelilerden oturma iznine sahip olanlar tespit edilerek kayıtları yapılacak ve okullarına sağlanacaktır.

Bu genelgeler, eğitim sorunlarını çözmeye yönelik atılan önemli adımlardır. Fakat çocukların asıl büyük kısmı, kampların dışında Türkiye’nin hemen her ilinde yaşamlarını

¹⁵⁸ “ Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi” , T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, erişim 26 Kasım, 2019, <http://hbogm.meb.gov.tr/www/gecici-koruma-altinda-bulunan-suriyeli-ogrencilerin-egitim-hizmetlerine-yonelik-koordinasyon-toplantisi/icerik/669>

¹⁵⁹ “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi” MEB (2013b) erişim 26 Kasım, 2019, <http://hbogm.meb.gov.tr/www/gecici-koruma-altinda-bulunan-suriyeli-ogrencilerin-egitim-hizmetlerine-yonelik-koordinasyon-toplantisi/icerik/669>

¹⁶⁰ Faik Tanrıkulu, “Suriye krizi sonrası Türkiye’deki sığınmacıların ve göçmenlerin eğitimi: Geçmiş, bugün ve gelecek perspektifleri”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:11, Sayı:3, 2018, s.2585-2604. doi: 10.17218/hititsosbil.450208.

sürdürmeye çalışmışlar, ayrıca henüz geçici oturma izni bulunmayan ailelerin çocuklarının eğitimlerini gönüllü kuruluşlara bıraktığı görülmüştür¹⁶¹.

2014 yılında Türkiye’de yaşamlarını sürdüren Suriyeli sığınmacı nüfusunun 2 milyona yaklaşmasıyla eş zamanlı olarak 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, mülteciler için hazırlanan yasal manada ilk kapsamlı düzenlemedir. ¹⁶² Bu kanun kapsamında Geçici Koruma Yönetmeliği’nin çıkarılması ile birlikte kamp içinde veya dışında barınan Suriyeliler çeşitli hizmetlerden yararlanma hakkını elde etmişlerdir. MEB, geçici koruma statüsünde eğitim hakkına sahip Suriyeliler için bir önceki yıl yayınlanan genelgeyi genişleterek 201/21 sayılı “Yabancılar için Eğitim ve Öğretim” ¹⁶³ başlıklı yeni bir genelge yayınlamış ve bu genelge ile belirli standartlar güvence altına alınmıştır. Genelgeye göre, kayıt için gerekli koşulları var olan öğrenciler, diplomalarına veya eğitim belgelerine göre denklik prosedürleri verildikten sonra eğitim ve öğretim hizmetlerinden yararlanabileceklerdir. Kimlik numarasına sahip yabancıların tüm veri girişleri e-okul ve öğrenci bilgi sistemleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ayrıca yabancı tanıtma belgesi olan Suriyeli öğrencilerin devam-devamsızlık, ders notları vb. bilgi girişleri Yabancı Öğrenciler Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. MEB’e bağlı Geçici Eğitim Merkezlerindeki her tür ve kademedeki eğitim kurumlarında Türkçe öğretilmektedir. Yaygın eğitim kurumları aracılığıyla mesleki beceri kazandırma kursları ve bunun yanı sıra sosyal ve kültürel içerikli pek çok kurs düzenlenebilmektedir. Yabancı uyruklu öğrencilerin yeni çevreye ve okula uyumlarının sağlanması amacıyla okul müdürlükleri tarafından takviye kursları açılabilmektedir. Çıkarılan bu genelgeyle, Türkiye’deki Suriyeli çocuklar, tüm devlet okullarında öğrenim görme hakkı elde etmiştir. Böylece devlet okullarına kayıt yaptırmak isteyen Suriyeli çocukların “ikamet izni” olmadan, sadece “yabancı tanıtma belgesi” ile kayıt yaptırabilmeleri kararla sabitlenmiştir. ¹⁶⁴

Bu gelişmelere ek olarak, 8 Eylül 2015 tarihinde yayımlanan MEB 2015-2019 Stratejik Planı’nda ¹⁶⁵ Türkiye’deki mültecilerin eğitimleri kapsamında çocukların eğitim

¹⁶¹ Emin “Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi”, 3.

¹⁶² “Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu”, Mevzuat Bilgi Sistemi, erişim 28 Kasım, 2019, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>

¹⁶³ Tanrıkulu, Suriye krizi sonrası Türkiye’deki sığınmacıların”, 2587.

¹⁶⁴ “Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri”, T.C. MEB. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, erişim 29 Kasım, 2019, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf>

¹⁶⁵ “MEB 2015-2019stratejik planı”. MEB ,erişim 5 nisan 2019, http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar., s. 37.

sistemine adapte olabilmeleri için gereken çalışmaların yapılacağı belirtilmiş ve şu şekilde bir açıklama yapılmıştır:

“Mülteciler, geçici koruma altındaki yabancılar veya vatansız olarak yurdumuzda bulunanların da buldukları süre boyunca eğitim görmelerini sağlamak üzere bu öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.”

MEB’in önceki yıllarda yayımladığı stratejik planlar incelendiğinde; ilk kez 2015-2019 stratejik planında, mültecilerin eğitimine dair bir planlamanın yapıldığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye’nin mültecilere yönelik eğitim politikalarında, daha uzun süreli politikalar geliştirebilmesi açısından son derece büyük bir önem teşkil etmektedir ¹⁶⁶.

Zorunlu eğitim çağında mülteci öğrencilere yönelik uygulamalarda 2014 öncesine ait kapsayıcı bir uygulamaya rastlanılmamıştır. 2014/21 sayılı MEB genelgesi ile Yabancıların Türkçe öğrenebilecekleri programlar başlamıştır. Avrupalılaştırma göstergesi olan uygulamalar da böylece başlamıştır Göçmen öğrencilerin Türkçe öğrenebilmelerine olanak sağlayan ilk uygulama HBOGM tarafından tanımlanan ve “Avrupa Diller İçin Ortak Çerçeve Metni”ne göre geliştirilen “Yabancılar İçin Türkçe” modüler programlarıdır. Bu modüler programlar sayesinde yabancı öğrenciler ya da yetişkin kişiler Türkçe öğrenme şansına sahip olmaktadır. Göçmen öğrencilere bu modüler program sayesinde yerel okullarda ve Geçici Eğitim Merkezlerinde Türkçe dersleri verilmektedir. Türkiye’de Suriyeli öğrenciler artık doğrudan örgün eğitim kurumlarına kayıt yaptırabilmektedirler ve kaydı yapılan öğrenciler okul yönetiminin isteği üzerine Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla ek Türkçe dersi alabilmektedir.

2014 yılında yaşanan gelişmelere rağmen, AB Göç Politikaları Grubu (MPG)’nin 2015 raporunda ¹⁶⁷ Türkiye’nin göç alma potansiyeli yüksek bir ülke olsa da, göçmenlerin eğitimi için politika geliştirmede en son sıralarda yer aldığı belirtilmiştir. Göçmenlerin eğitimine ilişkin yasal metinler bulunmasına rağmen, eğitime erişim koşullarının elverişsiz olduğu, ayrıca verilecek eğitimle ilgili herhangi bir yönergenin bulunmadığı vurgulanmıştır. ¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Emin “Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi”, 5.

¹⁶⁷ “Migrant Integration Policy Index, Belgium, Migration Policy Group (MPG)” MIPEx, 2015, erişim 6 aralık 2019 , <http://www.mipex.eu/>

¹⁶⁸ Şefika Şule Erçetin ve Ssali Muhammadi Bisaso, “Migration and Refugee Crisis: *Structural and Managerial Implications for Education*” , 2019, s. 251-269

Ayrıca okulların mülteci çocukların eğitimi için uygun hale getirilmediği ve öğretmenlere göçmenlere karşı ayrımcılık konusunda rehberlik yapılmadığı vurgulanmıştır¹⁶⁹. Bu ve benzeri raporların da etkisiyle, 2016 yılında, MEB-UNICEF işbirliğiyle, Suriyelilerin en çok bulunduğu 9 ilde “İl Eylem Planı” oluşturulmuş ve yine MEB-UNICEF işbirliği ile “Suriyeli Öğretmenler Eğitici Eğitimi” verilerek, çok sayıda öğretmenin bu eğitimden yararlanması sağlanmıştır. Suriyeli öğrencilerin okullara kaydolmasındaki artış MEB’in Ağustos 2016’da Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine uyumunu artırmak için yol haritası hazırlamasına bağlanmıştır¹⁷⁰. Bu yol haritasının bir sonucu olarak 6 Eylül 2016’da yapmış olduğu açıklamada, MEB Müsteşar Yardımcısı, Geçici Eğitim Merkezlerinin, görevini 3 sene içerisinde tamamlayacağını ve bu süre içerisinde GEM’lerdeki öğrencilerin Türk eğitim sistemine dâhil edileceğini belirtmiştir. 1. sınıf ve okul öncesindeki Suriyeli çocukların yeni dönemde devlet okullarına kaydolacağı, ekstra derslerle ve faaliyetlerle de kendi dillerini, kültürlerini, tarihlerini öğreneceklerini ifade etmiştir¹⁷¹. Bu yol haritasına göre GEM’lerden devlet okullarına geçiş teşvik edilecek ve GEM’lerde kalan öğrencilere yoğun bir şekilde Türkçe öğretilecektir. Geçici Eğitim Merkezlerinde haftada 5 saat Türkçe dersi verilmekteyken, 2016-2017 eğitim-öğretim yılından itibaren Türkçe dersi 15 saate çıkarılmıştır¹⁷². Bu yol haritası etkisini hemen göstermiş ve 2017’ye kadar GEM’lerdeki öğrenci sayısı devlet okullarındakilere göre 4-5 kat daha fazla iken 2016-2017 eğitim-öğretim yılının başında durum tersine dönmüş ve devlet okullarında 1. sınıfa kaydolan Suriyeli öğrenci sayısı GEM’lerdekinin yaklaşık 5 katı olmuştur. GİGM’nin Ağustos 2019¹⁷³ verilerine göre sayısı 1.155.362 olan Suriyeli çocuğun kayıtlarının kademeli olarak MEB’e bağlı okullara yapılması için çabalar sürmektedir.

¹⁶⁹ Migrant Integration Policy Index, Belgium, Migration Policy Group (MPG)”, MIPEx, 2015, “ erişim 6 aralık 2019 , <http://www.mipex.eu/>

¹⁷⁰ “Bir Arada Yaşamı ve Geleceği Kapsayıcı Eğitimle İnşa Etmek”, Researchgate, https://www.researchgate.net/publication/336150619_EGITIMIN_ICERIGI_EGITIM_IZLEME_RAPOR_U_2019 s. 10

¹⁷¹ “Demirci: GEM’ ler üç yıl içinde misyonunu tamamlayacak.”, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, erişim 28 Aralık, 2019, <http://meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icindemisyonunutamamlayacak/haber/11850/t>

¹⁷² MEB (2017). Sınıfta Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerinin Eğitici Eğitimi Sunumları. Ankara.

¹⁷³ “Geçici Koruma”, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, erişim 23 Eylül, 2019, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

5.2.1. Türkiye'deki mülteci çocukların eğitiminde MEB ve ilgili kamu kurumlarında Avrupalılaşmaya yönelik kurumsal düzenlemeler ve projeler

MEB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği ve Projeler Koordinasyon Daire Başkanlığı tarafından mültecilere verilecek eğitim hizmetleri kapsamında yürütülen projeler:

1) Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PICTES): 3 Ekim 2016'da, MEB ile AB Türkiye Delegasyonu arasında "Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı" anlaşması (FRIT) çerçevesinde imzalanan sözleşme ile Suriyeli çocukların Türk Eğitim Sistemine entegrasyonunu sağlamak için PICTES Projesi başlatılmıştır.¹⁷⁴ Projenin genel amacı, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de eğitim imkânlarına erişim sağlamalarına katkıda bulunmak için MEB'i desteklemektir. Bu proje ile elde edilmek istenen kazanımlar dikkate alındığında, bu projede Avrupalılaşmanın somut örnekleri görülebilir. Tüzün, projenin içeriği ile ilgili ¹⁷⁵ "Hayata geçirilen entegrasyon ve destekleme çalışmaları, Türkçe dil eğitimi, kırtasiye ve ders kitabı yardımı, telafi eğitimi, rehberlik, taşıma hizmeti, danışmanlık faaliyetleri ile öğretmen ve idari personel eğitimlerinin yanında güvenlik ve temizlik personelinin sağlanması gibi çok yönlü ve "okulu bir bütün olarak destekleyen" tüm "bileşenlere" yer veren bir çalışmadır." ifadelerine yer vermiştir. Suriyeli öğrenciler 8 ay boyunca haftalık 15 saat Türkçe kursu almışlardır. Daha sonra da, Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol ile mülteci çocuklara "Türkçe Dil Yeterlik Sınavı" yapılması kararlaştırılmıştır. Bu sınav, belli bir seviyede Türkçe bilen kişilere uygulanacak özellikte bir sınavdır. Hedef kitle olan Suriyeli mülteci çocukların önceki yaşantıları da dikkate alınarak "Diller için Avrupa Ortak Çerçeve Programı"nda tanımlanan dil yeterlikleri yeniden yorumlanmıştır. "Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni"nde belirtilen dil yeterlilikleri, okuma ve yazma becerileri üzerine kurulmuştur. Hedef kitlenin mevcut durumu ve sınavın uygulanabilirliği göz önünde bulundurularak sınavda konuşma ve dinleme becerileri ölçülmemiştir. Yaş aralıkları göz önünde tutularak çoktan seçmeli ve açık uçlu sorular üzerinde çalışılmıştır. Ayrıca dil içeriklerinin, hedef kitlenin gündelik yaşantılarıyla ve

¹⁷⁴ "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi", PİKTES, erişim 01 Aralık, 2019, <https://pictes.meb.gov.tr/izleme>

¹⁷⁵ Işık Tüzün "Türkiye'de Mülteci Çocukların Eğitim Hakkını ve Karşılıklı Uyumu Destekleyen Yaklaşımlar, Politikalar ve Uygulamalar." European Liberal Forum 2017, erişim 18 Ocak 2018, https://www.liberalforum.eu/wp-content/uploads/2018/09/publication_final.pdf

yaşadıkları fiziksel çevreyle uyumlu olmasına dikkat edilmiştir ¹⁷⁶. Projenin süresi 2 yıl olduğu için 3 Ekim 2018’de sona ermiştir.

2) PICTES 2: MEB ile AB Türkiye Delegasyonu’nun ortak çalışması olan "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi " nin ikinci ayağı olan Proje, Aralık 2018’de imzalanan yeni sözleşmeyle başlatılmıştır. PICTES 2 kapsamında eğitim altyapısı, ücretsiz servis imkânı, mesleki ve teknik eğitim desteği ile nakit transfer ücretini karşılamak amacıyla AB-Türkiye arasında toplam 400 milyon avroluk işbirliği protokolü imzalanmıştır.¹⁷⁷

3) Kriz Zamanlarında Herkes İçin Eğitim I Projesi (AB MADAD II): MEB ile Alman Kalkınma Bankası arasında imzalanan sözleşme ile 29.12.2016 da başlayan ve 35 ay sürecek olan projenin bütçesi 70,174,976 avrodur. Bütçe, AB Güven Fonu'ndan (EUTF) sağlanan fonlarla karşılanmıştır.

4) Kriz Zamanlarında Herkes İçin Eğitim II Projesi (AB FRIT Fonu) : MEB ile Alman Kalkınma Bankası arasında imzalanan sözleşme ile 05.12.2016 da başlayan ve 55 ay sürecek olan projenin bütçesi Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'ndan (IPA) sağlanan fonlarla ve Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) ile karşılanacaktır. Toplam bütçesi 255,000,000 avrodur. Temel faaliyetleri yeni okulların inşa edilmesi ve donanımı için yürütülecek çalışmalardır.

5) Eğitim Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi (AB FRIT Fonu) ¹⁷⁸: 22.12.2016’da başlayan projenin uygulayıcı kurumu Dünya Bankası’dır. Toplam bütçesi 150.000 avrodur. Projenin uygulanacağı 12 ilde toplam 57 eğitim kurumu inşa edilecek ve bu eğitim kurumlarının toplam derslik sayısı 1.472 olup 44.160 öğrencilik ek kapasite oluşturulacaktır.

2016 yılında MEB bünyesinde hizmet veren Hayat boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HBOGM)’ye bağlı “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı” kurulmuştur. Görevi; ülkemizin başka kitlesel göçlere ev sahipliği yapması durumunda ve acil durumlarda eğitime

¹⁷⁶ Türkçe Dil Yeterliliklerine Yönelik Program ve Ölçek Geliştirme Çalışmayı”, MEB Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, erişim 5 Aralık, 2019, http://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_01/18120616_18_01_2018.pdf/ 18.

¹⁷⁷ “Suriyeli Çocukların Eğitimi İçin AB İle Yeni İş Birliği”, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, erişim 25 Eylül, 2019, <https://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocukların-egitimi-icin-ab-ile-yeni-is-birliği/haber/17688/tr>

¹⁷⁸ “Eğitim Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi “ MEB, İEDB erişim 20 nisan 2019, <https://iedb.meb.gov.tr/www/egitim-altyapisinin-guclendirilmesi-projesi/icerik/437>

yönelik sağlam ve uzun vadeli politikalar geliştirmek olan bu birim, Suriyeli mülteci çocuklar için hazırlanan pek çok projeye katkıda bulunmuştur. Bunlardan birkaçı;

1) Psikolojik Travmaya Maruz Kalmış Türk ve Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Gördüğü Okullara Yönelik Psiko sosyal Destek ve Travmaya Duyarlı Okul Programı: MEB HBOGM ile Maya Vakfı arasında imzalanan protokolle başlamıştır.

2) Dil Kursları ile Genel, Mesleki ve Teknik Kurslar Düzenlenmesine ve Lojistik Destek Sağlanmasına Yönelik İşbirliği: MEB HBOGM ile Uluslararası Mülteci Araştırmaları Derneği arasında imzalanan protokol.

3) Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler İçin Türkçe Dil Eğitimi ve Meslekî Eğitime Erişimin Arttırılması Projesi: HBOGM ile BMMYK iş birliğinde yürütülen ve AB tarafından finanse edilen bir projedir.

Eksikliklere rağmen, MEB'in 2016'da yayınladığı "Uyum Stratejisi", okul çağındaki Suriyeli çocukların ulusal eğitim sistemine dahil edilmesini öngörmektedir. Bunu olumlu bir gelişme olarak görmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca MEB, örgün eğitime erişimi sağlanan Suriyeli çocuk sayısını 2014-2015'te % 30'dan 2018-2019 eğitim öğretim yılında % 61,39'a çıkararak son derece iyi yol kat etmiştir.¹⁷⁹ Bu olumlu gelişmeye rağmen, Avrupa'da "Acil Durumlarda Eğitimin Asgari Standartları"nda belirtilen ilkelere baktığımızda, normal koşullarda yaşayan çocuklara olduğu gibi, mülteci çocuklara verilecek eğitimin de onları geleceğe hazırlama ve kişiliklerinin gelişimine katkı sunma odaklı olması gerekliliği ortadadır.¹⁸⁰ UNESCO 2019 Küresel Eğitim İzleme Raporunda¹⁸¹, Kanada ve İrlanda'nın, göçmenler için kapsayıcı eğitim politikalarının uygulanmasında küresel liderler arasında olduğu belirtilerek, AB'deki ilk nesil göçmen yüzdesinin en yüksek olduğu İrlanda'nın derin bir finansal krizin ortasında bile kültürlerarası bir eğitim stratejisini finanse edilebildiği özellikle vurgulanmıştır. En zengin yedi sanayileşmiş ülke arasında en fazla göçmen yüzdesine sahip olan Kanada'nın ise, çocukların ikinci sınıftan başlayarak göç hakkında

¹⁷⁹ "Yıllara Göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrenci Sayısı", HBOGM, erişim 14 Haziran, 2019, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_06/26115239_14_HAZIRAN___2019_YNTERNET_SU_NUUU_.pdf

¹⁸⁰ "Afet zamanlarında eğitim: Eğitim izleme raporu", Eğitim Reformu Girişimi, <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayin/egitim-izleme-raporu-2012/>

¹⁸¹ "New UNESCO report shows insufficient progress on including migrants and refugees in national education systems", UNESCO, erişim 01 Temmuz, 2019, <https://en.unesco.org/news/new-unesco-report-shows-insufficient-progress-including-migrants-and-refugees-national>

bilgi edinmesini ve anayasada çok kültürlülüğü korumayı sağladığı vurgulanmıştır. Bu ve benzeri örnekler, Türkiye’de mülteci çocukların eğitime yönelik politikalarında Avrupalılaşma yolunda nelerin değiştirilip geliştirilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Aynı raporda, mülteci çocukların hepsini 2020 yılına kadar ulusal eğitim sistemine dahil etmeyi taahhüt eden Türkiye’nin ise tüm mültecilere kaliteli eğitim sağlamak için, 80.000 yeni öğretmene ihtiyaç duyacağı ve yeteri kadar eğitimli öğretmen olmadığından bu çabaların başarısızlıkla sonuçlanabileceği belirtilmiştir. Ayrıca mülteci çocuklar da diğer öğrenciler gibi okullardaki kurul, komisyon ya da okul öğrenci meclislerinde yer almalıdırlar. Bu durum, çocukların savaş sebebiyle yaşadıkları travmanın etkisinden kurtulmalarına yardımcı olacaktır. Bu standartların sağlanabilmesi için geleceğin teminatı olarak görülen her çocuk gibi mülteci çocukların da saygı ve sevgi ile okul kültürüne alıştırılmaları gerekmektedir.

5.2.2. Mülteci çocukların eğitimiyle ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarında Avrupalılaşmaya yönelik düzenlemeler ve projeler

STK temsilcileri, özellikle eğitim ve sağlık alanlarında Suriyeli mültecilere sunulan hizmetlerde hala aktif devlet politikalarına ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedirler. Eğitim hizmetleri, çoğunlukla dil kursları ile sınırlı kalmakta, MEB’in Suriyeli çocuklara yönelik ayrımcılığı ele alan politikaları veya travma yaşayan çocuklarla ilgilenecek öğretmenler için bir programının olmaması ileriye dönük kaygılara neden olmaktadır. Savaş sonrası travma yaşayan ve bu konuda kimseyle konuşamayan, ayrıca savaştan kaçıp geldiği ülkede de dışlanarak ikinci bir travmaya maruz kalan çocukların doğal olarak psikolojileri bozuk olacaktır. Bu durum düzeltilmezse, bu çocukların ileride hem kendi kendileriyle, hem de çevreleriyle uyum içerisinde olma ihtimalleri azalır. Bu noktada, STK’ların üstlenebileceği eğitim aktivitelerinin kısıtlanması ve belli STK’ların dil kursu vermelerine izin verilmemesi, süreci sekteye uğratan son derece üzücü ve üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Özan, Polat ve Şener “*Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri*”¹⁸² adlı çalışmalarında STK’ların eğitimdeki yerini öğretmen görüşlerine göre belirlemeye çalışmışlardır. Öğretmen görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre; STK desteğinin ve

¹⁸² Özan., Polat ve Şener, 2015, “Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri”, 64.

işbirliğinin son derece önemli olduğu ancak yeteri kadar toplum desteğinin olmadığını, ayrıca STK'ların mültecilerin eğitimi ile ilgili alanlarda daha az yer aldığı, eğitimle alakalı sorunlara karşı etkisiz kaldığı ve bu sorunları topluma gerektiği gibi ulaştıramadığı sonucuna varılmıştır.

Fatih Özkan'ın hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde¹⁸³, Türkiye'de özellikle mültecilerin eğitimi hususunda aktif çalışan sivil toplum kuruluşlarının mülteci çocuklara yönelik eğitim politikaları incelenerek, sivil toplum kuruluşlarının mülteci çocukların eğitimine hangi yönleriyle destek verdikleri ve karar alma süreçlerine katılıp katılmadıklarının araştırılması yapılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının mültecileri eğitimi noktasında yaptığı çalışmalara bakmaya devam edecek olursak; Türkiye'nin pek çok ilinde mülteci çocuklara kırtasiye malzemeleri ulaştıran ve gönüllü olarak Türkçe öğretimine yönelik kurslar açan pek çok STK'nın var olduğu görülmektedir. Ayrıca Hayata Destek Derneği (2016) de mülteci çocukların savaş sonrası yaşadıkları travmayla baş edebilmeleri ve topluma ayak uydurmalarını sağlamak amacıyla STK'ların mülteci çocuklar ve Türk çocukların ile birlikte geziler ve atölye çalışmaları düzenledikleri ifade edilmiştir. Yapılan çalışmaların daha çok okul dışı eğitimi kapsadığı görülmektedir. Bu kapsamda mülteci çocuklara yönelik psikolojik destek hizmeti verilmekte olduğunu ve onların topluma uyumu sağlayarak dil yetkinliği kazandırmak için Türkçe dersi vermekte olduklarını ifade etmişlerdir.

Avrupa Komisyonu 2018 Türkiye İlerleme raporunda¹⁸⁴; Türk STK'ların, mültecilere destek konusunda önemli katkılar sunmaya devam ettiği ve bu STK'ların büyük bir kısmının haksız yere kapatıldığı; bu durumun AB'ye üyelik yolunda önemli bir engel teşkil ettiği vurgulanmıştır.

¹⁸³ Özkan, "Mülteci Çocukların Eğitiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının, s.25.

¹⁸⁴ "Türkiye 2018 İlerleme Raporu", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 07 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2018_ilerleme_raporu_tr.pdf

5.3. Türkiye'deki Mülteci Çocukların Eğitiminde Avrupalılaşmaya Yönelik Mali Düzenlemeler

2014 yılında IPA II desteği ile “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Eğitim Hizmetlerinin Sağlanması Projesi ” için AB, proje bütçesinin tamamını karşılamış ve toplamda 9.875.000 avro destek sağlamıştır.

2015, 2016 ve 2017 yıllarında göç dolayısıyla ortaya çıkan sorunları ortadan kaldırmak üzere AB, sağladığı mali yardımları iki katına çıkararak Afrika, Suriye ve Türkiye'de üç ayrı güven fonu oluşturmuştur. Afrika için “Acil Durum Güven Fonu”, Suriye’de bütçesi 118.5 milyon avro’ ya ulaşan 22 AB üyesi devletin ve Türkiye'nin de katkıda bulunduğu “AB Bölgesel Güven Fonu” yani “MADAD Fonu”, Türkiye'deki mülteciler için ise AB Mali Yardım Programı başlatılmıştır.¹⁸⁵

Brüksel’de 18 Mart’ta yapılan Üçüncü Türkiye-AB Zirvesi’nde Geri Kabul Mutabakatının hayata geçirilmesi kararlaştırılmış ve böylece AB ve Türkiye karşılıklı olarak üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeyi taahhüt etmişlerdir. AB, IPA dışında oluşturulacak yeni finansman araçlarının da tahsis edileceğini garanti etmiştir. AB, fonların direk TC hükümeti tarafından kullanılmasını kabul etmediği için, anlaşmada belirlenen öncelikler çerçevesinde finansman kaynaklarının büyük kısmını uluslararası örgütlerin çalışmalarına kullanmıştır. Ülkemizin işbirliğinin içerisinde çalıştığı uluslararası örgütler; Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’dür.¹⁸⁶ AB tarafından fonlanan projelerin uygulama sürecinde yaşanan aksaklıklara dair raporları hazırlamakla görevli olan AB sayıştayı, öncelikli alanlarda gerçekleştirilmesi planlanan altyapı projelerinin uygulanmasında sosyo ekonomik destek noktasında Türkiye’nin yeterli çabayı göstermediğini ve yeterli katkıyı sağlamadığını yazmıştır. Aynı raporda, AB Sayıştayının incelediği 10 projeden ikisinde amaçlara ulaşıldığı, diğerlerinde ise öngörülen hedeflere ulaşamadığı belirtilmiştir. Raporda ayrıca,

¹⁸⁵ “AB Güven Fonları göçün temel nedenlerini ele alıyor”, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim 03 Temmuz, 2019, www.avrupa.info.tr/tr/node/6898

¹⁸⁶ “Uluslararası Örgütler”, İçişleri Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, erişim 10 Ocak 2020 <https://www.icisleri.gov.tr/diab/uluslararasi-orgutler>

projelerin bitirilme süreleriyle ilgili olarak da verilen taahhütlere uyulmadığına raporda yer verilmiştir.¹⁸⁷

2017’de mülteciler için “Eğitim için Şartlı Nakit Transferi Programı” yani “Şartlı Eğitim Yardımı” (ŞEY) uygulamaya başlanmıştır. Bu program, bugüne kadar AB’nin finanse ettiği mali yardımların en büyüğü olma özelliğiyle mülteci nüfusunun Türk eğitim sistemine erişimini kolaylaştıran bir programdır. 2019 yılı Nisan ayı itibariyle, bu programın yürütülmeye başlamasıyla birlikte 494.000’den fazla çocuğun ailelerine mali destek verilerek bu çocukların okula devam etmeleri sağlanmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı ile Alman Kalkınma Bankası arasında imzalanan ve 1.si, 2.si ve 3.sü bulunan projeler kapsamında Suriyeli çocuklar için 220 okul inşasına ilave olarak 180 yeni okul yapılması, projelerden faydalanacak öğrenci sayısının da 160 binden 190 bine çıkarılması tasarlanmaktadır. Proje bütçesi 575 milyon avro’ ya yükselmiştir. Projelerin III. etabında okul öncesi eğitimi alamayan mülteci çocuklara odaklanmıştır. Suriyeli çocukların okul öncesi çağında olanlarının okullaşma oranı yüzde 33 iken, ilköğretim çağındakilerin okullaşma oranı yüzde 96’dır.¹⁸⁸ Bu rakamlar, okul öncesi eğitim kademesinde okullaşma oranının yükseltilmesini gerekli kılmaktadır. Mülteci çocukların eğitimi alanında, şüphesiz ki en dikkate değer proje, Milli Eğitim Bakanlığıyla AB Türkiye Delegasyonunun işbirliği içerisinde uyguladığı, 300 milyon avroluk finansman desteğiyle PICTES Projesidir. Bu proje sayesinde, 600.000’den fazla mülteci çocuğun Türk eğitim sistemine entegrasyonu sağlanmıştır. Proje süresinin tamamlanmasının hemen ardından, ikinci etabın programlaması yapılmış ve PICTES 2, 2018’de 450 milyon avro sözleşmeye bağlanmıştır. Fakat düşük kapasite, performans eksikliğine bağlı olarak beklenenden düşük faydalar ve reformlardaki gerilemeden dolayı 2018- 2020 dönemi için fonlarda 759 milyon avro azalmaya gidilmiş, finansman bütçesinden önemli miktar kesintiye uğramıştır.¹⁸⁹ AB Mali İmkânı ile sağlanan fonlarla mültecilerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişebilmelerinde önemli adımlar atılmıştır. Örneğin; eğitim ve sağlığı içeren 19 ortaklı 45 proje yürütülmüştür. AB, zor

¹⁸⁷ Umut Yanardağ ve Melek Zubaroğlu Yanardağ “Kapsayıcı Toplum Kalkınması Olanakları:Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlere Yönelik Avrupa Birliği Tarafından Fonlanan Projeler” DEMIS Working Paper Series VII,

¹⁸⁸ “MEB’e AB fonlarından yeni eğitim protokolü”, Memurlar.net, erişim 2 Temmuz, 2019, <https://www.memurlar.net/haber/855920/>

¹⁸⁹ “Avrupa Komisyonu 2019 Türkiye Raporu- Sivil Toplumunu İlgilendiren Maddeler” TÜSEV, erişim 12 Ocak 2020,

<https://tusev.org.tr/tr/yasal-calismalar/diger/avrupa-komisyonu-2019-turkiye-raporu-sivil-toplumunu-iligilendiren-maddeler>

durumda olan 1.6 milyondan fazla mültecinin ihtiyaçlarına Acil Sosyal Güvenlik Ağı üzerinden yardımda bulunmaktadır.

6. SONUÇ

Bu bölümde, AB'nin siyasal, sosyal ve ekonomik normlarının üye ülkelerde ve aday ülkelerde kamu politikalarını etkileme ve değiştirme süreci olarak tanımladığımız Avrupalılaştırma kavramının, Türkiye'de mültecilerin eğitimiyle ilgilenen kamu kurumlarında ve STK'lardaki kurumsal ve mali görünürlüğüne hangi noktaya ulaştığını tespit edebilmek için, giriş bölümünde tez sorusu ve alt sorular olarak belirlenen sorular sırasıyla cevaplanacaktır.

Avrupalılaştırmanın sosyal boyutu düşünüldüğünde, değişim için AB'nin norm olarak kullandığı unsurlar; eşitlik, özgürlük, adalet ve bu tezi ilgilendiren boyutuyla eğitim hakkıdır. Nice Zirvesi'nde onaylanan ve Aralık 2000'de imzalanan, ortak değerler etrafında AB vatandaşlarının temel haklarını ve sorumluluklarını belirleyen "AB Temel Haklar Bildirgesi" ne eğitim hakkının dâhil edilmesi, bu alanda yeni gelişmeler açığa çıkarmıştır.¹⁹⁰ En önemli gelişme de, AB'nin Avrupalılaştırma normlarından birisi olarak eğitim hakkını benimsemeye başladığının göstergesi olmasıdır. Şartın 14. Maddesi şunları belirtir:¹⁹¹

"Herkesin sürekli eğitim ve mesleki eğitime erişim hakkı vardır. Bu hak, ücretsiz zorunlu eğitim alma olasılığını da içerir. Demokratik ilkelere ve ebeveynlerinin çocuklarının dini, felsefi ve pedagojik durumlarına uygun olarak eğitim ve öğretimlerini sağlama haklarına saygı gösterilmelidir. " Bahsedilen bildirgenin yanı sıra, AB'nin göçmen entegrasyonuna yönelik çalışmalarını inceleyebileceğimiz göçmen eğitimi ve entegrasyonuna yönelik yapılan çalışmalar şu şekilde özetlenmektedir:¹⁹²

2016'da hazırlanan "Eylem Planı" doğrultusunda göçmen çocukların yetenek ve niteliklerini ölçmek için çeşitli araçlar geliştirilmektedir. Üye devletler arasında iyi uygulama örneklerinin değişimi yoluyla çeşitli faaliyetlerin düzenlenmesi, bu faaliyetler aracılığıyla da politika yapıcılar arasında bir bağ oluşturmanın mümkün kılınması; böylece mevcut ve gelecekte meydana gelebilecek muhtemel zorlukların daha iyi ele alınması sağlanmaktadır.

¹⁹⁰ Mentink, D. ve Goudappel, F. The Education provision in the charter of fundamental Rights of the European Union: A Bleak Perspective', European Journal for Education Law and Policy, Cilt:4, 2000; Wallace, C. Education, multiculturalism and the EU Charter of Rights' [Online]. Constitutionalism Web-Papers, no. 5, 2002.

¹⁹¹ "Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi", erişim 10 Ocak 2020,

<http://bianet.org/bianet/siyaset/3780-avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi>

¹⁹²"Avrupa Komisyonu Göçmen Eğitimi" erişim, 10 Ocak 2020
https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/education-and-migrants_en

Erasmus + Programı aracılığıyla Avrupa Komisyonu fonlu projeler oluşturmakta ve bu projelerle göçmenlerin eğitimine katkı sağlanmaktadır. Stratejik ortaklıklar, yaratıcı ve yenilikçi eğitim uygulamalarının geliştirilmesine ve ulus ötesi işbirliğinin artırılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, Avrupa Komisyonu, göçmenlerin eğitimi üzerine yapılan çalışmaları SIRIUS¹⁹³ ağı üzerinden fonlamaktadır. Komisyon, 100 binden fazla mülteciye dil desteği sunmuştur. Bu konu ile alakalı yayınlanan daha pek çok rapor ve belge de Avrupa Komisyonu web sitesinde mevcuttur.

AB üyeliğine aday ülke statüsünde olan ülkemizin ise Avrupalılaştırma sürecinde önemli adımlar attığını fakat yine de üzerinde önemle durulması gereken bazı eksiklerinin bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu eksikliklerin tespitiyle ilgili olarak “Türkiye mülteci çocukların eğitimi ile ilgili çalışmalar yapmak üzere kurulan kamu kurumlarında ve sivil toplum kuruluşlarında AB politikalarına paralel politikalar inşa edilebilmiş mi?” Bu alandaki politikalara dahil edilen AB normları var mı; varsa yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması için neler yapılmış?” sorularını cevaplayabilmek için, öncelikle AB’nin Avrupalılaştırmada norm olarak kullandığı eğitim hakkı konusuna Türkiye açısından değinmek gerekir. AB’nin eğitimde her çocuğun eğitime erişim hakkının bulunduğu, göçmen çocukların da bu haktan mahrum edilemeyeceği ve insani yardım olarak eğitim hakkını elde etmeleri gerektiği açıkça belirtilirken, Türkiye’de mülteci göçünün başladığı ilk yıldan itibaren değerlendirme yaptığımızda, bu normun uygulanmadığını ve politika belirlemede ilk yıllarda etkili olmadığını vurgulamak gerekir. Mültecilerin ülkemize ilk gelmeye başladıkları yılın 2011 yılı olması nedeniyle AB Komisyonu Türkiye İlerleme raporlarının 2011¹⁹⁴ yılından itibaren yayınlananları incelediğimizde; 2011 yılında temel gereksinimlerin karşılanması için çalışmalar yürütülmesi sebebiyle eğitim konusu gündeme gelmemiş, 2011 Türkiye İlerleme Raporunda mültecilerin eğitimi bahsi geçmemiştir. 2012 yılı Türkiye İlerleme raporunda¹⁹⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’nin sunmuş olduğu hizmetlere ve iltica prosedürleri kapsamında sahip oldukları haklara erişimin engellendiği ve barınma, çalışma, sağlık olanakları ile eğitim hizmetlerine

¹⁹³ “SIRIUS – Policy Network on Migrant Education” erişim 20 Ocak 2020, <http://www.sirius-migrationeducation.org/>

¹⁹⁴ “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2011”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf

¹⁹⁵ “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2012”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf

erişimde zorluklar yaşadığı bildirilmiştir. 2013 yılı raporunda ¹⁹⁶Türkiye'nin kampların dışında yaşayan 200.000-400.000 arasında sığınmacı topluluğuna ev sahipliği yaptığı belirtilmiştir. Bu grup içerisinde sosyal yardım ve sağlık hizmetlerinden faydalanabilen çocuklar okula devam edebilmiş; fakat diğer çocuklar pek çok zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. Bu zorluklardan bazıları; yoksulluk, dil yetersizliği veya kimlik belgelerinin eksik oluşu ve zorunlu ikamet yerleridir. BMMYK hizmetlerine erişimin kısıtlandığı hatta engellendiği ve mültecilerin, yapılan desteğe erişimde sıkıntılar yaşadığı bildirilmiştir. 2014 yılı raporunda¹⁹⁷, BMMYK'nin desteğiyle, kampların dışında yaşayan yaklaşık 580.000 mültecinin kayıtlarının yapıldığı ve kayıtları yapılan mültecilere temel hizmetlerine erişim imkânı sunulduğu fakat bu durumun devletin kaynaklarını kullanma noktasında sıkıntıya sebep olduğu bildirilmiştir. Ayrıca, mültecilerin çoğunluğunun hukuksal statülerinin belirsizliğini koruduğu da raporda yer almıştır. Kampların dışında ikamet eden mültecilerin, temel hizmetlere erişimde hâlâ önemli zorluklarla karşı karşıya oldukları ve genel olarak zor koşullarda yaşamlarını sürdürdükleri de raporda yer alan konular arasındadır. 2015 yılı raporunda,¹⁹⁸ 2014 yılında kabul edilen geçici koruma yönetmeliğinde temel hizmetlere erişim için kayıt şartının gerekli olduğunu, bundan dolayı da 500.000 mülteci çocuğun okullara kaydı yapılamayıp eğitime erişim sorunu yaşadığı vurgulanmıştır. 2016 yılı raporunda¹⁹⁹, 6-17 yaş aralığında bulunan ortalama 630.000 Suriyeli çocuğun çabalara rağmen milli eğitim sisteminin dışında kaldığı belirtilmiştir. Ayrıca 2013 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın doğru uygulanmadığı ve çocuklara yönelik şiddetin durdurulması konusunda ulusal herhangi bir strateji bulunmadığı belirtilmiştir. 2017 yılında Avrupa Komisyonu tarafından ilerleme raporu yayınlanmamıştır. 2018'de UNESCO tarafından yayınlanan "The Road To Integration-OECD Reviews of Migrant Education"²⁰⁰ raporunda; Türkiye'deki okul öncesi eğitim çağındaki çocukların, yer ve kaynak sıkıntısı

¹⁹⁶ "Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2013", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 22 Aralık, 2019,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf

¹⁹⁷"Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2014", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 22 Aralık, 2019,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

¹⁹⁸"Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2015", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 22 Aralık, 2019,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf

¹⁹⁹"Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2016", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 22 Aralık, 2019,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf

²⁰⁰ "New UNESCO report shows insufficient progress on including migrants and refugees in national education systems", UNESCO, erişim 01 Temmuz, 2019, <https://en.unesco.org/news/new-unesco-report-shows-insufficient-progress-including-migrants-and-refugees-national>

nedeniyle devlet okullarına kayıt yaptıramadıkları belirtilmiştir. Bununla birlikte raporda 2017 yılında gerekli hizmeti sağlamak için devreye giren STK'lar ve UNICEF gibi uluslararası aracı kurumlar sayesinde, yaşları 3 ila 5 arasında olan 12.800 Suriyeli çocuğun devlet okullarına kayıtlarının yapıldığı da belirtilmiştir. Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Hayata Destek, Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği gibi dernekler öğretmen eğitimi, gerekli eğitim materyalleri, ev ziyaretleri, psikososyal ve zihinsel sağlık desteği, öğrenme ve eğlence etkinlikleri düzenlemektedirler.²⁰¹ 2019 Türkiye İlerleme raporunda²⁰²; GİGM'nin, istihdam, eğitim ve daha pek çok hedefini içeren bir taslak eylem planı hazırlanmıştır. Bu tür politika ve programların geç kalmış olması, ileriki yıllarda oluşabilecek daha büyük sorunların habercisi niteliğindedir. Yani, benzer göç hareketlerinin tekrar yaşanması durumunda veya şu anda ülkemizde bulunan mültecilerin çocuklarının Türkiye'de doğup büyümesinden kaynaklı ortaya çıkacak problemleri önlemek adına ülkemizin kalıcı politikalara ihtiyacı vardır²⁰³.

“Türkiye’de AB’den transfer edilen norm, standart ve yapıların çıktıları göçle ilişkili kamu kurumlarında ne gibi değişiklikler getirmiştir?” sorusuna cevap olarak daha önceki bölümlerinde değindiğimiz GİGM bünyesinde bulunan teşkilatın yeni kurulan birimlerinin AB standartlarını yakalaması ve Avrupalılaşma kriterlerini sağlayabilmesi için çok daha etkili çalışması gerektiği ortadadır. Göç alanında kapasitenin güçlendirilmesine odaklanan taahhütler, 18 Mart Türkiye-AB Zirvesi, “Vize Serbestisi Yol Haritası ve Göç Ortak Eylem Planı”nda belirtilmiştir. MEB ve AFAD’ın daha fazla çocuğun eğitim olanaklarına erişiminin sağlanmasına yönelik çabalarının devam etmekte olduğu belirtilmiştir. Suriyeli mülteci göçünün 2011 yılında başladığı göz önünde bulundurulduğunda, kurumsal yapılanmaların oldukça geç kaldığını söyleyebiliriz. Ayrıca, kurumların Avrupalılaşması için kurumlara seçilen yetkili kişilerin siyasi yakınlaşmalar ve ideolojik ortaklıklardan çok, kurumun çıkarlarını en iyi şekilde koruyacak bilgi birikimine sahip olmaları önemlidir. Avrupalılaşmanın kurumsal etkisini yalnızca bu şekilde gözlemleyebilmek mümkün olur. Kurumlar, yerel yönetimler ve hükümet dışı örgütler arasında daha etkin işbirliğinin ve

²⁰¹ “The Road To Integration-OECD Reviews of Migrant Education”, OECD, erişim 21 Aralık, 2019, <https://www.oecd.org/publications/the-road-to-integration-d8ceec5d-en.htm>

²⁰² “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2019”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2019_ilerleme_raporu_tr.pdf

²⁰³ Şaduman Kapusuzoğlu ve Mehmet Durnalı The Background of Challenges on Developing Education Policy for Syrians in Turkey: Organizations. In *Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees* 2018, s.85-107. IGI Global.

koordinasyonun sağlanması da süreci hızlandırmada etkili olabilecektir. Türkiye’de, göç yönetim sürecinde bu noktada da eksiklikler tespit edilmiş, hükümetin STK’larla işbirliği yapmaya gönüllü olmaması ya da sadece kendi ideolojisine yakın gördüğü STK’ları sürece dahil etmesi, diğer STK’ları ise dışlayıcı bir tutum sergilemesi işbirliği sürecini sekteye uğratmıştır.

“AB’den transfer edilen norm, standart ve yapıların çıktıkları STK’lara ne gibi değişiklikler getirmiştir?” sorusuna cevap olarak İbrahim Hakan Karataş’ın eğitim alanında ulusal düzeyde faaliyet gösteren 32 STK’nın yöneticileriyle yaptığı görüşmelerin analizini sunduğu çalışmasında²⁰⁴; eğitimin, STK’ların en çok ilgilendiği alanların başında geldiği fakat STK-devlet işbirliğine engel olan birtakım durumların bulunduğu konusuna vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunun Türkiye’de STK algısını “zayıf” “etkisiz” ve “kurumsallaşamamış” olarak tanımladıklarına da dikkat çekilmektedir. Katılımcıların görüşlerinden yansıtılan zayıflık gerekçeleri olarak da; devlet politikaları, maddi imkânsızlıklar, kültürel sorunlar ve STK’ların yeterince kurumsallaşamamaları ve devletçi yaklaşımları ile birlikte siyasi görüşlerin, kuruluşların faaliyetlerini etkilemesi gibi nedenler sıralanmaktadır. AB kurumlarının görünürlüğü noktasında incelediğimizde; pek çok STK yöneticisi, kuruluşlarında eğitim alanında “bilgi” “uzmanlık” ve “deneyim” noktasında eksikliklerinin var olduğunu itiraf etmişlerdir. Eğitimle ilgilenen STK’lar konusyla ilgili şaşırtıcı bir nokta da Türkiye’de STK’ların çoğu, eğitimle ilgili çalışma yapmamalarına rağmen, tüzüklerinde eğitime yer vermemeleridir.²⁰⁵ Bu da bize AB norm ve standartlarının eğitimle ilgilenen STK’lar açısından henüz bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Bir diğer alt soru ise “Kamu kurumlarında ve STK’larda bu alanda AB fonlarının görünürlüğü nasıldır; bu fonlar politikaların inşasını nasıl etkilemektedir? Avrupalılaştırmanın gerçekleştiği bir zemin olarak düşünülebilir mi?” sorusudur. Bu konuyla alakalı olarak, Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı mali yardımların etkili kullanılamamasından bahsetmek yerinde olacaktır. AB üyeliğine aday olan ülkemizin Avrupalılaştırma yolunda gerçekleştirdiği projelerin bütçelerine ilişkin hazırlanan tablolar ve sunulan raporlar incelendiğinde ve ulusal bütçeden ayrılan miktar ile AB bütçesinden ayrılan miktarlar kıyaslandığında; AB katkısının

²⁰⁴ İbrahim H. Karataş, “Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Konumları ve İşlevlerine Yönelik STK Yöneticilerinin Görüşleri”, *Bahar*, Cilt:12, Sayı:45, 2013, s.63-87.

²⁰⁵ Fatih Güvendi, “Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmalarının ve Sorunlarının İncelenmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017) s.30-40

ağırlığının oldukça fazla olduğunu ve mali yardım noktasında AB'nin üzerine düşeni yapmakta olduğunu söylemek mümkündür. Fakat Türkiye'deki kamu kurumları ve STK'larda, mültecilerin entegrasyonu için AB tarafından sunulan veya teklif edilen maddi teşviklerin verimli kullanılması için yeterince çaba gösterilmemiş ve AB'den alınan fonların bir kısmı boşa gitmiştir. AB tarafından verimli bir şekilde kullanılması için Türkiye'ye ayrılan fonlar ve AB hibeleri sayesinde STK'lar, projecilik kültürü ile tanışarak idari ve mali kapasitelerini geliştirme çabalarına girmişlerdir fakat karşılıklarına bürokratik engeller çıkmıştır. STK'lar, fonlardan yararlanmanın gereği olan belli prosedürleri yerine getirmek zorunda kalmış, zaman içerisinde AB projelerinin yönetim süreçlerindeki prosedürlerden ve raporlama zorluluklarından yorulmuşlardır.²⁰⁶ 2004 yılı öncesinde, STK'lar gönüllülük ilkesiyle faaliyet gösterirken, AB fonlarının sürece dahil olmasıyla birlikte, bu STK'lar kurumsallaşmak zorunda kalmış ve hibe projelerinin başvuruları İngilizce olarak yapıldığı için, STK'lar bünyelerine İngilizce bilen profesyonel elemanlar dahil etmek durumunda kalmışlardır. Genellikle gönüllülük esasına dayalı olarak çalışan ve hiç ücret talep etmeyen insanlardan oluşan STK'lar, gönüllüler yerine projelerde çalışmak üzere profesyonelleri işe almak zorunda kalmışlardır. Ayrıca projelere ilgi gösteren gruplar çoğaldıkça, Avrupa fonları için rekabet de artmaya başlamış ve bütün bu faktörler, STK'ların belirli bir zamandan sonra fon almak için proje başvurusunda bulunmaktan vazgeçmelerine neden olmuştur.²⁰⁷ TÜSEV tarafından hazırlanan "Sivil Toplum İçin Elverişli Ortam İzleme Matrisi 2018 Türkiye Raporu"nda STK'ların sürdürülebilirliği için gerekli olan kriterlere dayanılarak yapılan tespitlere göre ²⁰⁸ STK'larla ilgili bir diğer önemli nokta; fonları STK'lara dağıtan ajansların yerel dinamiklerden habersiz olmaları ve fonları belirli kurallar çerçevesinde dağıtmaları, fonların kısa vadeli çözümlere yönelik ve verimsiz harcanmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da problemlerin çözümüne uygun olmayan alanlarda fonlar israf edilmiş, yararlanıcı katılımı gibi belirli kriterler kâğıt üstünde kalmış, gerçek hayata geçirilememiştir. Ayrıca STK'lara proje için tanınan zaman dilimlerinin çok kısa olması, derinlemesine araştırmalar yapmadan, kısa sürede çözümler üretmeye çalışmalarına sebep olmuştur. Bir diğer nokta, fonların sadece Suriyeliler için kullanılmasının doğurduğu problemler olmuştur. Halk, Suriyeli mültecilerin belli imkânlarla kendilerinden daha kolay ve çabuk ulaşabilmeleri noktasında, kendilerine kalan toplumsal alanın kısıtlandığını ve

²⁰⁶ "Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum: Tamamlanmamış bir devrim"

²⁰⁷ "Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum: Tamamlanmamış bir devrim"

²⁰⁸ TÜSEV "Sivil Toplum İçin Elverişli Ortam İzleme Matrisi 2018 Türkiye Raporu" erişim 20 Ocak 2020, <https://tusev.org.tr> TUSEV_Monitoring Matris_TR_2 6.08.19_Final.pdf

imkânlarının azaldığını düşünerek Suriyelilere karşı bir dışlama eğilimi göstermişlerdir. Pek çok STK “kardeşlik” “paylaşma” “zor zamanlarda birbirine kucak açma” temalı projelerle halkı Suriyeli mültecilerle kaynaştırmaya çalışsa da, Suriyeliler Barometresi²⁰⁹ sonuçları, bu durumun olumlu yönde gerçekleşemediğini açıkça göstermektedir. Suriyeli mülteci sayısının her geçen gün artması Türk halkında endişeye neden olmakta ve Suriyeli mültecileri; ‘Bize yük olan, bizi ileride çok büyük sorunlarla karşı karşıya bırakacak tehlikeli insanlar, dilenci ve sadece yardımlarla yaşayan ayrıca bize yabancı insanlar...’ şeklinde tanımlamışlardır. Ayrıca bölgede Suriyeli mülteci nüfusunun artmasıyla demografik dönüşüm endişesine kapılan ve Suriyeli mültecileri devlete ve Türk toplumunun sırtına ekonomik bir yük olarak gören bir algının da var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ayrıca, PICTES projesi başta olmak üzere, eğitimle ilgili yürütülen projelerin faaliyetlerine ve çıktılara ilişkin bilgiler, bilgi güvenliği kapsamında korunduğu gerekçesiyle yetkililer tarafından açıklanmamakta, sınırlı olarak yapılan açıklamalar da kafalardaki soru işaretlerini gidermeye yetmemektedir. Ayrıca PICTES Projesi için hazırlanan web sitesi²¹⁰ incelendiğinde, bilgilendirmede çok yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada, tezin giriş bölümünde sorulan sorunun cevabı olarak AB fonlarının kamu kurumlarında ve STK’larda Avrupalılaşmayı sağlamada yeterli oranda etkili olamadığı yönünde bir sonuca varılmıştır.

Mülteci çocukların topluma uyumunda en belirleyici unsurun eğitim olduğunu göz önünde bulundurursak, özellikle mülteci çocukların eğitimine yönelik daha fazla çabaya ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür. Türkiye, ülkede yaşayan birçok mülteci nedeniyle giderek artan bir kültürel çeşitlilik yaşamaktadır. Bu demografik değişim, mülteci çocukların farklı kültürlere sahip olduğunun kabulüne dayalı bir eğitim anlayışı gerekliliğini doğurmaktadır²¹¹. Özellikle mülteci çocukların eğitimi ile alakalı sorunların tespit edilip ortadan kaldırılması ve ayrımcılık ve dışlama gibi eğilimlerle baş etmede bir takım

²⁰⁹ Murat Erdoğan, “Suriyeliler Barometresi”,2017, s. 18-20, <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2016/06/suriyeliler-barometresi-yc3b6netici-c3b6zeti.pdf> (13 Şubat 2018)

²¹⁰ “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi” erişim, 11 Nisan 2019, <https://piktes.gov.tr>

²¹¹ Kenan İli, Turkey's Basic Education Policies for Syrian Refugees Under Temporary Protection. in “Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees” 2018, s.218-226, erişim 10 Nisan 2019, <https://www.igi-global.com/chapter/turkeys-basic-education-policies-for-syrian-refugees-under-temporary-protection/187978>

önlemlerin alınması gerekmektedir ²¹². Bu sonuçtan hareketle, UNESCO Genel Müdürü Audrey Azoulay'ın değindiği nokta son derece önemlidir:

“Göçmenlerin ve mültecilerin eğitimi göz ardı edildiğinde herkes kaybediyor. Eğitim, katılımın ve bütünleşmenin anahtarıdır. Artan sınıf çeşitliliği, öğretmenler için zor olsa da, çeşitliliğe olan saygıyı ve başkalarından öğrenme fırsatı da artırabilir. Toplulukları daha güçlü ve daha esnek hale getirmek için en iyi yol bu. ”

Okul kültürünün bireyleri dışlayıcı veya ayırıcı değil, bütünleştirici olması, ayrıca okullardaki farklılıkların birer zenginlik kaynağı olarak değerlendirilmesi, olumlu görüş ve tutumların sergilenmesi ile mümkündür.²¹³ Bu noktada mülteci çocukları toplumun sırtına yük olarak değil, toplumsal yaşantının önemli bir unsuru olarak görme yaklaşımı benimsenmelidir. Sınıfında mülteci öğrencilerin bulunduğu öğretmenlerin, mülteci çocuklara verimli olabilmek için yapması gerekenlerle ilgili eğitimler alması, bu durumun öğretmenin vicdanına bırakılmasından ziyade daha profesyonel bir yaklaşımla çözülmesi gerekmektedir. Yasemin Çelik, “Türkiye’de Suriyeli Çocuklara Yönelik Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi: Tespitler, Sorunlar ve Öneriler”²¹⁴ isimli çalışmasında 1-2 hafta gibi kısıtlı bir zaman diliminde verilen eğitimlerden sonra personelin hizmet kalitesinde büyük oranda verim beklentisinin gerçekçi bir yaklaşım olmadığını savunmaktadır. Bu bağlamda, daha uzun süreli ve daha çok hizmet içi eğitim ihtiyacı doğmaktadır. Bu tür hizmet içi eğitim faaliyetlerini düzenleme yetkisine sahip olan kurum MEB’dir. Fakat MEB 2023 “Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye” Eğitim Vizyonunda²¹⁵ mülteci çocuklara yönelik Türkiye’de yapılan ve yapılması planlanan çalışmalardan hiç bahsedilmemiş, mülteci çocukların eğitimine yönelik yalnızca bir cümleye yer verilmiştir. PICTES Projesinin adı bile geçmemiş, sadece mülteci çocuklar ve mevsimlik tarım işçisi çocukların öğrenim gördüğü okullarda oluşturulacak müfredatın içeriğinden bahsedilmiştir. Bu da, MEB’in konuyla alakalı vizyon eksikliğini ortaya çıkaran önemli bir tespittir.

²¹² “Migration and Education. Conference Proceeding Book” European Network of Education Councils, 2012, Larnacahttps erişim 18 kasım 2019, dergipark.org.tr/en/download/article-file/253863

²¹³ Yasemin Çelik, “Türkiye’de Suriyeli Çocuklara Yönelik Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi: Tespitler, Sorunlar ve Öneriler” (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).

²¹⁴ Yasemin Çelik, “Türkiye’de Suriyeli Çocuklara Yönelik Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi: Tespitler, Sorunlar ve Öneriler” (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018)

²¹⁵ “Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye: MEB 2023 Eğitim Vizyonu”
http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf

KAYNAKLAR

- Akman, Kaan. “Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İşbirliği” *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S:3 (2018), s.452-466
- Aktan, Coşkun Can ve Hilmi Çoban. “Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri” in Talas, Mustafa. “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, TÜBAR-XXIX.
- Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı Türk Ulusal Ajansı Hayat boyu Öğrenme Programı ve Gençlik Programı “2007-2013 Dönemi Gençlik Programları Bütçesinin Kaynakları” 2011 Yılı Faaliyet Raporu, erişim 10 Ocak 2020, http://www.ua.gov.tr/media/klyj52vp/34_faaliyet_raporu-min.pdf
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. “AB Bütçesi: Komisyon Daha Güçlü Sınırlar ve Göç Konusunda Ciddi Bir Fon Artışı Yapılmasını Teklif Ediyor”, Erişim 21 Haziran, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/ab-butcesi-komisyon-daha-guclu-sinirlar-ve-goc-konusunda-ciddi-bir-fon-artisi-yapilmasini>
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. “AB Güven Fonları Göçün Temel Nedenlerini Ele Alıyor”, Erişim 03 Temmuz, 2019, www.avrupa.info.tr/tr/node/6898
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. “AB ve Milli Eğitim Bakanlığı Suriyeli Çocukların Eğitim Sistemine Entegrasyonunu Arttırmak Amacıyla 300 Milyon Avro Bütçeli Projeyi Hayata Geçiriyor”, Erişim 21 Aralık, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/ab-ve-milli-egitim-bakanligi-suriyeli-cocuklarin-egitim-sistemine-entegrasyonunu-arttirmak>
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. “AB’nin Topluma Desteği”, Erişim 09 Haziran, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnin-sivil-topluma-destegi-36>
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. “DİHAA”, Erişim 20 Haziran, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/dihaa-900>
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. “People to people 2011”, Erişim 25 Aralık, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/people-people-2011-insandan-insana-p2p-programi-duyurusu-5237>
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. “Türkiye’ de Avrupa Birliği Fonlu Projeler”, Erişim 19 Aralık, 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/turkiyede-ab-fonlu-projeler>
- Balkır, Canan ve Diğdem, Soyaltın. “Avrupalılaşıma: Tarih, Kavram, Kuram ve Türkiye Uygulaması”, (2018).

- Bee, Cristiano ve Stavroula, Chrona. "Youth Activists and Occupygezi: Patterns of Social Change in Public Policy and in Civic and Political Activism in Turkey" *Turkish Studies*, S:18, (2017) s.160-161,
- Börzel, Tanja A. "Member state responses to Europeanization." *JCMS: Journal of Common Market Studies*, S:40, (2002), s.194.
- Börzel, Tanja A. ve Soyaltin, Didem. *Europeanization in Turkey: stretching a concept to its limits?*. 2012.
- Börzel, Tanja A. ve Thomas Risse "Conceptualizing the Domestic Impact of Europe" *The politics of Europeanization*, Oxford University Press Oxford, 2003
- Börzel, Tanja A. "How the European Union Interacts with Its Member States," Political Science Series-93, Vienna: Institute for Advanced Studies, 2003, s. 6.
- Börzel, Tanja A. "Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanisation in Germany and Spain." *Journal of Common Market Studies December*, S:4, (1999), s.573-596
- Börzel, Tanja A. and Thomas Risse. "When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. European Integration" Online Papers (EIoP), S:15, (2000). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=302768> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.302768>
- Brink, Barbara. "Europeanization: New Research Agendas Edited by P. Graziano and M.P. Vink," *Journal of Common Market Studies*, S:46, (2008), s.477.
- CIVICUS. "State of Civil Society Report 2015", Erişim 26 Eylül, 2019, <https://www.civicus.org/index.php/socs2015>
- Cihangir, Damla. "Avrupa Birliği ve Sivil Toplumun Rolü: İKV Değerlendirme Notu"
- Cowles, Maria vd. "Kappen, eds. *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*." Cornell University Press, 2001, s. 2.
- Çelik, Vasfiye ve Şerife, Pekküçükşen. "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme" *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, S:53 (2018) s.1273-1283
- Çiftçi, Cengiz. "Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları, Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi 2010-2012, sayfa 23.
- Delanty, Gerard. "Social Integration and Europeanization: The Myth of Culturel Cohesion", *Yearbook of European Studies*, S:14, (2000).

- Diez, Thomas ve Alper Kaliber. "File: Turkey, Europeanization and Civil Society: Introduction" *South European Society and Politics*, S: 10 (2005), s.1-15, DOI: 10.1080/13608740500037890
- Dulupçu, Murat Ali ve M. Ökmen, B. Özer. "Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 2006" "Yerelleşme- Küreselleşme Sarmalında Türkiye'de Yerel- Bölgesel Kalkınma Süreçleri ve Yerel Yönetimler", *Yerel Yönetimlerde Güncel Gelişmeler*, (Edit. M.Ökmen), Ekin Yayınevi, Bursa, (2015), s.163-184.
- Düzgüt, Senem Aydın ve Alper Kaliber. "Encounters with Europe in an Era of Domestic and International Turmoil: Is Turkey a De-Europeanising Candidate Country?", *South European Society and Politics*, S: 21, (2016), s. 1-14,
- Eğitim Reformu Girişimi. "Afet Zamanlarında Eğitim: Eğitim İzleme Raporu", Erişim 13 Aralık, 2019, <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayin/egitim-izleme-raporu-2012/>
- Emerson, Michael and Gergana Noutcheva. "Europeanisation as a Gravity Model of Democratisation," Centre for European Policy Studies, *Working Document*, S: 214, (2004), s. 5.
- Emin, Müberra Nur. "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları", *SETA*, S:153 (2016), s.3-28
- Erçetin, Şefika Şule ve Ssalı Muhammadi Bisaso. "*Migration and Refugee Crisis: Structural and Managerial Implications for Education*"
- Erdoğan, Murat. "Suriyeliler Barometresi", 2017, s. 18-20, <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2016/06/suriyeliler-barometresi>
- Ereş, Figen. "*Göçmen Öğrencilere Eğitim Veren Öğretmenlerin Sorunları: Tokat Örneği.*" Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 4-6 Eylül 2014
- Ereş, Figen. "Türkiye' de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:6, (2015), s.017-030
- EU Open Data Portal. "Standard Eurobarometer 88: Standard Eurobarometer 88", Erişim 28 Eylül, 2019, <https://ec.europa.eu/getSurveyDetail/surveyKy>
- Euronews. "AB Fonları Nereye ve Nasıl Harcanıyor?", Erişim 27 Aralık, 2019, <https://tr.euronews.com/2018/03/26/ab-turkiye-multeci-anlasmasi-ab-fonlari-nereye-ve-nasil-harcaniyor->

- European Court Of Auditors. “Türkiye’deki Ulusal ve Uluslar arası Örgütler”, Erişim 10 Aralık, 2019, <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/ecadefault.aspx>
- European Commission. “Göç ve Entegrasyon Fonu”, Erişim 27 Aralık, 2019, https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/security-and-safeguarding-liberties/internal-security-fund-police_en
- European Commission. “İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu”, Erişim 27 Aralık, 2019, https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/migration-asylum-borders/asylum-migration-integration-fund_en
- Flochart, Trine. "Europeanization of Europe: The Transfer of Norms to Europe, in Europe, from Europe" DIIS Working Paper no 2008/7, s.3-30
- Fumo, Claudia vd. “Non-governmental Organisations in World Bank-Supported Projects: A review” The World Bank D.C. 1999
- Ghincea, Marius. “The Anxious Union Overcoming The Culture Of Insecurity” *Eastern Focus*, Issue 02, 2019 s.92-95.
- Grabbe, Heather. “The EU's Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe.” *Palgrave Studies in European Union Politics Hampshire: Palgrave Macmillan*, (2006), s.4
- Güngör, Halime; Potas, Nihan. Analysis of Graduate Dissertations Published in Turkey on Migration in Education and Training. In: *Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees*. IGI Global, (2018). s.1-11.
- Güvendi, Fatih. “Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmalarının ve Sorunlarının İncelenmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017) s.30-40
- HBOGM. “Yıllara Göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrenci Sayısı”, Erişim 14 Haziran, 2019,
- Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. “Suriye’den Gelen Sığınmacılar Bakımından Türkiye’de Durum”, Erişim, 29 Kasım, 2019, <https://tr.boell.org/tr/2015/06/16/suriyeden-gelen-siginmacilar-bakimindan-turkiyede-durum>
- Heritier, Michel. “The Accommodation of Diversity in European Policymaking and Its Outcomes: Regulatory Policy as a Patchwork,” *Journal of European Public Policy*, s:3 (1996), s.149-167

- Howell Kerry E. "[Developing Conceptualisations of Europeanization: Synthesising Methodological Approaches](#)," [Queen's Papers on Europeanisation](#), Queens University Belfast, (2004), s.44
- Hürriyet. "Suriyeli Çocukların Eğitimi İçin 400 Milyon Avro", Erişim 20 Haziran, 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-400-milyon-avro-41058615>
- İçduygu, Ahmet. "Syrian Refugees in Turkey: The Long Road Ahead", Washington DC: *Migration Policy Institute*, S: 6 , (2015), s.23
- Kenan İli, *Turkey's Basic Education Policies for Syrian Refugees Under Temporary Protection. in "Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees"* 2018, s.218-226
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği. "Sivil Toplum Diyalogu Mültecilerin Uyumu Projesi", erişim 27 Aralık, 2019, <https://www.multecilerinuyumu.org/TR/proje-bilgileri/proje-tanitimi>
- İstanbul-BİA Haber Merkezi. "Türkiye Mülteci Korumasını Dar Yorumluyor", Erişim 11 Mayıs ,2019, <http://bianet.org/kurdi/goc/145648-turkiye-multeci-korumasini-dar-yorumluyor>
- Kalaycı, Sami. "Sığınmacıların Korunmasına Yönelik Türk Sivil Toplum Kuruluşları" *İHH İnsani Yardım ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 2014 s.1-19
- Kamu Diplomasisi Enstitüsü. "Avrupa Birliği Sürecinde Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", Erişim 13 Ağustos, 2019, <https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/78-avrupa-birlii-suerecinde-kamu-diplomasisi-faaliyetlerinde-sivil-toplum-kurulularnn-rolue>
- Kapusuzoğlu, Şaduman ve Mehmet Durnalı . "The Background of Challenges on Developing Education Policy for Syrians in Turkey: Organizations." In *Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees* , 2018, (s.85-107).
- Karataş, İbrahim H. "Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Konumları ve İşlevlerine Yönelik STK Yöneticilerinin Görüşleri", *Bahar* , S: 45, (2013), s.63-87
- Kaya, İbrahim & Esra Yılmaz Eren. "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri" *SETA*, 2014
- Kılcan, Bahadır & Çepni, Osman. Ve Kılınç, Ali. Çağatay. Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Journal of Human Sciences*, S: 14, (2017), s.1045-1057.

- Kılıç, Gülcan ve Deniz Özkor. “Suriyeli Çocukların Eğitimi Araştırma Raporu” ,*Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*, S:31, (2019).
- Knill, Christoph and Dirk Lehmkuhl. “How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization,” *European Integration Online Papers*, S:3, (1999).
- Ladrech, Robert. “Europeanization of domestic politics and Institutions: The Case of France”, *Journal of Common Market Studies*, (1994), s.69-88.
- Lawton, Thomas C. “Governing the Skies: Conditions for the Europeanisation of Airline Policy”, *Journal of Public Policy*, (1999), s.91-112.
- Leonard, Nial. “STK-Devlet İlişkilerine Dünyadan Bakış: Avrupa Birliği, Devlet ve STK’lar” *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul 2001, s.41-42
- Major, Claudia. “Europeanization and Foreign and Security Policy: Undermining or Rescuing the Nation state?” *Politics*, S: 25, (2005), s. 177.
- Mayda, Oğuz. “Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Sentez Metodu: Avrupa Birliği’nin Doğu Genişlemesi Ve Türkiye” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S:4, (2013), s.185 – 209
- MEB Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü. “Türkçe Dil Yeterliliklerine Yönelik Program ve Ölçek Geliştirme Çalışmayı”, Erişim 5 Aralık, 2019,
http://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_01/18120616_18_01_2018.pdf/
18.
- Memurlar.net. “MEB’e AB fonlarından yeni eğitim protokolü”, Erişim 2 Temmuz, 2019,
<https://www.memurlar.net/haber/855920/>
- Mevzuat Bilgi Sistemi. “Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu”, Erişim 28 Kasım, 2019, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>
- Mızıkacı, Fatma. “Prospects for European Integration: Turkish Higher Education”
- Mülteciler Derneği. “Türkiye’deki Suriyeli Sayısı”, Erişim 27 Aralık, 2019 ,
<https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi>
- OECD. “The Road To Intgration-OECD Reiewes of Migrant Education”, Erişim 21 Aralık, 2019, <https://www.oecd.org/publications/the-road-to-integration-d8ceec5d-en.htm>
- Olsen, Johan P. “The many faces of Europeanization”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, S:40, (2002), s.952.
- Opdemocracy. “Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum: Tamamlanmamış Bir Devrim”, Selen Akçalı Uzunhasan, Erişim 25 Ekim, 2019,

<https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/turkiye-avrupa-birligi-ve-sivil-toplum-tamamlanmams-bir-d/>

- Öner, Selcen. “*Europeanisation of Civil Society in Turkey during the Accession Process to the European Union*” içinde Sunata, U, . ve Tosun,S. (eds) *Assessing the Civil Society’s Role in Refugee Integration in Turkey: NGO-R as a New Typology*. *Journal of Refugee Studies*, s.1-21.
- Öniş, Ziya. *Domestic Politics, International Norms and Challenges To the State: Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era*. *Turkish Studies*, S: 4, (2003) s.9-34.
- Özan, Mukadder Boydak & Hakan Polat ve Gönül Şener. “Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:1, (2015), s.60-69.
- Özdoğan, Sevtap. “*AB Mali Yardımları ve Eşleştirme: Türkiye ve Diğer Aday Ülkelerin Tecrübelerinin Karşılaştırılması*” (Bakanlığı Denizcilik Uzmanlık Tezi, T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2014)
- Özer, Y. Yeşim ve Komşuoğlu, Ayşegül. ve Ateşok, Zeynep. Özde. “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S:37, (2016), s. 76-110.
- Özkılıç, Rüçhan & Ersin Haspolatlı “Türkiye’nin Avrupa Birliği Eğitim Programlarına Katılım Süreci” *Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2008) s.151-172
- PİKTES. “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi”, Erişim 01 Aralık, 2019, <https://pictes.meb.gov.tr/izleme>
- Radaelli, Claudio M. “*The Europeanization of Public Policy’ in Featherstone, K. and Radaelli, C. M. (ed.) The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 30.
- Radaelli, Claudio M. “Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change” *European Integration online Papers (EIoP)*, S: 8, (2000).
- Risse, Thomas., Maria Green Cowles ve James A. Caporas. “*Europeanization and Domestic Change: Introduction.*” *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Political Change*. New York: Cornell University Press, 2001.
- Sağlam, H. İ. ve İlksen Kanbur, N. “Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Sakarya University Journal of Education*, S: 7, (2017), s. 310-323”
- Saliji, Turker. “*Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği*”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Endtitüsü, 2018)

- Sarıalioğlu, Aysun “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2010) s. 79-100
- Schimmelfenning, Frank. “Europeanisation Beyond the Member States” *Journal for Comparative Government and European Policy*, S:8 (2003), s.319-229
- Sedelmeier, Ulrich. “*Constructing the Path to Eastern Enlargement*”, Manchester University Press: 2005.
- Seydi, Ali Rıza. “Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sürecine Yönelik İzlediği Politikalar”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:31, (2014), s. 275.
- SFC Support Portal. “AMIF”, Erişim 12 Kasım, 2019, <https://ec.europa.eu/sfc/en/2014/fund/amif>
- STGM. “AB Komisyonu STK Araştırması”, Erişim 25 Aralık, 2019, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/a/b/ab-komisyonu-stk-arastirmasi.doc>
- STGM. “Sivil Toplum Geliştirme Merkezi”, Erişim 26 Aralık, 2019, <http://www.stgm.org.tr/tr>
- Stolle, Maja. “*Student Mobility in Progress: Reforms in Anatolian Universities*”, (Yayınlanmamış Master tezi, İstanbul Bilgi University and European University of Viadrina, (2009), s. 56.
- Sunata, Ulaş ve Salih Tosun. “Assessing the Civil Society’s Role in Refugee Integration in Turkey: NGO-R as a New Typology.” *Journal of Refugee Studies* S: 32, (2019) s. 683-703.
- Şemşit, Sühal. “Transformation of Migration Policies in Poland and Turkey in the EU accession process: Europeanized and/or securitized?” *CEU Political Science Journal*, S: 3, (2008), s.365-387.
- Şener & E. Esen (Editör.) *Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinin Örgütlenmesi: Türkiye, Macaristan ve Polonya*
- Şener, Hasan Engin. “*Türk Kamu Yönetiminde AB Örgütlenmesi: Yapı ve İşleyiş*” 2010,s. 65-88
- Şentürk, İlknur. “Rethinking Education Policies Within the Axis of Being a Refugee: Refugees and Multiculturalism–Proposals for Turkey”, *Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees* IGI Global (s.108-124).
- T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Sürekli Kurullar”, Erişim 16 Kasım, 2019, <https://www.goc.gov.tr/surekli-kurullar>

- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “2005 Türkiye İlerleme Raporu”, Erişim 18 Ağustos, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Avrupa Komisyonu Katılım Ortaklığı Belgeleri”, erişim 06 Kasım, 2019, https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları”, erişim 10 Ağustos, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2018_ilerleme_raporu_tr.pdf
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Turkey 2010 Progress Report”, Erişim 18 Ağustos, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/turkey_progress_report_2010.pdf
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye 2018 İlerleme Raporu”, Erişim 07 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2018_ilerleme_raporu_tr.pdf
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2011”, Erişim 22 Aralık, 2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2012”, Erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2013”, Erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2014”, Erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2015”, Erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2016”, Erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye Adaylık Süreci İlerleme Raporu 2019”, Erişim 22 Aralık, 2019, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2019_ilerleme_raporu_tr.pdf
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Türkiye’nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi Açıklandı”, Erişim 21 Aralık,2019, <https://www.ab.gov.tr/49706.html>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Koruma”, Erişim 18 Eylül, 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Koruma”, Erişim 12 Eylül, 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-politika-ve-projeleri-dairesibaskanliginingorevleri_757_761_813_icerik
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Koruma”, Erişim 04 Temmuz, 2018, http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-terminolojisi_363_381
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Koruma”, Erişim 23 Eylül,2019, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Koruma”, Erişim 20 Eylül, 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Göç istatistikleri”, Erişim 22 Eylül, 2019, <http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Teşkilat Şeması”, Erişim 29 Ekim, 2019, <https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Uyum ve İletişim Daire Başkanlığı”, Erişim 10 Temmuz, 2019, <https://www.goc.gov.tr/arama/ara/Uyum%20ve%20C4%B0leti%C5%9Fim%20Dairesi%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1>

- T.C. MEB. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. “Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri”, Erişim 29 Kasım, 2019, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. “Demirci: GEM’ ler üç yıl içinde misyonunu tamamlayacak.”, Erişim 28 Aralık, 2019, <http://meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icindemisyonunutamamlayacak/haber/11850/t>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. “MEB 2019-2023 Stratejik Planı”, Erişim 30 Kasım, 2019, http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/20092118_2019-2023_Stratejik_Plan.pdf
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. “Protokoller”, Erişim 30 Ağustos, 2019, <http://hboprojeler.meb.gov.tr/protokol-liste.html>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. “[Suriyeli](https://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-ab-ile-yeni-is-birligi) Çocukların Eğitimi İçin AB İle Yeni İş Birliği”, Erişim 25 Eylül, 2019, <https://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-ab-ile-yeni-is-birligi/haber/17688/tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi”, Erişim 26 Kasım, 2019, <http://hbogm.meb.gov.tr/www/gecici-koruma-altinda-bulunan-suriyeli-ogrencilerin-egitim-hizmetlerine-yonelik-koordinasyon-toplantisi/icerik/669>
- Talas, Mustafa. “*Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi*”, TÜBAR-XXIX-/2011, 387-98
- Tanrıkulu, Faik. “Suriye Krizi Sonrası Türkiye’deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifleri”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:11, (2018), s.2585-2604.
- TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu. “*Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu*”, Erişim 16 Ağustos,2019, <https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/files/basic-html/page144.html>
- Tedmem. “2018 Eğitim Değerlendirme Raporu”, Erişim 15 Ağustos, 2019, <https://tedmem.org/yayin/2018-egitim-degerlendirme-raporu>
- Tocci, Nathalie. “Europeanization in Turkey: Trigger or Anchor for Reform?” *South European Society and Politics*, S:10, (2005), s.73-83,
- Tunç, Binali ve Çiğdem Zeynep Can. “War-Induced Immigration and Education: *Syrian Refugees' Education in Turkey.*”

- Tutar, Filiz ve Erdiñ, Çisil Erkan. “AB-Türkiye ilişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 10, (2012).
- Türkiye Ulusal Ajansı “Başkanlık”,Erişim 17 Kasım, 2019, <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/ba%C5%9Fkanl%C4%B1k>
- Türkiye Ulusal Ajansı, “Topluluk Fonlarının Eylem Başına Tahsisi” , Erişim 30 Eylül, 2019, [http://www.ua.gov.tr/docs/default-source/di%C4%9Fer/mutabakat-zapt%C4%B1-\(2007-2013\)-\(tr\).pdf?sfvrsn=0](http://www.ua.gov.tr/docs/default-source/di%C4%9Fer/mutabakat-zapt%C4%B1-(2007-2013)-(tr).pdf?sfvrsn=0)
- Türkiye Ulusal Ajansı. “Topluluk Fonlarının Eylem Başına Tahsisi” , Erişim 30 Eylül, 2019, [http://www.ua.gov.tr/docs/default-source/di%C4%9Fer/mutabakat-zapt%C4%B1-\(2007-2013\)-\(tr\).pdf?sfvrsn=0](http://www.ua.gov.tr/docs/default-source/di%C4%9Fer/mutabakat-zapt%C4%B1-(2007-2013)-(tr).pdf?sfvrsn=0)
- Tüzün, Işık “Türkiye’de Mülteci Çocukların Eğitim Hakkını ve Karşılıklı Uyumu Destekleyen Yaklaşımlar, Politikalar ve Uygulamalar.” *European Liberal Forum* 2017, Erişim 18 Ocak 2018, https://www.liberalforum.eu/wp-content/uploads/2018/09/publication_final.pdf
- UNESCO. “New UNESCO report shows insufficient progress on including migrants and refugees in national education systems”, Erişim 01 Temmuz, 2019, <https://en.unesco.org/news/new-unesco-report-shows-insufficient-progress-including-migrants-and-refugees-national>
- Yanardağ, Umut ve Melek Zubaroglu Yanardağ. “Kapsayıcı Toplum Kalkınması Olanakları: Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlere Yönelik Avrupa Birliği Tarafından Fonlanan Projeler” *DEMIS Working Paper Series VII*,
- Zihnioğlu, Özge. “Avrupa Birliği’ne Katılım ve Türkiye’de Demokratikleşme: Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* S: 1, (2013), s.169-180